

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

SZENNAY ANDRÁS

SÍK SÁNDOR

ECKHARDT SÁNDOR

RÓNAY GYÖRGY

SOMOGYI ANTAL

JIRI WOLKER

TAKÁTS GYULA

GALAMBOSI LÁSZLÓ

SÍK ILMA

MIHELICS VID

írássai

1960 MÁJUS

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Szennay András</i> : Technika és teológia	257
<i>Sík Sándor</i> : Búcsú a szavaktól (Vers)	264
<i>Eckhardt Sándor</i> : Balassi Bálint szép magyar komédiája	266
<i>Rónay György</i> : Gyöngyvirág-variációk (Versek)	273
<i>Somogyi Antal</i> : Árkayné Sztrehlo Lily művészete	275
<i>Jiri Wolker</i> : Epitaf, Liget, Tárgyak, Vasárnap (Versek)	280
<i>Takáts Gyula</i> : Oly nyers-fanyar (Vers)	281
<i>Galambsi László</i> : Nyári reggel (Vers)	281
<i>Sík Ilma</i> : Véletlen találkozás (Elbeszélés)	282
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	294
A kis út (<i>Eglis István</i>)	297

N A P L Ó

Májusi ájtatosságok (300); A föld légkörének megmérgezése (302); Az olvasó naplója (305); Színházi órjárat (309); Képzőművészet (312); Zenei jegyzetek (314); NDK-könyvkiállítás (316); Fekete István (317); Kereszténység és zsidóság (318); Jegyzetlapok (319)	300
---	-----

Felelős szerkesztő:

S í k S á n d o r

Főmunkatársak: *Doromby Károly*, *Mihelics Vid*, *Pfeifer János*, *Possonyi László*,
Radó Polikárp

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos útca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

TECHNIKA ÉS TEOLÓGIA

Az első pillanatban tán kissé szokatlanul hat e két fogalom egymás mellé helyezése. Van-e a technika világának vonatkozása a teológiához? Tehet-e fel kérdéseket s várhat-e azokra választ? — Erre igyekszünk a következőkben feleletet adni.

Néhány hónappal ezelőtt jelent meg Henri *Daniel-Rops*-nak, a neves francia teológusnak és történésznek „Der Mensch und die Technik” c. tanulmánya (in: *Greinacher-Seeger: Die Frohbotschaft Christi im Reiche der Arbeit*, Freiburg 1959.), melyben „az ember és a technika kapcsolatát” századunk legnagyobb problémájának nevezi. A kérdést — mint írja — nem kezelhetjük úgy, miként pl. egy aritmetikai vagy trigonometriai feladatot. Nem elégséges annak egymástól függetlenített és elszigetelt kultúrtörténeti, gazdasági, szociológiai, stb. tárgyalásmódja sem, mivel e probléma az embereknek elevenébe vág, testét-lelkét, szellemi világát, az egyént és társadalmat egyaránt a legközvetlenebbül érinti. A teológiai munkának megtisztelő feladatai közé tartozik, hogy korunk e nagy problémájával kapcsolatosan is hallassa szavát s az átfogó nézősmódot támogatva, közelebb hozza a kielégítő megoldást. Mondanivalóját természetesen saját alapelveire, elsősorban a kinyilatkoztatásra építi. Ez a követelmény s a tradíciókhoz való ragaszkodás azonban semmikép sem zárhatja ki azt a reális és korszerű tárgyalásmódot, melyet a sorsdöntő korproblémák tárgyalásánál a teológia napjainkban valóban alkalmaz.

Erről a „keresztény realizmusról” szól a fent idézett mű egy másik tanulmányában M. D. *Chenu*, a jeles francia dominikánus „Die christliche Bewältigung der technischen Welt” címmel. A Szentírásra és Szent Tamásra épít s mégis új hangon adja elő mindazt, amit a teológia a keresztény ember számára az újkor technikai fejlődésével kapcsolatosan mond. Hangsúlyozza, hogy a keresztény hittartalom korunkban is lelkeséget, szellemi frissességet képes mind az egyetemes kozmosz, mind pedig a XX. század technizált civilizációja számára nyújtani. Oly történelmi órában élünk — írja — melyben a legkisebb és legnagyszerűbb dolgok egyaránt képesek Isten dicsőségét és az emberek javát szolgálni.

E két neves szakember véleménye mellé csatolhatjuk még azt a tapasztalati megállapítást, hogy napjainkban az ember külső és belső világa mindinkább a tudományos vizsgálódás középpontjába kerül. Ennek következtében a modern ember érdeklődése egyre jobban az emberekkel kapcsolatos folyamatok, események, a rohamos fejlődés dinamikus tényei felé irányul.

Ezért az élet nyújtotta jelenségeket és illetékes szakemberek tudományos megállapításait vesszük alapul, amidőn azt hangoztatjuk, hogy a hittudományos munka számára korunk egyik jelentős tényezőjével, a technikával kapcsolatban is feltétlenül elérkezett a Bibliában sokat hangoztatott „kairosz”, azaz az üdvösség órájának az ideje, melyben — Szent Pál figyelmeztetését meghallva — „itt az óra, hogy felkeljünk álmunkból” (Róm. 13, 11.).

Az újszövetségi Szentírásban ennek a „kairosz” szónak mély értelme van: azt az Isten bölcsesége által előkészített pillanatot, időtartamot jelenti, mely az embert valamilyen döntés elé állítja, hogy saját közreműködésével is belenyúljon üdvösségének itt és most, az adott körülmények között kínálgató munkálásába. Krisztus tanítványainak minden időben

ébreknek (Lk. 21, 36) kell lenniük s ennek a nagy feladatnak tesznek eleget napjaink teológusai is, amidőn sorsdöntő korproblémáknál és jelenségeknek szavukat hallatják. E feladatnak vállalása igazolja elsősorban a technikával is foglalkozó hittudomány jelentőségét. Ehhez járul még az a szintén rendkívül fontos körülmény, hogy a teológia ezáltal a hétköznapi élet munkájában dolgozó embereknek válik pozitív támogatójává. Végzi pedig ezt azzal, hogy saját alapelveire építve, a hit világosságánál mutatja be a technikát, azt a földi, reális értéket, mellyel korunk embere nap mint nap találkozik. Az objektív földi értékek — így a technika is — mind nagyobb méltóságra emelkednek, ha azokat több irányból világítják meg a tudományos kutatás reflektorai. A mai életet irányító ideológiák — bár különböző alapokra építenek — mind megegyeznek abban, hogy hangoztatják: a világnak, az életnek, a társadalom életének, az emberi munkának s az azt támogató technikának komoly rendeltetése és mély értelme van.

Éppen ezért a teológiai munka nem rekedhet meg a szentírási szövegek regisztrálásánál, magyarázatánál és rendszerezésénél, hanem el kell érkeznie ahhoz a ponthoz is, mint azt R. Aubert kifejti (*La théologie catholique au milieu du XXe siècle*, Paris 1954), ahol valamivel többet nyújt a sok évszázados multa visszatekintő kézikönyvek és monográfiák már-már sematikusvá váló megállapításainál. A horizontot mesterségesen leszűkíteni, formák közé merevedni: az egészséges haladásnak mindig kérekkötője volt.

Bölcséleti és teológiai megfontolások, de a mindennapi tapasztalás is igazolják, hogy az ember szüntelenül testi-lelki-szellemi tökéletességre vágyik. Ezért azon is fáradozik, hogy erőfeszítéseivel s a munkáját támogató technika segítségével is minél jobbra és szebbé varázsolja a Teremtőtől megművelésre kapott (Gen. 2, 5) világot. A történelem tanúsítja, hogy az embernek az idők folyamán a világhoz való kapcsolata s a felette való diadalmaskodás a legkülönbébb módon nyilvánul meg. Gondoljunk csak pl. a letűnt inka kultúrára, mely még a mai technikai fejlettség mellett is csodálatraméltó kő-városokat tudott építeni s mindezt magas hegyen, 2—3000 méterrel a tenger színe fölött! A mikro- és makrokozmosznak a szellemi képességekkel rendelkező ember előtt fejét meghajító kapcsolatát fejezi ki az a tény is, hogy az ember munkáját támogató technikának terjedése nyomán mind inkább változatosabb, termőbb és lakhatóbb lesz a világ. Ennek hiánya, illetőleg eltávolodása viszont sivárságot eredményez. Ahová pedig az emberi kéz és szellem irányította technika még sohasem jutott el, ott — mint azt Philip Dessauer kifejti (*Erwartung der Ewigkeit*, 1946) — minden a kihalt pusztaság képét mutatja.

A kozmosz középpontjában tehát az ember áll. A világ úgy került ki Isten kezéből, hogy az embertől nyerjen további formálást és rendezést. S ezt az alakító és rendező munkát végzi az ember akkor, midőn az állat- és növényvilággal kerül kapcsolatba, ennek a hivatásnak felel meg, amidőn az égitestek vagy az anyag legkisebb részecskéi felé irányítja érdeklődését. Mindebben a munkájában pedig óriási segítséget nyújthat számára korunk szédületes tempóban fejlődő technikája.

Azoknak a teológusoknak és lekipásztoroknak száma, akik a technikát szinte kizárólag mint korunk emberének „nagy kísértését” emlegetik, száma meglehetősen nagy. Az ugyan kétségtelen, hogy a technikailag rohamosan fejlődő világ oly tényezőket is rejt magában, melyek vallás-erkölcsi és természetes humanista szempontjából is egyformán nagy ve-

szedelmet jelentenek. Úgy véljük, elégséges, ha csak a milliók életét veszélyeztető nukleáris fegyverekre, vagy pl. a nyugateurópai és amerikai sajtó által is ismételtelen felpanaszolt, az ifjúság lelkét metelyező, a gyilkosságot sportnak feltüntető ún. vadnyugati és gengszter-filmekre gondolunk.

Lehetséges és helyénvaló-e azonban ezekből a közismert tényekből azt a következtetést levonni, hogy a technizált civilizáció saját lényegéből kifolyólag vaskövetkezetességgel maga után vonja az egyén és a tömegek kisiklását? Ez téves okoskodás és helytelen következtetés.

A technika ugyanis nemcsak problémát jelent a vallásos, társadalmi és nemzetközi élet számára, hanem pozitív vonatkozásában is áll azokkal. Célkitűzésünk értelmében természetesen itt csak a teológia és technika kapcsolatával foglalkozunk és igyekszünk arról pozitív megvilágításban tárgyalni.

Első megállapításunkat J. Daniélou nyomán tesszük, aki „La mission du chrétien dans un monde technique” c. tanulmányában (Bulletin du Cercle Saint Jean-Baptiste, Juin-Juillet 1958) kiemeli: a technika fejlődése az emberek gondolatvilágában bizonyos tisztulási, leszűrődési folyamatot eredményez. Sok minden, amit a technikailag kevésbé fejlett világban „természetfölöttinek” könyveltek el, ma már mint természetes jelenlég áll előttünk. E tisztulási folyamat nyomán a vallásos meggyőződés számára is csak haszon származhat. Ezáltal ugyanis megszabadul a pszeudo-szupernaturalisnak, az ál-természetfölöttinek, az ál-vallásos jellegnek fölösleges és káros ballasztjától. A primitív ember ugyanis — minden rossz szándék nélkül — tudatlansága következtében igen sokszor „természetfölöttit” sejt. A tudományos és technikai haladás nyomán tehát mind világosabban lép előtérbe az igazi vallásosság is. Ily módon a technikai haladás is pozitív támogatást nyújthat a vallásnak, illetőleg a józan vallásosságnak!

A gyakran felhangzó segélykiáltások mellett, melyek a technikai haladás nyomán felszabadítható és sajnos — Hiroshima, majd az atomrobantások nyomán megfertőzött japán halászhajók a koronatanúk! — már olykor-olykor fel is szabadult démoni erők ellen kérnek segítséget, más hangok is észlelhetők. Jóleső érzéssel vesz az ember oly hívatott szaktudóstól megírt könyvet a kezébe, mint amilyen Paul Kössler braunschweigi mérnök-professzornak a műve (Technik und Ethik, 1949). Könyvének lapjai a legszolidabb emberi és valláserkölcsi normák szellemében íródtak. Alaptétele: nem az önmagában semleges technikát kell kárhoztatni, hanem azt a visszaélést, amellyel az emberi ész és kéz a technikát nem egyszer megközelíti vagy fel is használja.

Ellentétben azokkal, akik „apage”-t, távozz tőlem-et kiáltanak minden technikai haladásra, Kössler a keresztény ember magatartásával homlokegyenest ellenkezőnek és szánalmasnak bélyegzi azt a kényelmes álláspontot, mely engedi, hogy a technika világát valóban a démoni erők szolgálatába engedjük át (13, 6.).

Egyáltalán — beszélhetünk-e a technika démonáról? El kell ugyan ismernünk mindazt a veszélyt, melyet a technika fejlődése magában rejt. Tudjuk — az elmúlt világháború is megtanított rá —, hogy a technika megszállott emberek hatalmi eszközévé s népek gyilkosává válhat. Annak is tudatában vagyunk, hogy a gyors fejlődés nagy felelősséget rak az emberek vállára. Nem írható azonban a technika számlájára, hogy pl. az óriási módon fejlődésnek indult, a technika legmodernebb vívmá-

nyait is felhasználó francia gyáriparnak munkásai nyomoruk sűrűn ködlő gyűrűjével veszik körül a „világ fővárosát”, Párizst. Francia lelkipásztori, szociológiai folyóiratokban, napilapokban, könyvekben és regényekben gyakran találkozhatunk ennek a „technika árnyékában” élő, sanyarú sorsú, ütött-kopott házakban és Szajna hídja alatt lakó társadalomnak, sívár életét bemutató leírásokkal. Gondoljunk csak pl. *Godin* abbénak és P. *Lhande*-nak műveire.

Ha tehát a modern technizált világban körültekintünk és éles tekintettel észrevesszük a sötét foltokat is, akkor a teológia szemléletmódjával azt is meg kell állapítanunk, hogy a valláserkölcsei megfontolások feltétlenül elősegíthetik a bajokat orvosló konstruktív megoldást. A hatalom büvös igérete — „olyanok lesztek, mint az Isten” (Gen. 3, 5) — és a kapzsiság már régesrég megkísértették az embert, még mielőtt technikáról egyáltalán sejtsései lettek volna. Az, hogy a gyilkos a kaini furkósbót, vagy az „Özönvíz előtt” c. film lezúllott, cél nélkül tengedő francia ifjúságának halálhozó fegyverét, az automatapisztolyt használja — a bűn felelőssége és nagysága szempontjából teljesen közömbös.

A világ — amint azt a teremtéstörténet lapjain olvassuk — midőn Isten kezéből kikerült, „jó volt”. És ha az ember, Isten parancsának eleget téve, a technika adta eszközöket is felhasználja ennek a világnak tökéletesebbé, az ember számára használhatóbbá alakítására: erkölcsileg feltétlenül helyesen cselekszik. Ha szabad így szólnunk: hozzáad valamit a világ jóságához. Ha viszont ennek az ellenkezőjét teszi, akkor a rosszat, a bűnt szolgálja. Az embernek a technikával kapcsolatos erkölcsi magatartását tehát ez a bipolaritás jellemzi: jóra és rosszra egyaránt felhasználja azt. Az előbbire buzdít az egyén és a társadalom érdeke s a keresztény erkölcs által is egyedül helyesnek ismert magatartás, az utóbbitól pedig — mindezek mellett — óva int az objektív értékvilágnak alapvetően emberi tiszteletbentartása. A jót ugyanis még inkább értékeljük, ha arra is gondolunk, hogy mily nagy céloknak szolgálatában állhat.

Az ebből az értékelésből fakadó tisztelet szelleme állítja fel a következő érték rangsort:

Tisztelet az Istentől alkotott természet erőivel szemben.

Tisztelet a teremtoi tervek szolgáltató minden alkotó és feltaláló emberi gondolatnak.

Tisztelet a technikában mindezeket az ember hasznára és megsegítésére fordító mindenfajta munkával szemben.

E tiszteletadás egyszersmind a helyesen értelmezett keresztény alázatnak szelleme is. Nem „divatos” kisebbségérzet, nem ügyefogyottság, hanem a helyes érték rangsor fel- és elismerése. Ebből a lelkiületből fakad azután az az őszinte hála és szolgálatkészség, mely nagyrabecsüli az emberiség kimagasló szellemeit, a technika zászlóvivőit, s azok tudását aprópénzre váltva szolgálja embertársait. Mindaz, akiben — legyen bár szellemi vagy fizikai munkás — megvan a készség erre a közösséget végzett szolgálatra: sohasem fog lelkiismeretlenül visszaélni a technikával.

A Zsoltároskönyvben olvassuk: „Alig valamivel tetted őt (az embert) kisebbé az angyaloknál, dicsőséggel és tisztelettel koronáztad meg” (8, 6). Az embernek ez a nagy méltósága abban nyilvánul meg, hogy a legkiválóbb minden evilági teremtmény között, uralkodik az állat-, növény- és a merőben anyagi világban. Nem fizikai adottságaival éri ezt el, hanem azokkal a szellemi képességeivel, melyek magához az Istenhez teszik hasonlónak. E szellemi képességek birtokában volt képes a Thornton Wilder

„Hosszú út”-jában a technika kezdeteként megjelölt keréktől kezdve a legkomplikáltabb gépekig mindent megálmodni és megalkotni. Az embernek ez a nagy méltósága természetesen magának a Teremtőnek dicsőségét és hatalmát is hirdeti. Nem egyszer hallottunk már ilyen kijelentést: le kell törni az embert, hogy az Isten felmagasztaltassék! Ennek a mi felfogásunk szerint épp az ellenkezője igaz: azzal, hogy az ember a modern tudomány és technika segítségével mindjobban növekszik, a végtelen Isten még nem lesz kisebb! Az erejében és tudásában rohamosan gazdagodó vallásos ember előtt pedig mindjobban kibontakozik a Teremtő dicsősége is.

A „legkeresztényibb” példára emlékeztetünk: a kereszténység két-ezer év óta rendkívüli nagyságot és hatalmat tulajdonít Máriának, „az Úr szolgálóleányának”. Mégsem vádolhatja senki azzal, hogy amit Máriának juttat, azt Krisztustól veszi el. Ugyanigy: minél inkább nő szemünk előtt az ember óriássá, annál jobban döbbenhetünk rá annak nagyságára és hatalmára, akinek teremő kezéből az ember kikerült. Hasonlattal élve: a modern tudomány oly tükör, melyben a régínél élesebben kirajzolódó istenképet pillanthatunk meg. Felesleges tehát az a „pasztorációs buzgalom”, mely el akarja vitatni az embertől a Teremtő által beléje oltott képességeket, vagy gátolni kívánja azoknak kibontakozását. Annál fontosabb azonban sürgetni ezeknek a képességeknek s az általuk létrehozott eredményeknek a valós és helyes értékrendbe való beállítását.

Feltétlenül szükségesnek tartjuk e helyen két gyakran elhangzó elvenvetésre választ adni.

Az ember már odáig merészkedett, — halljuk itt is, ott is, hogy beleköntárkodik az Isten dolgába. Jean *Daniélou*-val válaszolunk: megfontolatlan beszéd és elhibázott lelkipásztori magatartás ez! S valóban, a történelem a tanú, hogy új, ismeretlen erők, új, az életszabta körülmények megjelenése sokaknak szemében fenyegető jelnek vagy tiltott dolognak tűnt fel. Például: a választott nép sokáig csak szabad helyeken táborozott, félt a „modern” városalakítástól. S mégis, elérkezett a történelmi pillanat, amikor Dávid király megépítette Jeruzsálemet, a Szent Várost és így a köztük élő Istennek és népének kőből és fából épített lakást adott. Ez az „újítás” azután hosszú időre döntő irányt adott Izrael történetének. Napjainkban is hasonló fordulópont előtt állunk. Új emberformáló és társadalomalakító erők működnek, új, a régínél tágasabb lakást készítenek az embernek. Miért ne működhetnék közre az új otthon szálláscsinálójaként a keresztény ember is? Miért ne támogathatná ebben a munkájában az új szárnyakat kapott technikai fejlődés is? És miért ne segítené — a maga módján és eszközeivel — a teológia, ezen belül pedig különösképp az erkölestudomány és lelkipásztorkodás is? Mindkettőnek feltétlenül a feladatai közé tartozik, hogy az élet realitásait figyelembe véve, ebben a kitágult és technikailag rohamosan fejlődő világban is mutassák az örök cél felé vezető utat.

A túlságosan aggódók másik elvenvetése: mire való az egyébként is nagy evilági igyekezet mellett, hogy még a teológia is „időt pazaroljon” ezekre a múlt dolgokra, így pl. a technikával kapcsolatos kérdésekre? Az Angyali Doktor, Szent Tamás tanításának szellemében válaszolunk, amidőn hangoztatjuk, hogy az újszövetség törvénye lényegileg a Szentlélek kegyelme (*Summa Theologica* I—II. q. 106. a. 1.). A keresztény erkölcsi életben azonban nem elégséges magunkat a Szentlélek indításaira bízva teljes passzivitásba merevedni. Epp ezért Szent Tamás szerföltött nagyra értékeli a „prudentia”, az okosság erényét, melyet talán a „helyes

valóságérzék” terminusával tudunk megelőlegezni magyarrá fordítani. (B. Häring, a kiváló moralista is ezt a kifejezést használja: „Wirklichkeitssinn”). Ez az erény arra is megtanít, hogy a kegyelem számára való hallgatás soha sem ment föl az erőfeszítésektől, melyekre az embert az adott pillanat kötelességteljesítése kötelezi. Sőt: éppen azok tudják munkájukat könnyen, szívesen és eredményesen végezni, akik a kegyelem felhasználása mellett minden tisztességes eszközt is megragadnak, hogy az emberiséget és Istent szolgálhassák.

A keresztény embernek tehát a nagy realitásokkal, így a technikával való kapcsolatát is az okosság valóságérzékét kölcsönző erényének kell irányítania.

Ugyancsak a prudentia, az okosság erénye az, mely beláttatja velünk, hogy az idők kerekét lehetetlen visszafelé forgatni.

A középkor világképe és életstílusa — mint azt a laikus apostolság világkongresszusán (1951. októberében) XII. Pius pápa is kifejtette — ma már a múlté. Értékeit nagyrabecsüljük, de anélkül, hogy fájó nosztalgiát éreznénk iránta. Épp ezért, az azóta szerzett természettudományos és technikai fejlődést a kereszténységnek is szervesen bele kell dolgoznia reális életnézésébe. Egyaránt jelent emberi és keresztényi feladatot. Ez a mi részünkről nemcsak értelmi belátás, hanem erkölcsi felelősség kérdése is!

Assisi Szent Ferenc a középkor virágjában dalolta el csodás Naphimnuszát, de kétségtelen, hogy ugyanennek a költeménynek halljuk modern visszhangját a XX. század gyermekének, Kolbe atyának ajkáról, midőn az dicsőítő énekbe kezd a technika egyik nagy vívmányának, a legkorszerűbb nyomdai gépnek láttán. Amikor Kolbe — akinek boldoggáavatása folyamatban van — ezt tette, következetesen hű maradt rendalapítójának, a Szeráfi Szentnek evangéliumi szelleméhez.

És ez az egy eset nem elszigetelt jelenség. Maga az egyház is ismételten kifejezésre juttatja nagy érdeklődését a technika új vívmányai iránt. A keresztény embernek megszentelt világába olvasztja be és Isten felé vezető eszközöknek ismeri el ezeket is. Beszédes bizonyítéka e felfogásnak a hivatalos római szertartáskönyv, a „Rituale Romanum”, melynek áldás-formulái között szerepel pl. a legmodernebb járműveknek, autónak, vasútnak, repülőgépnek, a villamoserőműnek, az érckohónak, stb. megáldása is.

Soha sem, de manapság — épp a fentebb mondottak tudatában — még kevésbé állítható, hogy a keresztény tökéletesség kizárólag a kolostor falai közötti visszavonultságban biztosítható. Nem véletlen, hogy éppen korunkban jelennek meg nagy számban oly hagiografikus munkák, melyek azokkal az egyrészt kanonizált szentekkel, másrészt hilválló férfiakkal és nőkkel foglalkoznak, akik a hétköznapi munkás élet kellős közepében járták Krisztus követésének útját. Éppen ezért van mérhetetlen jelentősége annak is, hogy egyrészt a hivatalos egyház is áldásával állítja tagjai szolgálatára a technika új eszközeit, másrészt, hogy ezzel a pozitív értéket képviselő tényezővel kapcsolatosan a hittudomány is halatja szavát. S bár ezek az értékek — az ember gyarló és bűnrehajló természete miatt — könnyen két irányba vezethetnek, a teológiai munka is, karöltve a többi tudománnyal, ki akarja venni részét abban, hogy az egyetemes emberiség szolgálatára állíthassák azokat. Ezért emelik ki a teológusok az egyház praxisát, mely a technika vívmányait is a kegyelem életet fakasztó áldásaiban akarja részesíteni. Ez a kegyelmi sugárzás — mint tudjuk — a keresztény élet legnagyobb támasza. Azé az életé, mely

szükségszerűen ugyanabban a világban születik és bontakozik ki, amelyben az anyagi tényezőkre támaszkodó, munkájánál a technika eredményeit felhasználó emberek élete zajlik.

A technikával kapcsolatos hittudományi vizsgálódásainkhoz még egy szempontot csatolhatunk, nevezetesen, ha történetteológiai perspektívában is nézzük napjainknak, a „technika korának” történelmi fázisát. Az a nézősmód ez, mely nemcsak a történettudomány és a történetbölcselet módszerét alkalmazza, hanem a kinyilatkoztatás tanítását is figyelembe veszi.

Tudjuk, hogy a történelmi dráma nagy feszültségéből az ember csak néhány pillanatot tud átélni. Épp ezért — az idő sürgető parancsszava miatt — semmilyen, az ember testi-lelki tökéletesítését szolgálni képes erőfeszítés sem nevezhető jelentéktelennek, vagy csekélynek. Relative bármily kevés is az, amit tehetünk, mindig meg kell tennünk. Ennek tudata adhat szüntelenül lendületet az ember világfölköti uralmát biztosító tudományos elméleti és gyakorlati munkájának, a technika fejlesztésének s ugyanez a célkitűzés lelkesíti szintén a Teremtő szolgálatába állított teológiai munkát is.

A földi értékeknek, így a technikának is, teológiai szemlélete szükségképpen az örök élet felé irányzódik. Ebben a nézősmódban a teológia jól látja és hangoztatja, hogy a nemes szándékoktól vezetett emberi törekvések, így az embert szolgáló technikai haladás, soha sem értelmetlenek és céltalanok. Ezért azok az Izaiás próféta által megjövendölt „új ég és új föld”, azaz az örök élet állapotában sem fognak a semmibe egyezni. Ezzel természetesen korántsem azt akarjuk állítani, hogy gyáraink, rádióink, repülőgépeink, vagy éppen mosógépünk elkísér majd az örök életbe. A technikai haladásnak ezek az időhöz kötött, átmeneti formái — mint a tapasztalat igazolja — rövid évtizedek múltán is már elavulttá válnak, vagy esetleg megsemmisülnek. Maradandó tartalmuk azonban, amit az emberi munka, az ember szellemi és fizikai erőfeszítése kölcsönöz nekik, tehát mindaz, ami nem a technikát, hanem magát az embert teszi gazdagabbá: szintén részesévé lesz az örök élet ezerszínű gazdagságának és tökéletességének. Ez minden emberi munkának, tudományos és gyakorlati törekvésnek legmélyebb értelme. Innét nyerhet a technikai haladást szolgáló emberi erőfeszítés is, mely szebbé és tökéletesebbé akarja tenni a világot, mindig új lendítő erőt.

A teológiának a maga vizsgálta új területek új tárgyainak megválasztásánál állandóan intenzív kapcsolatot kell fenntartania az adott történelmi idő konkrét feladataival. Ez pedig a jelenben: minél erőteljesebb odafordulás a saját belső és külső világát mindinkább feltáró és kiszélesítő ember felé. Ezért foglalkozik napjainkban a hittudomány oly sokat pl. a modern pszichológiai kutatások nyomán mindjobban feltáruló emberi lélekkel és ezért fordul érdeklődéssel az ember által létrehozott és az embert szolgáló technika csodái felé is.

Úgy látszik, visszavonhatatlanul elmúlt az idő, midőn a teológus „apologéta” néven kiállt vitatkozni a világ színpadára (*Schütz*). Napjaink problémáihoz, így az új feladatok elvégzését segítő technikához neki, mint teológusnak, mint az isteni tanítások ismerőjének és tolmácsolójának is van mondanivalója. Feladata kettős: téves felfogásokat kell eloszlatnia és pozitív irányítást kell adnia. A „profán rend” — Jacques *Maritain* kifejezése — tehát a földi értékek világába tartozó technika is, még ma, az üdvösség közel kétezeredik évében is: az ígért földje a tudományos és gyakorlati teológiai munkának. Nagy kár volna, ha ezek az értékek egye-

sek előtt gyanús és kétes jellegűek, ezért lebecsültek lennének. Mindaz, aki az értékek skálájában az őket megillető rangot elvitatná tőlük s az irreális és túlméretezett természetfölöttinek kultuszát propagálná, modern gnosztikussá, azaz világtagadó eretnekké válna.

Amint egykor a középkorban Szent Bonaventura (1221—1274) a maga korának tudományos szintjén azon fáradozott, hogy megvalósítsa a teológiára felépített nagy tudományos szintézist: „reductio artium ad theologiam”, ugyanígy kell napjaink teológiai munkájának is fáradoznia azon, hogy a mai tudományos igényeket kielégítő módon átfogó, újhangú perspektívát tárjon föl az ember mindjobban kiszélesedő és szépülő világáról, következésképpen az e célnak szolgálatába állított technikáról is.

SÍK SÁNDOR VERSE

BÚCSÚ A SZAVAKTÓL

*Egymásután, mint halni készülő
Fiaitól az árvuló szülő,
Szavak, szavak, búcsúzom tőletek,
Minden nap egy-egy új szót temetek.*

*Egy-egy újat a drága régi kincsből.
Nincs zárva kamrá'm, küszöbömön nincs ör:
Aki elunta életét velem,
Mehet, búcsútlan, köszönéstelen.*

*Mennyit hallgattam, futostam, figyeltem,
Mig ezt a drága kincset összeleltem!
Hány kis időtlent — az volt még a drága! —
Magam hoztam e dadogó világra.*

*Mi voltatok? élettelen anyag,
Élővé, szóvá én alkottalak,
Amikor forrót belétek leheltem,
Amit az Isten énbélém: a lelkem.*

*Bizony, hogy nem volt rossz sorotok nálam,
Mindenben mindig kedvetekre jártam,
Dajkátok voltam és cselédedek,
Ápoltalak és kényeztettelek.*

*Mostam, vasaltam, teregettem rátok,
Himes aranyból szőttem a ruhátok.
ézen a lármás, visszhangos világon
Ti vagytok csendes otthonom, családom.*

*Ti a szerszámom, kulcsom, fegyverem,
Tirajtatok keresztül ismerem
Izzó titkát az emberi tudásnak
S a kincset, mit varázsvesszővel ásnak.*

*Mindent, amit az ember szíve rejt,
S a másvilágból remegő delejt:
Kit a tudós csak eltakarna névvel,
Istent tapintom ujjatok hegyével.*

*Szülöttem, s szolgálóm voltatok,
És én szolgátok és királyotok:
Mint pénzeire a király nevét,
Reátok vertem arcom bélyegét.*

*S most, hűtlenek, csalfák, kegyetlenek,
Egymásután elhagytok engemet.
Hasztalan hívlak, hasztalan kereslek,
Elhal a visszhang, a barlang üres lett.*

*Állasz az oltár lépcsőjén magad
És idézed a szentelt szavakat,
S csak tátogat szegény memóriád;
A néma ördög vigyorog reád.*

*Dobban a szíved, írniál, mondanál,
S a toll kezédben reszketni megáll,
Megzördül rajt egy látatlan bilincs, —
Nézel, utána, annak, ami nincs.*

*Hát így maradtál, — de jó ez neked:
Beszéltél hetven évig eleget.
S ha most a szó kegyelme elhagyott,
Gondolj szó nélkül szépet és nagyot.*

*Nézd ama bölcs hajdani remetéket,
Kik kinőtték az emberi beszédet,
S elvonulván barlangjuk éjjelébe
Némán merültek a Lét tengerébe.*

*Csak egy, csak egy szót, csak azt ne feledjed:
Öbenne hallod az Egyetlenegyed
S újra tanulsz beszélni általa,
A Szót, a Szót, mely kezdetben vala.*

BALASSI BÁLINT SZÉP MAGYAR KOMÉDIÁJA

„Ha én is az magyar nyelvet ezzel akartam meggazdagítani, hogy megösmérjék mindenek, hogy magyar nyelven is meglehetne ez, az mi egyéb nyelven meglehet, ez jóakarattért nem érdemlem, hogy botránkozónak híjanak az emberek.”

Ezt írja bevezetőjében Balassa Bálint, mikor arra vállalkozik, hogy magyar pásztordrámát teremtsen. Tisztában van azzal, hogy műve teljesen szokatlan szentes prédikátoraink között és hogy ezért csak megszólás a jutalma a közvéleményben.

S valóban negyyszáz évnek kellett elmúlnia, míg végre előkerült legalább a kézirata annak a műnek, melyet első igazi költőnk úgy tekintett, mint írásművészetének legnagyobb teljesítményét.

Szlovák versek után kutatva egy pozsonyi tudós kutatott elő a bécsi nemzeti könyvtárból egy verseskönyvet, ahol sok minden egyébbel együtt, címtelenül, ott szerénykedik Balassi Bálint drámája is. (Szándékosan írok váltakozva Balassát és Balassit, mint ahogy a költő is hol ezt, hol azt a formáját használta nevének.)

Most, egy év múlva, kiadhattam végre a *Szép magyar komédiát*, melyet a költő élete válságának tetőpontján írt meg s ahol tudomásunk szerint először beszél magyar prózában az irodalomról és saját törekvéseiről. (Irodalomtörténeti Füzetek 26.) Kiderül belőle, — amit később tanítványa Rimay is mond róla, — hogy nem kevesebbet akart, mint európai értelemben vett magyar irodalmat alkotni.

Csodálkozni lehetne talán azon, hogy Balassi éppen a pásztordráma műfaját akarta magyar nyelven meghonosítani, mikor a külföldön annyi minden mást, talán fontosabbat is írtak irodalom címén.

De ha költészetének fejlődését tekintjük, ezt is megérthetjük.

Balassi a magyar lantosköltésen és a virágénekeken kívül nem talált semmit maga előtt. Pedig mikor ő a hetvenes évek elején verselni kezdett, francia, olasz, lengyel földön már minden műfaj virult, sőt a nagy klasszikusok után az olasz fejlődés már a dekadencia jeleit mutatta. Tasso *Aminta* című pásztordramáját 1572-ben írja és adatja elő s itt az olasz nyelv dallamossága, könnyed fordulatossága még sohasem látott csillogással ragyog és az idill felé forduló előkelő világ itt megtalálta egyszerű, salakmentes eszményi képét. Utána sokan jöttek. Mindnyájan megpróbálták ebbe a sajátosan tiszta mezei környezetbe helyezni többé-kevésbé csalafinta szövevényű szerelmi drámájukat s az elsők között volt Castelletti, ki *Amarilli*-jével mintha éppen Tasso babérait akarta volna elhódítani, hiszen már 1580-ban, az *Aminta* első kiadása előtt kiadta darabját. Hét év múlva, mikor a magyar író kezébe jutott, már harmadik kiadását nyomták Velencében s ebben a leegyszerűsített formában fogott hozzá, hogy az erdélyi asszonyoknak és általában a magyar közönségnek faragjon belőle valami olyasmit, hogy a magyar ember ne szégyelje magát nyelve miatt, hiszen már „szép komédiát” is sikerült írni magyarul. (Érdekes, hogy ugyanekkor Malherbe, a francia klasszicizmus diktátora, ugyanezekkel az olasz pásztordramákkal babrál, egyiket a másik után kommentálja s bár az olasz petrarkisták csúrés-csavarásainak elvi ellen-sége, nem tud szabadulni az olasz pásztortjáték varázsától.) Persze, mikor a „szép komédia” elkészül, elbujdosása évében, Balassi előtt már hosszú fejlődés áll. Gyermekkorában tanult retorikát, talán már Beszterce-

bányán, de mindenesetre Bornemisza Pétertől és németországi iskolákban. Ismerte tehát Ovidiust és a többi elégia-író. Ovidiustól hamar megtanulta, hogy kell érdekes lelkiállapotokat megtalálni és elemezni, hogy kell ismert, vagy ismeretlen személyek nevében szerelmi monológokat, vagyis heroidákat költeni, (*Csák Borbála nevére*), sőt már saját szerelmi gyötrelmeit is versbe szedni (*Ő te csalárd világ*). Ez a heroidák tisztelete még a Szép komédia idején is tart, mert előszavában azt igéri az erdélyi asszonyoknak, hogy „ha az elsőbben szerzett szolgálóleányom kedves lesz en kezgyelmeteknél ezért az én szolgálatomért, rövidnap más szolgálat is szerzek kezgyelmeteknek, ki nemcsak ékes énekkel is, és valami dolgok az én szerelmemben megtörténnek, mindazokról írt szerelmes levelekkel gyönyörködteti ti kezgyelmeteket.”

Valamennyi kortársa között egyedül Balassa Bálint tanulta meg Ovidiustól, hogyan lehet költészetté emelni szerelmi bánatát, esengését, tépelődéseit.

De őt más is hajtotta versírássra: a ritmus, a tánc, a dallam bölcsőjétől kezdve szüntelen kísérte és nem tudunk más valakit kora Európájában, aki ilyen értelemben annyira ösztönös költő lett volna mint ő. Magába szívott minden dallamot és vele együtt minden nyelvet, amit környezetében hallott. Ír sziciliánát, — hamarabb mint az olasz költők, — ír padovánát; lengyel, szlovén, horvát, román, német, török, vágánslatin és magyar énekek szongának fülében egész életén át s költ ritmusukra új magyar éneket. Erre pedig már Ovidius nem tanította.

Ez a hol bánatos, hol szilaj dalköltő tör ki belőle még akkor is, mikor már azon az úton van, hogy végleg elnyerje az első magyar „műköltő” babérait. A Julia-ciklus darabjai a legnyugatibb értelemben vett humanista alkotások s azzal a céllal is készültek, hogy Petrarca módjára Balassi Bálint is megalkossa az első magyar *Canzonierét*. De azért hol egy „oláh nótá”, hol török bejtek, majd meg egy német vilanella jár a fejében, mikor Juliához eseng, vagy Cupidóval „feddözik”. Mondjuk meg: Balassi Bálint túlságosan egyéni, túlságosan zseniális volt ahhoz, hogy korlátok közé zárja tehetségét. Mikor a finom Celia-verseket egy mintaszerű retorikai költeménnyel lezárja, betéved egy krakkói mulatóba és egy lengyel citerásleány tüzes játéka úgy megkapja, hogy szilaj magyar nótát ír, melyből könnyű kiérezni a lengyel muzsikát.

A „műköltés” tetőpontján, a Julia-canzoniére összeállításakor lát hozzá Castelletti pásztordramájának magyarításához. Az előszóban nem nevezi meg mintáját, de eldicsekszik avval, hogy a magyar nyelvet akarja meggazdagítani, egy szerelmes műfajjal, hiszen az olaszok, franciák, németek tömegszámra írnak szerelmes verset, vagy komédiát. S ezzel igazolja önmagát, aki szerelmét költészetté emelte. Sőt, ami a legsúlyosabb, szerinte „bolond szokás és pór szemérmesség” gyanánt csak mi szégyeljük, amivel egyéb nemzet „dicsekszik és tisztelkedik”, vagyis a retorikai műveltséget, amit Balassi egynek vesz a szerelmi költéssel.

S hogy magyar földön milyen hevesen tudnak szeretni, arról ő tudna regélni, mondja még mindig az előszóban. S innen kiderül, ha még eddig nem tudtuk volna, hogy ő igenis, ha tetszik, ha nem, szerelmi költészetet akar művelni magyar nyelven! Aki ezután kételkednék érzelmei őszinteségében, vegye csak elő pásztordramájának ezt az előszavát, ahonnan kiviláglik, hogy műköltése, mely olykor Angerianus, Marullus, Joannes Secundus, Jakob Regnart, vagy a török népszerű költésből vette anyagát, éppen azért támaszkodik idegen mintákra, mert saját lángolását szebbé, műveltebbé, európaiabbá akarta tenni, hiszen előzőleg, az Anna-

énekek idején még csupaszon, az ovidiusi korszak egyszerűen elemző stílusában írt.

Ezért reneszánsz műköltésének magaslata az újonnan megtalált pásztorjáték, hiszen, ha meggondoljuk, Credulusnak vagy Sylvanusnak minden esengése az ő szerencsétlen udvarlásának közvetett kifejezése. S ha ezt a félreértésen alapuló, de szerencsésen végződő komédiát az ő esztére alkalmazzuk, látjuk hogy a *Szép magyar komédia* nem más, mint az ő Julia-Anna-udvarlásának végpontja: ebből az olasz darabból faragta echós versét és a Julia-ciklus utolsó költeményét. Ez utóbbinál még azt is hozzáteszi, hogy Erdélyben írta, 1589 telén és lantos naívsággal még azt is, hogy Juliát nem említi többé „versül”.

Azt viszont senki sem tagadhatja, hogy ez a vers, mely az olasz eredetit híven követi s melyet forrásának felfedezője „műfordításnak” minősít, gyönyörű, és hogy meleg átérzéssel készült, mint a többi nagy Julia-ének:

*Óh nagy kerek kék ég, dicsőség, fényesség, csillagok palotája,
Szép zölddel béborult, virágokkal újult jó illatú föld tája,
Csudákat nevelő, gályákat viselő nagy tenger morotvája!*

Ezt a nyitást még Babits Mihály is megbámulta.

Ez a meghatottság, ez a költői ihlet pedig azért van, mert hiszen a költő a prologusban is megmondja: „mostani időben nincs semmi nemzet, ki többet szenvedjen s mielőn s nagyobbat szerezen szeretőjéért mint az magyar nemzet”. Ismert olyanokat, akik ha Isten meg nem tartotta volna tőle, az öngyilkossáig elmentek volna kedvesükért. Bizonyosan önmagára gondolt, mikor ez a szép ember arról a lángolásról beszél, ami körülveszi, csak illedelemből nem szól róla.

Így az újonnan felfedezett pásztorjáték lehetővé teszi, hogy világosan lássuk magunk előtt Balassi Bálint fejlődését. Kiindult az ovidiusi retorikával kevert lantosköltészetből. A Julia-udvarlás már határozottabban kidomborította műköltői programját, kialakította formáját, mely a többi verselőkénél sokkal kifinomultabb. Mindjobban eltávolodott a korabeli énekek strófaszervezetétől. A pásztorjáték tette rá a koronát erre a fejlődésre és itt Balassi ritmikus prózája őt már a műköltő köntösében mutatja be. Ez ugyan az olasz barokk kialakulásának középpontjába helyezi, de a pásztorjáték juhászának az eredetitől lényegesen eltérő paraszti beszéde erősen a magyar földhöz köti.

Mi emellett Balassi korának költészete? Megmondta Rimay: Balassi a sas, a többiek apró madarak ...

Ízelítőül hadd mutassak be az olvasónak egy jelenetet a magyar világi próza első termékéből.

Az utolsó felvonásban vagyunk és Julia éppen arra készül, hogy „kimetélje” a fából Credulus vádoló és öngyilkosságát bejelentő sorait. Kicsoda Julia és kicsoda Credulus és miért akart emez öngyilkosságra vettetni, az kitudódik a jelenetből.

*Actus V, scena IV
Julia szól Credulussal*

Julia (magában): Elhalad az pór, immár senki sem lát. Hanem majd én is kimetélem ez hamis írást az fiatalból!

Credulus (magában): Én pedig elszakadhaték az hitetlen Sylvanustól. Ne immár, nincs ki megtilthasson az én életem veszedelmének elvégezésétől. Nem

nehéz meghalnom. De az nehéz, hogy halálom óráján nincs jelen az én isten-asszonyom s nem nézi, mint ölöm meg magam ómiatta. (Észreveszi Juliát.) Fogadjunk ő az, ki ama fa mellett áll! Ő, hitemre! Óh áldott nap, kin kedvem szerint végezem el életemet!

Julia (magában): Azt, reá felelek, senki el nem olvassa, én is úgy kimetélem!

Credulus (Juliához): Az mit annak az jedzésnek kellett volna mondani, azt az te magad nyelve mondhatja meg ez után.

Julia: Ime, lám élsz még? Vagy most támadtál fel?

Credulus: Talán bánod, hogy élek? Ne bánkódjál, ezennel teszek róla!

Julia: Hogy élsz, nem bánom, de azt, hogy gonosz hírebben akarsz ejteni, azt bizon bánom. Igaz-e az, hogy az fiatalon azt metszéd fel, hogy Sylvanus szerelmében adtam magamot? Micsoda bizonságod vagy on arról, hogy tudja az Isten, hogy senki nem mondhatja igazán, hogy soha csak reá is tekintettem volna?

Credulus: Az gonosság vakított volt meg s magam sem vettem eszemben, mit írtam. Ne siess az Istenért, kérlek, tedd el az kést. Csak egyért könyvergök.

Julia: Mi kell? Mondd meg gyorsan!

Credulus: Ha az te kegyetlenséged s az én gonosz szerencsém így hozta, hogy az én régi szolgálatom ne legyen kellemetes előtted, elégedjél meg egy halálommal s ne hagy mindennap ezerszer halált kostolnom. Ez éles késedet üsd az én mellembe s vedd ki szívemet, ki téged igazán szeretett, s bocsásd ki az sok keserűségből, mint egy mál tömlőcből, on fájdalmas lelkemet. Nem vétkezel semmit véle. Mert ha valaki szerelmes ember valaha kedve szerint végezte ez világban, én leszek az másik, ha az én édes szerelmesem keze miatt leszen itt elesésem, mely nem halál, hanem új élet gyanánt esik énnekem, miérthogy azt mondják, jó annak az halál, az ki bűnak éri végét azzal!

Julia: Isten őrizz! Vesd ki ez rettenetes dolgot szivedből! Im az én hitemre megszánom, bizon, az mint azelőtt is megmondtam. Ha segíthetnélek, örömet segítenék, de nem szeghetem meg hitemet. Bizonságom az Isten és az szerelem.

Credulus: Átkozott legyen az szerelem! Az is, az ki hiszen neki! Óh kedves sebem helye, őh én édes jelem, kire sokat nézek napestig az szegén Angelica emlékezetire!

Julia: Veszek! Mit beszélsz? Angelicát emlegetsz-e?

Credulus: Melly hehez most, hogy akkor meg nem holtam, az mikor egy kígyó ez sebet rajtam ejtette vala! Óh én édes Angelicám, az te magad kezével gyógyítál meg akkor, melly jótétellel csak ez mostani veszélre juttatál, mert ha akkor meghattál volna halnom, most ez nagy bűt nem szenvedném, sőt az te áldott öledben multam volna ki ez világból!

Julia: Ha valaha valamiben énnekem kedvemet igyekeztél tölteni, bizonyíts meg ezzel, hogy mondd meg, ki az az Angelica, az kit emlegetsz?

Credulus: Ha lehet, hadd ne ujtsam meg, lelkem, az én régi nyavolyámat!

Julia: De mondd meg, fölötte igen kérlek!

Credulus: Ha életemet te éretted fogyatom meg, miért titkolnám azt előtted? Az Angelica egy igen szép leány vala, kinek szerelmire Candiában (ki mindkettőnknek hazája vala) felgerjedtem vala.

Julia: S ő, Angelica, szeretett-e téged?

Credulus: Igenis. Sőt talán inkább ő.

Julia: Hát nem csuda, hogy gyötör az szerelem s ennyi kívánságodban nem ad jó szerencsét!

Credulus: Mert megholt ám! Vajha élne, nem volnék ez veszélben! Mert bizon te read sem egyébert gerjedt fel az én lelkem, hanem hogy csuda hasonló vagy hozzá.

Julia: Bizon elég kegyetlen halál volt, hogy így fosztott meg egymástól benneteket. De mit tehetsz róla? Túrni kell, mert az halál senkinek nem kedves.

Credulus: Az halál nem szintén olly keserves, mint az halálnak oka s módja, kiről könyv hullatás nélkül nem emlékezhetem soha!

Julia: S mi módon halt meg?

Credulus: Egy társom búsultában, hogy hozzá nem akart hajolni, mérget adott szegénnek meginnia, az mit magátul értem. hogy ölemben vonyog vala.

Julia: Ki volt az társodnak neve?

Credulus: Monthan, ha igazán jut eszemben!

Julia: Mit hallok? Monthánt emlegetsz? Veszek álomban vagy imetten (= ébren) hallom ezt? Neked kedig ki neved ugyan? Credulus-é igaz neved?

Credulus: Nem Credulus, hanem Tirsis az én nevem!

Julia: Tarts, segéll! Tirsis neked neved? Fogg, fogg, majd elesem!

Credulus: Julia! Óh átkozott szerencse! Elájula vagy ugyancsak meghala! Im mint fejededik, hidegedik... Bizon megholt, mert semmit sem pih! (=piheg) Óh rettenetes történet! Midőn én kérem azon, hogy az ő keze miatt haljak meg, ő hal meg az én kezemben! Ez-é az dolog, átkozott szerelem, így adod-é kezemben az én szerelmesemet? Mi jót várhassak már tőled, ha megöltöd őtet? Az fejében már meg se adtad volna! De ha életemben nem engedted megcsókolgatnom, meghalva is megcsókolom. Magam ajakával szedem el az ő édes ajakirul az hervadt piros rózását. (Megcsókolja.)

Julia (magához térve): Tirsis-é neked neved?

Credulus: Valami új öröm ocsútott-é fel téged?

Julia: Sem nem egyéb, hanem az te szerelmes csókod, én édes Tirsisem, térite ismeg életre az halálbul!

Credulus: Engemet hiszel-e most Tirsisednek, kit csak imént is úgy gyűlelsz mint az szörnyű halált, s most édesnek mondd az én csókomat, maga imént csak az tekintetem is ellened vala? Valjons mitül lágyult meg ilyen hirtelen az te kemén szived? Én hiszem, hogy csak valami új csalárdsága ez az szerelemnek! De mondd meg, ha Istent szereted, mi változtatott ilyen hamar téged? S mi fordította kegyetlenségedet jókedvre s kegyelmére?

Julia: Mig te Credulus voltál s én Julia, addig kegyetlen voltam hozzád, de mihelt te is Tirsissé lettél s én is Angelicává, ottan kegyes szerelmes lettem hozzád!

Credulus: Igaz bizon, édes lelkem, hogy mind képpel s mind termettel igen hasonló vagy Angelicához, de hogy ugyanő volnál, az hihetetlen dolog, mert az magam két szememmel láttam még ennek előtte, hogy szintén meghal vala.

Julia: Hiszem én mondtam vala azt te neked, mert én magam is azt tudtam, hogy méreg volt az ital, az kit Montán adott vala meginnom. Óh én hamis beszédem, melly nagy bút s nagy kárt szerzett volt mindkettőnknek! Nem méreg volt, nem, az Istenért, hanem csak valami olly ital, ki után ember egy napestig aludt.

Credulus: Nem tudom, mit higgyek, mert lehetetlen dolognak tetszik, hogy illy hamar kegyelmében vett volna az szerelem, ahogy illyen nagy jómrá tartott volna meg engem az ideig.

Julia: Ūristen ! Micsoda bizonsággal mutathassam én meg neked az igazat s miképpen hitethessem el veled ? Hála Istennek, eszembe juta ! Látod-é ez Unicornis szarva hegyit, kit ilyen módon aranyban foglalván magad adtál vala otthon Candiában, hogy az te emlékezedre visellem ? Nesze ! Esmered-é ? Mi kell ennél nagyobb bizonság ? Én vagyok az te Angelicád, én vagyok, az kit te megholtak hittél lenni.

Credulus: Immár nyilván látom. Őh, őh, őh !

Julia: Miért sirsz, édes Thirsisem ? Talán teljességgel elfeledkeztél rólam, az te Angelicádról ? Azt bánod, hogy ismét megtaláltalak ? Ugy-é ? szől, lelkem !

Credulus: Örömemben nem szólhatok vala. Nem feledkeztem el még rólad, én édes Angelicám ! Nem lehetne az soha, mert kicsoda az, ki elfelejthesse az ő éltető lelkét, édes Angelicám ? Oh két szemem világa nem tett soha ennyi gonoszt vélem az szerencse, az mennyi jót teszen ! Hát ugyan te vagy az én édes Angelicám ! Im noha látlak, hallak, de alig hiszem még magam szemeimnek is, füleimnek is !

Julia: Én szintén azonképpen én édes Thirsisem, miérthogy tizenkét esztendeig való keresésemben sohol semmi hírt nem hallottam felőled s immár most véletlenképpen ilyen hamar egyben hozza Isten bennönket ! Noha látlak, de alig hiszek én magamnak is. Jól esmerem az szép helyet, az kirül emlékszel, mikor amaz árnyékon együtt aluszunk vala s én meg valami fűvel gyógyítalak meg !

Credulus: Oh áldott szerencse ! Oh boldog s örvendetes nap, ki ez időt adta érnem ! De micsoda gondolat volt az a Monthantól, hogy téged elalusszon ?

Julia: Érts meg ! Azután hogy ám az földre esém, nemcsak te, hanem egyéb is minden azt hitte, hogy megholtam. Látván ezt Monthán, menten az Atyámhoz jutott s mondotta neki, hogy ő valami fűvel fel tud támasztani engem. Ha meglelevenedném, neki adjon az Atyám házastársul. Atyám, mint keserves ember, neki ígért mindjárt, s Montán is ottan megorvoslott engem. De megcsalta az latrot az reménség. Mert mihelt megértém az csalárdságát, hogy mint vagyon az dolog, azonnal elszökém, s azulta csak téged kereslek érdek-ről erdekre én édes Thirsisem !

Credulus: Miért változtattad meg nevedet ? Hol laktál ennyi sok esztendeig ?

Julia: Hát te édes lelkem, miért nem nevezted magad Thirsisnek, hanem Credulusnak ?

Credulus: Azért, hogy hazánkba senki semmi hírt ne kaphatna felőlem !

Julia: Én is szintén azért ! De mint éltél te is azulta, hogy onnan hazulról eljöttél ?

Credulus: Menjünk az én szállásomra, s ott beszéljük egymásnak minden nyavolyáinkot, kiről örömet emlékezhethünk immár most, hála Istennek. De valjons ki jó távol ahon ? Mintha Sylvanus volna Galateával ! Nesze, mint beszélnek, s nevetnek ! Én hiszem, megkönyörültek egymáson. Jer, vonjuk felfelé egy kevésé magunkot, halljuk, mit beszélnek ?

(S most hallgassuk meg, hogy zárja le az egész darabot Gyenes, Sylvanus juhásza:)

Gyenes közikben szól

Gyenes: Isten adjon jó estvélyt, uram. Jó hírt mondok ! Ez estve ellék egyik juh kettőt ! Olly nagy mindkettő, hogy ha szarvok volna, mindeniket egy-egy kosnak állatanád !

Sylvanus: Legyen tied, atyám fia, Gyenes !

Galathea: Im én is megadom az inget !

Gyenes: Haja, haja, söle ! Hiszem jól jártam ma !

Sylvanus: Jer az én szállásomra, *Credulus*. Jere Julia te is ! Együtt együk meg az vacsorát !

Credulus: Bár úgy legyen, az mint parancsolod !

Sylvanus: Eredj elől Gyenes, öljük meg az borjut, ki ma egy hete hogy lett. Készíts jó vacsorát !

Gyenes: Ihon megyek ! Nesze, mint nyúl immár is az nyálom, mintha hangyák járnának az számban, hogy az jó lakást érzem ! Elvetem, ördög vigye el, az sült répát !

Sylvanus: Hosza az kezed *Galatea*. Fogg kézen Juliát te is *Credulus*, s menjünk úgy vigan az szállásra !

Conclusio

Gyenes szól az Comedia-hallgatóknak

Gyenes: Halljátok jó Uraim, örömost vacsorára hínálak titeket is, ha az vacsoráló ház igen kicsin nem volna. De nem fértek be, mert igen szoros. Ti is pedig, szép Asszonyok, itt bár az bokrok közt ne várakozzatok az vacsorára, mert együtt estvére kelve megragad benneteket valami kétlábú farkas, vagy medve !

* * *

Néhány évvel ezelőtt fedeztek fel egy levélepigrammának szánt verset: maga Balassi írta össze őket sajátkezüleg és küldte Batthyány Ferencnek. Itt szerepel ez az azelőtt teljesen ismeretlen strófa:

Az erdélyi asszony kezéről.

Ha szinte érdemem nincs is arra nekem, hogy ő engem szeressen,
Csak áldott kezével, mint szép ereklyével engem mint kórt illessen,
Legyek ferge rabja, bátor ne szolgálja, csak szinte el ne vessen.

Ezzel a szép verssel, melynek bizonyosan eleje és folytatása is volt, udvarolt Bálint egy erdélyi szép asszonynak, ugyanakkor, amikor pásztorjátékát írta, hiszen az előző is az erdélyi asszonynak szól. Talán egy Bánffy feleségének, hiszen egy Bánffyhoz küldte legnehezebb napjaiban fontosabb iratait és „tintásládáját”, vagy Kendy Gáborné Balassi Margit valamelyik lányának, aki unokatestvére volt.

De mit tudjuk ? Az azonban bizonyos, hogy ez a vers is, mint a pásztorjáték, belső életének egy szebb világba való átköltése, mint rideg katonaéletének felmagasztalása a *Végek dicsérete*, hol a lerongyolódott végbeli vitézek nehéz sorsát csillogó színekben és nemes indulattal tudta megfesteni.

Hogy a bűnbánó-hitvalló és a törökverő vitéz Balassi Bálint magas egyéni költészetté tudta emelni töredelmességét és katonaéletét, az annyira más lapra tartozik, hogy erről az oldaláról már a régi századi kiadások is bemutatták.

Csak szerelmi költése jutott tragikus sorsra. Egy véletlen vezetett szerelmes verseinek nyomára és megint egy véletlen szerelmi drámájának ismeretére, a legújabb időben. Mi minden rejtőzik még a levéltárakban ? És mi minden veszett el az erdélyi asszonyok szép kezén ?

RÓNAY GYÖRGY VERSEI

GYÖNGYVIRÁG-VARIÁCIÓK

1

Most van lámpaoltás az égen.
Lassan hígulni kezd az éj lenn;

fuvalom ébred, tapogat,
simogatja a lombokat;

még olyan vaksi: fűbe-fába,
belebotlik minden virágba.

Harmat zuhog rá; elszalad,
megbávik egy levél alatt,

száritkozik, s egyszerre hallja:
megkondul az erdő harangja.

Hajnalt csendít a gyöngyvirág,
s kiféhéredik a világ.

2

Gyémántok gyulladoznak,
türkizek tündökölnek,
ha a lomb közt az erdő
sűrűjébe az első
napsugarak betörnek.

Ezüst szálát ragyogtat
hálójában a pók;
szóttésében ragyognak
a rezgő harmatok;
minél jobban ragyognak,
annál kisebbre fogynak,
semmivé párolognak,
s aztán már csak a pók nagy
gyémánt szeme ragyog.

De lent a gyöngyvirágok
fehér gyöngyei, látod,
azok tovább ragyognak,
fehéren illatoznak,
s ha kis szelek motoznak,
legföljebb hajladoznak,
egy helyben imbolyognak,
majd lassan megnyugosznak,
meghúzódnak szerényen
nagy, lombos fák tövében,
de illatuk fehéren
száll a lomb zöld egében
s mint tömjénfüst lebeg
fürtös fejük felett.

3

Ha szobádban májusban egy csokorka
gyöngyvirág diszlik: hajnalonta
figyeld meg, amikor a nap
rátűzi az első sugarat.

Micsoda varázslat a váza körül! Széttárja falát,
zsongó csupalomb erdővé nő egyszerre szobád,
fáira madarak szállnak, a lombokon át

habzik a fény, de egyéb
hangot nem hallani még,
csak egy csokornyi gyöngyvirág
csengőszavát.

Míg hallgatod,
csupa türkiz, gyémánt, gyöngy ragyog,
s a paplanod

gyönyörű rét drágakövekből.

Sietve nyujtsd karod,
arasd le birtokod!

Elég egy villanás:
eloszlik a varázs,

s egyéb se marad ebből
a boldog bűvöletből,

mint szobádban az erdők hajnali jó
illata és egy hervadozó
gyöngyvirág-csokor a váza
koporsójába zárva.

ÁRKAYNÉ SZTEHLO LILY MŰVÉSZETE

Volt az egyházművészetnek oly szakasza — egészen még talán most sem vagyunk túl rajta —, amikor naturalizmustól és az édeskés szentimentalizmustól elfordulól, új utakat kereső művészek a korai középkor primitív művészeténél kerestek irányítást a vallásos művészet megújítására. Mint már ilyenkor történni szokott, az úttörők új meglátása hamarosan divattá lett, és így tanúi lehettünk annak, hogy sokan a középkor primitív mestereinek esetlen torzságát még fel is fokozva utánózták anélkül, hogy azoknak a hiányos tudás ellenére is megkapó naivitását bele tudták volna adni alkotásaikba. Ebben a jelenségben láthat valaki szellemi bomlásjelenséget is, az agyonművelt és elfinomodott modern ember beteges vágyakozását a boldognak képzelt ősi egyszerűség után, de nem lehet tagadni, hogy van a jelenségnek — legalább is némelyeknél — más magyarázata is: a túlzott szubjektívizmus bizonytalanságából elkívánczoló lélek vágyódása a szilárd alap után, valami abszolútum után, amihez igazodni lehet, ami magatartást teremt, mert megtartó ereje van.

Ezek a gondolatok merülnek fel emlékezetemben és kínálkoznak önkéntelenül is háttérnek, amikor megkísérlem az oly váratlanul, egy szörnyű balesetnek áldozataként, alkotó erejének teljessége birtokában elköltözött Sztehlo Lily művészi arcképét felvázolni.

Kerek harminc esztendeje annak, hogy a fiatal Árkay házaspár tanulmányút keretében néhány napra meg-megjelent a római magyar intézetben. A fiatal művész nőlete első és egyszerre nagyarányú megbízatásának terveivel volt elfoglalva. Hozta magával az új győrgyárvárosi templom számára megrendelt ablakok vázlatait. A vázlatok a középkori színes ablakok alapos tanulmányozásáról tanúskodtak, de egyben azoknak primitívségét is igyekeztek követni az emberábrázolásban. Kérte, mondjam meg őszintén véleményemet a vázlatokról, azzal a kíváncsággal, amellyel az igazi művészek szeretnek megbizonyosodni arról, hogy alkotásuk mily visszhangra talál azoknál, akiknek kedvező véleménye megnyugtató biztosítékul vehető arra, hogy céljukat sikerült elérniük. Átbeszéltük az összes ablakokat s a megbeszélésnek eredménye az volt, hogy az általában jól felépített kompozíciók lehetnek még egyszerűbbek, a lényegetkimondó világossággal, az alakok ábrázolásában pedig nem szabad a régi példákban kiindulni, hanem csak az ábrázolni kívánt cselekményből s a személyek abban betöltött szerepéből. A középkori üvegfestményeket tanulmányozni kell abból a szempontból, mint használták ki ezek a régi mesterek a színes üveg anyagával adott művészi lehetőségeket, a bibliai események ábrázolásának módját viszont nem a régi mesterek műveinek utánzásából, hanem magának a bibliai eseménynek elmélyedő szemléletéből kell meríteni és megállapítani. Ez első és egyszeri találkozás után sem a művésznőről nem hallottam, sem az átdolgozott terveket nem láttam. Annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor Rómából hazatérve találkoztam a kész művekkel a győri gyárvárosi templom drágakőragyogású ablakaiban. E nagy műnek művészi rangját nem érékeltehetném jobban, mintha idézem egy sokfelé megfordult bécsi festőművész nyilatkozatát, akit Győr műemlékeinek megtekintésében kalauzoltam s aki kijelentette, hogy Győr sok elsőosztályú műemlékkel dicsekedhet, de nagy barokk mesterek remekeiben hasonlókat Ausztriában is talál. Amiért azonban külföldről is megéri Győrt meglátogatni, az Szent László her mája a székesegyházban és Sztehlo Lily ablakai a gyárvárosi templomban, mert mindkettő európai viszonylatban is páratlan.

Árkay Aladár, a templom tervezője, a művésznő apósa, nem csalódott tehát menyé tehetségében, amikor számára az aránylag nem nagy templomban ötvenhét négyzetméter ablakfelületet biztosított. A közönség azonban, különö-

sen az intelligencia, eleinte értetlenül állt e remekművekkel szemben, amit nem lehet csodálni, hisz a gyenge szokvány után itt egyszerre szokatlanul jó templomi művészetet kapott, amely egyáltalában nem adott alkalmat arra, hogy a hajszalak pontos kidolgozását, a bőr pórusainak hű feltüntetését, a gesztusok természetes élethűségét és hasonló kvalitásokat meg lehessen állapítani. Tartozunk azonban az igazságnak azzal a megállapítással is, hogy nem volt nehéz rávezetni őket a mű szépségeinek meglatására és annak az igazán nem magától értetődő ténynek értékelésére, hogy Sztehlo Lily a maga területén, a színes ablak művészetében tökéletesen megoldotta a modern egyház-művészet problémáját. Ebben segített neki az anyag természete is, mert a színes üveg legértékesebb tulajdonsága a szín telítődése fénnel, s ezt a ragyogást őli meg az, aki — mint a reneszánsz távlatért és plasztikus formákért rajongásából kifolyólag tette — festési alapnak tekinti az üveget. Sztehlo Lily pedig, mint a modern művészet általában, a középkor mestereitől átvéve a helyes technikát, színes üvegdarabokból rakja ki a tárgyat, amit ábrázolni akar s az üvegdarabokat összeillesztő ólomfoglalatból alakítja ki a rajz vonalait. Ez az eljárás megkívánja a művésztől, hogy mondjon le a távlat törvényei szerint megszerkesztett térábrázolásról, kompozícióit síkban építse fel és rajzában vonalait a végsőig egyszerűsítse le. Ahány lemondás, annyi nyereség. Különösen a templom művészetében. A hívók előtt is, mert a szent személyek, vagy események színhelye nem földi táj, hanem valami földöntúli, színből és fényből összeálló világ, amelynek terében egész másvilági jelentőséget kapnak még a szükségképpen ábrázolásra kerülő tárgyak is. A bibliai események időtől és a helyszín esetlegességétől független érvényesség jellegét veszik fel ebben a fénnel telített színközegekben, amelyben a színek harmóniája a zenéhez hasonlítható hangulati hatással fogja meg a szemlélő lelkét. A rajz vonalainak leegyszerűsítése pedig a szertartásos pózok, mozdulatok és kompozíciók felé irányítja a tervező művész alkotó képzeletét. Ez okból csak bizonyos kis körben — költői ihletést kívánó esetekben — alkalmas a színes üveg profán témák feldolgozására.

Ám aki azt gondolja, hogy a színes ablakokkal játékos könnyedséggel lehet a templomot misztikus hangulattal telíteni, az nagyon csalódik. Tény az, hogy bizonyos színakkordok önmagukban, vagy mértani elemekből és stilizált növénymotívumokból összeállított ornamentikával, — mint például az altenbergi egykori cisztercita kolostortemplomban — vagy apró alakos, tisztára dekoratív felfogású kompozíciókkal is tudnak nagyon erős hatású misztikus hangulatot kelteni, de ha valaki, mint Sztehlo Lily tette, színes üvegkompozícióiban az eszmei téma oly kifejezésére törekszik, hogy az az üveg természetének nemcsak figyelembevételével, hanem annak említett adottságait kihasználva a figurális festménytől semmiben sem maradjon el, akkor annak az egyiptomi szobrászokhoz hasonló nem mindennapi tehetséggel kell megáldva lennie, akik tudvalevően a végtelékig leegyszerűsített formákban tudták kifejezni az élet teljes elevenségét. Ugyanez a törvény érvényesül a liturgikus cselekményeknél előírt mozgások stílusában is. És erről az oldalról közelíthető meg Sztehlo Lily művészete is. A legegyszerűbb pózok, az alig mozduló mozdulatok kristályosítva adják a lélek megnyilatkozását, a leegyszerűsített körvonalak alig mutatózó hajlatai teljesen tisztázva adják az általuk határolt formák életét.

És az élet Sztehlo Lily alakjaiban a hit természetfölötti világával kapcsolatot tartó s ebben a világban otthonosan mozgó élet, amelyet tovább elemezni nem lehet, de nem is szükséges. Megértéséhez egyengettük az utat néhány eligazító gondolattal, melyekhez csak azt fűzzük még hozzá, hogy minden művészet igazsága abból áll, hogy tiszta formáját alkotja meg a különböző emberi magatartásoknak. A keresztény művészet felbecsülhetetlen értéke ebből minden további magyarázat nélkül is kiviláglik. Ezzel nem mondjuk, hogy aki Sztehlo Lily művészetét nem érti meg, nem jó keresztény, mert amint nem nehéz el-

képzelné őszinte, sőt mély vallásosságot a gregorián értése nélkül, pedig az igazán a legvallásosabb énekkultúrához tartozik, ugyanúgy lehetnek vizuális téren is látásra nem nevelhető jóraavaló keresztények.

A nézőpont meghatározása után most már megkísérrelhetjük áttekinteni Sztchlo Lily alkotásainak szinte ámulatba ejtő gazdagságát. A gazdagságot nemcsak a művek számának rendkívüli nagyságára értjük, — maga a művész — sem tudta ablakkompozícióinak számát — hanem inkább annak a kifogyhatatlan leleménynek meglepő megnyilatkozására, amellyel a majdnem azonos témakörben mozogva, nemcsak a feladat új átéléséről tanúskodó megoldásokat talált, hanem mintha csak élvezte volna a nehézségekkel való birkózást, oly kedvezőtlen méretezésű ablakokhoz tudott bravúros kompozíciókat készíteni, amelyek a legtöbb művészt kétségbeejtették volna.

Képzőművész és lélekmegjelenítő páratlan tehetsége már legelső nagyobb munkájában, a györgyvárosi templom ablakain oly tökéletes fokon jelentkezik, mintha hosszú évek kísérletezésének és keresésének volna érett gyümölcse, pedig csak 1927-ben a mohácsi városháza számára készült s a mohácsi vész emlékét megörökítő három, szecessziós példaképek hatását mutató ablak előzi meg ezt a nagy sorozatot. S két év múlva itt állt előttünk Sztchlo Lily egyéni stílusa, amely értékesíti a mult nagy vívmányait és mégis annyira sajátos, hogy semmi mással össze nem téveszthető és annyira kiértett, hogy uralkodó jellemvonásai tisztán felismerhetők. A színek összeállításáról nem szólnunk, mert ahhoz az eredeti műveket kell látni, de a kompozíciókról megállapíthatjuk, hogy felépítésük szinte monumentálisan egyszerű és könnyen áttekinthető, az ablakok beállítása és mozgása szertartásos, ami kifejezésüket egyszerre a szent történetek földöntúli szférájába emeli, az ábrázoláshoz felhasznált motívumok alkalmazásában pedig a legmesszebbmenő takarékoság érvényesül.

A mondottak megvilágítására elég legyen csak két ablakot említenünk. Az egyik Szűz Mária életének néhány mozzanatát ragadja ki. A legfelső kompozíció azt ábrázolja, hogy Szent Anna az isteni dolgokra tanítja gyermeklányát, akinél valamivel magasabban ül s jobb kezével is fölfelé mutat. Azonnal tudjuk, hogy a kettőjük közt elhelyezett nyitott könyv a Szentírás, és Szent Annának ünnepélyes komolyságot és nevelői felelősséget sugárzó alakja szinte sugallja, hogy itt a komolyan figyelő kis lányt az anyai nevelés az isteni rendelések útjára készíti elő. A kettőjük alakját még szorosabban összekötő, fölülről induló sugárzás cikcakkban lefelé haladva nagy egységbe fűzi az egész ablak jeleneteit, — Szent Anna Szűz Máriával, az angyali üdvözlés, Szűz Mária és Szent Erzsébet találkozása, Jézus születése — végül csillagból kiáradva szétterül a földön, ahol az újszülött Kisded fekszik, mellette térdelve imádkozik a Szent Szűz, feje felett egy angyal lóbálja a turibulumot, amelyből a tömjén füstje száll a magasba. Arcból, testtartásból, kézmozdulatból csak annyit ábrázol, ami a kifejezést hordozza, de azt oly tökéletes biztonsággal, ahogyan az egy Vaszary-tanítványhoz illik. Ha csak ezt az egy ablakot alkotta volna, Sztchlo Lily nevét akkor is számon kellene tartani a megújult egyházművészet nagyjai közt.

Kifejező erejének és fölényes tudásának csak még egy példájára szeretnék rámutatni a győri ablakokon, melyek közül az egyikben kétszer is elének állítja a művész a csodatevő Krisztus alakját. Az egyik a háborgó tenger lecsillapítását, a másik Jairus leányának feltámasztását ábrázolja. Nem akarom részletesen elemezni, mily mesterien tudja a veszedelmet egyetlen tanítvány rémült alakjával és a tenger háborgásának képletes ábrázolásával érzékeltetni, vagy az égő gyertyák közt fekvő halott képét oly meghatóvá tenni, csak arra utalok, hogy mindkét kompozíción Krisztus jobbát felemelve mutatja minden fölött uralkodó hatalmát, de míg a háborgó tengernek keményen parancsol,

addig az elhunyt leányzót gyengéden hívja életre ugyanazon isteni erejével, kétséget nem ismerő nyugodt határozottsággal.

A győri feladat nagyszerű megoldása azonnal egy sokkalta nagyobbarányú vállalkozásra lelkesítette a fiatal művészpárt. Arkay Bertalan megtervezte a városmajori templomot, amelyben a színes ablaknak oly döntő fontosságú szerepet szánt, amilyent az a gótikus építészetben töltött be. A nagy ablaknyílásokkal megépített gótikus templomok belső tere színes ablakok nélkül a túlvilágítás miatt teljesen profán benyomást kelt, az architektura pedig élettelen csontvázként hat. A városmajori templom építése sincs befejezve addig, míg el nem készülnek a színesüveg ablakai, mert hisz a különben nagyon jó arányú belső teret alakító architektura falai csak keretei akarnak lenni a hatalmas színes ablakoknak, amelyek nélkül a túlvilágított belső tér nem tud elkülönülni a külső profán tértől s nem tudja szolgálni azt a lelki összeszedettséget, amelynek kedvéért kívánjuk a templomtól, hogy áhítatra hangoljon, akik tehát ezt a templomot elmarasztaló bírálatban részesítik, igazságtalanul járnak el, mert oly hatást várnak egy félkész műtől, amilyenre tervezője elgondolása szerint is csak befejezése után lehet számítani. Szerencsére az ablakok kartonjai, megvannak s így elkészítésüknek művészeti vonalon akadálya nincs. Máris kész a háborúban elpusztított ablakok közül kettő: a szentély zárófalanak ablaka és egy oldalsó ablak.

A győri ablakok kompozícióbeli monumentális egyszerűségét láttuk viszont a kórus Szent Cecilia ablakán, amelynek éneklő és zenélő angyalai úgy lebegtek ritmikus rendbe állítva, hogy a kompozíció valóságos zenei élményt keltett a nézőben s így remek kontrasztként egészítette ki a vele szemben a padozattól a mennyezetig felmagasodó szentélyablak szinte lenyűgözően ünnepélyes hatását. Ha a kórusablak festői kompozícióvá varázslott zene volt, a szentélyablaka előtt, amely feltámadt már romjaiból, imádandó titkok szent csöndjében állunk és isszuk a szépség áhítatot sugárzó gazdagságát, amit fel nem mérhető, csak ámulattal követhető bőkezűséggel terített ki a művész. A hat méter széles és tizenkét méter magas hatalmas ablak öt egyenlő függőleges mezőre van felosztva. A középső mezőnek felső felét Krisztus alakja tölti ki, aki az ökeresztény művészet hagyománya szerint ül a négy evangélista-szimbólumtól közrefogott trónon, hosszúkás mandorlába foglalva tanításra emelt jobbkarral, míg baljával szívére mutat. Ugyancsak a középső mezőben folyondárként felnövő szőlőindák fölött és búzakalászközt emelkedik a sugárzó kehellyel és ostyával ábrázolt oltári áldozat, a két szomszédos mezőben elhelyezett, imádva térdelő angyaloktól közrefogva. Ez angyalok alatt egyik oldalon a Szűzanya, a másikon Szent József álló alakja. A két szélső mezőt öt egymás fölött álló hatalmas angyalalak tölti ki, akik közül alulról számítva a második a baloldalon búzakalászt, jobboldalon pedig szőlőfürtöt tart kezében. Az ablak alsó részén — az oltár mögött a gyartyatartók magasságáig — nincs figurális, hanem legalul egy sáv víz látható halakkal s a víz partján dús tenyészettű növényzet csodavilága. Így lesz ez ablak az eget a földdel összekötő oltár titkának jelképe. Ennyi elég is arra, hogy eligazodjunk a hatalmas ablak felépítésén. Azt az áhítatot, amit a nemcsak méreteiben, hanem művészi rangját tekintve is rendkívüli alkotás magából szuggesztív erővel sugároz, még pedig nemcsak egészében és nemcsak alakjainak szertartásos, lelkükben Isten jelenlétét felidéző magatartásán keresztül, hanem a növények és virágok színeiben és vonalaiban is, szóval leírni nem lehet, az ennek a csodálatos műnek szent titka, mely csak az odaadó szemléletben tárul fel, aki ezt csak egyszer is meglátta és megértette, az tudja, mi az az elmondhatatlan, amit csak a művészet tud megmutani.

A templom másik újra elkészült ablaka az ugyancsak tizenkét méter magas és negyedfél méter széles oldalablak, amely a megváltás isteni drámájának főbb mozzanatait szerkeszti egy képbe. Az egész ablakot négy, könnyen el-

különíthető kompozíció tölti ki, amelyeket két ellentétes irányban mozgó cikkcakk váz tart össze és foglal nagy egységbe, ami a középső részen mint a világ terhét jelképező óriás kereszt nehezedik Krisztus vállára. Az ablakot koronázó golgotakép, melyen a megfeszített Krisztus keresztjét madárrajként lecsapódó angyalcsoport fogja közre, éppoly megragadó, mint a már említett középső rész bámulatba ejt azzal a leleményességgel, amellyel a művész a keresztút több állomását sűríti egy képbe, vagy amily megrázó erejű a Krisztus sírbatételét ábrázoló kompozíció s amily egyszerű a föltámadást jelképező fény, amely a szent asszonyok előtt tör elő a sírból. Érthető, hogy ez a remekmű 1937-ben a párizsi világiállításon nagy aranyérmet nyert.

Hasonló elismeréssel találkozott a zsűri részéről a másik ablak is, amely Szűz Máriát a három rózsafűzér titkainak megfelelően ábrázolja: Betlehemben, amint fogadja karján a kis Jézussal a pásztorok és bölcsek hódolatát; mint a fájdalmas Anyát, ölében a halott Krisztussal, feje fölött síró angyalokkal és végül hódoló angyaloktól körülvéve mint mennyek királynéját. Ennek a nagyszerű ablaknak kartonja is megvan s elkészítésre vár.

A városmajori templom ablakainak készítése 1932-től több évig elhúzódott s nem egyszer fordult elő, hogy a művész kénytelen volt a közlésnek engedni, mert a közönség nem tudott művészetének magaslatára felemelkedni. Közben azonban ismét adódott alkalom, hogy egészen kivételen tudását ragyogtathassa. A mohácsi emléktemplom ablakain megalkotta Szűz Mária életének képeit és a keresztút tizennégy állomását. A szép feladat megoldását megnehezítette és a művész képserkesztő tudását rendkívül kemény próbára tette az ablakok szélesség- és magasságméretének aránya: hatvan centiméter szélesség mellett öt méteres magasság. Ily méretű ablakokat kitölteni az angyali üdvözléssel, illetőleg annak két alakjával vagy belekomponálni a levételt a keresztről egy megrázó erejű pietarészlettel, s úgy ábrázolni a menekülést Egyiptomba, hogy azon Szent József, a szamáron Szűz Mária a kis Jézussal s az útjukat kísérő angyal egymásfölött ábrázolva a földön haladó vándorok benyomását keltsék a szemlélőben, és nemcsak az erőltettség nyomát elkerülni, hanem a megszokott témák szokatlan előadásával azoknak a hatását felfokozni: oly fölényes tudást tételeznek fel, amivel csak a legnagyobbak rendelkeznek. Ugyanezt mondhatjuk a keresztút ablakairól is, amelyeknek megnyúlt méretei arra adtak alkalmat a művésznek, hogy ezt a számtalanszor feldolgozott képsorozatot újjáalkossa. Régi ismerőse minden stáció minden hívőnek, ha ezt a keresztutat járja, és mégis olyan, mintha Krisztus kinszenvedésének útjáról most látna először képeket egy oly művésztől, akinek kezét nemesen érző szív vezette a mély átélésről tanúskodó képek megalkotásában.

A mohácsi ablakok, különösen a keresztút képei nagy részletformákból épülnek fel, s ezeket is oly tökéletes biztonsággal kezeli Sztehlo Lily, mint a csupa apró részektekből összerakott, káprázatos színgazdagságban szikrázó ablaktípust, amilyennek alkotására a háborúban elpusztult székesfehérvári Szent István-ablak készítése adott alkalmat. A sok apró darabból összeállított ablak vibráló szépségét nagy formák felépítésére s így egy magános alakot ábrázoló ablakok hatásának meglevenítésére használja fel a művész remek két pannonhalmi ablakán. Az egyik Geyza fejedelmet, a másik Szent Imre herceget ábrázolja. Az egyik vad pogány erő, de egyben harcban álló nyugtalanság, a másik csupa lélek, misztikus mélységekben gyökerező béke földöntúli nyugalma. Az elvont formák kifejező erejének titkára s annak megértésére nehéz volna világosabb példát találni, mint e két hasonló feladat megoldására rendelt ablak összehasonlítását.

A második világháború kirobbanása előtt még elkészülhetett a szombathelyi új szeminárium kápolnájának ablaksora, amely a hely rendeltetésének

megfelelően a papi pályára készülő fiatalok lelki életének formálására az intenzív áhítat szinte felülmúlhatatlan képeit sorakoztatja fel.

A háború utáni műveiben új irányba fordul Sztéhlo Lily művészete. Bibliai tárgyú kompozícióiban, mint a vasmegyei Szentkirály templomának és a győri püspökvár kápolnájának ablakain, a középkori üvegművesek elbeszélő-kedvéhez hasonló módon népesíti be ablakait a szent történetek emberi és angyi szereplőivel s díszítményül nem alkalmaz elvont geometriai idomokat, hanem stilizált lombos fákat, virágokat és madarakat. Ezek a művei nem a szertartásos fönség imádásra készítő kifejezésével, hanem az istenközeltség és kedvesség otthonos melegségével fogják meg lelkünket. Velük párhuzamosan készülnek egyalakos ablakok a veszprémi székesegyházba, melyekről nagyobb dicséretet nehéz volna mondani, mint egy világotjárt gyakori látogatója mondott: „Valahányszor napnyugtakor belépek a székesegyházba, úgy érzem magam, mintha a chartresi katedrálisban volnék.” Ettől kezdve készült, szenteket ábrázoló ablakainak alakjait árnyalatosabb jellemfestés és díszes pompa hozzák közelebb a szemlélőhöz, természetesen anélkül, hogy az üveg anyagszerű szépsége csorbát szenvedne.

Rövid időközökben három sorozat is készült a magyar szenteket ábrázoló ablakokból. Az első a lébenyi templomba, románkori építészetünk egyik legkiválóbb emlékébe készült s nemcsak a korabeli ornamentika felújítása miatt, hanem művészi rangjánál fogva is tartja a színvonalat az ősi remekművel, beillik hangulatába s gazdagítja szépségét. A második, az összes magyar szenteket ábrázoló sorozat a sopronmegyei Hegykő templomába készült s a lélek-ábrázolásnak csodálatos mesterműve. A királyi fenségtől az aszkéta szigorúságig, a segítő jószág gyengédségétől a lelket lankasztó honvágy szomorúságáig a lélek életének legmélyét reveláló jellemzés biztonságáról tanúskodnak ezek a stilizált virágdíszekkel is páratlan szépségű ablakok. A szentély két ablaka pedig, melyek Szent Vendelt és Szent Sebestyén vértanút ábrázolják, mélytűzű színeik összeállításában vetekszenek a középkor legszebb ablakaival, legalsó szakaszukban pedig oly virágokat varázsol a művésznek képzelete, hogy szépségük mennyei mezők áhítatát illatozzák. A harmadik sorozat kartonjain még elvégezte az utolsó simításokat a művész, s pár hónapon belül felragyog a kész mű abban a győri székesegyházzal egybeépült gótikus kápolnában, amely Szent László hermáját őrzi.

Budapesten kívül a Dunántúl egész területére szétszórta megtaláljuk Sztéhlo Lily alkotásait, de egy még 1959-ben eljutott az Alföldre is, Polgár Hild Józseftől épített templomába: egy hat négyzetméteres ablak, amely Szűz Máriát ábrázolja, ölében a kis Jézussal virágok közt. A két arc a virágok közül nagy virágként világít ki ezen a népies művészet báját magas művészi színvonalra emelő ablakon, s a kis Jézus is gyönyörködve tart bal kezében egy szál virágot. Ez a szál virág most már talán jelképévé vált annak a hervadhatatlan szépségnek, amely Isten házának ékességére Árkay Sztéhlo Lily lelkéből kivirágzott.

J e g y z e t

ÁRKAYNÉ SZTEHLO LILY a következő díjakat kapta:

- 1930. Iparművészeti Világkiállítás Monza, Gran Premio d'Arte.
- 1935. Világkiállítás Bruxelles, Grand Prix.
- 1936. Egyházművészeti Világkiállítás Róma, Gran Premio d'Arte.
- 1937. Triennale Milano, Diploma d'Onore.
- 1937. Világkiállítás Párizs, Grand Prix.
- 1938. Világkiállítás Varsó, Aranyérem.
- 1938. Iparművészeti kiállítás Budapest, Aranyérem.
- 1939. Kultúrminisztérium kiállítása Budapest, Elismerő oklevél.
- 1940. Triennale Milano, Gran Premio d'Arte.

JIRI WOLKER VERSEI

EPITAF

*Itt nyugszik Jiri Wolker, a költő, ki szerette a világot,
s igazságaiért harcra kelt,
s mielőtt még szívét bajvívón kiránthatta volna
meghalt fiatalon, huszonnégy évet élt.*

LIGET

*Ha majd megnősülök,
tizenkét fiam lesz,
tizenkét sudár fi, tizenkét jegenye,
s fehér kápolnaként feleségem köztük, akit, mint
zöld liget, árnyékuk rejtene,
selymes moha fedte számolya leszek én.
Unokák serege térdepel majd rajtam,
tisztá szemükkel mondják imájukat
és az alkonyatban,
vacsorára jár majd mihozzánk az Isten.*

TÁRGYAK

*Szeretem a tárgyakat, e hallgatag elvtársakat,
mivel úgy bánnak velük, mintha élettelen, ásatag
lenne a testük,
míg ezalatt bennük szemek figyelő rése mered reánk,
hű kutyatekintetekben pislákol így a láng
és szenvednek
hogy hozzájuk szólni nem akad ember.
Beszédet kezdeni meg szemérmük nem mer,
hallgatnak, várnak, a szájuk néma
de mégis
úgy szeretnének kicsit tereferélni néha
Ezért szeretem a tárgyakat
s az egész világot szívből*

VASÁRNAP

*Legelőbb kinyílt az asszonyok szeme,
aztán kinyílt a mennyek ablaka,
mindenki mondta: vasárnap jött el
s te félénken az imakönyvvel
hat ráncot töröltél le
a homlokoдрól.*

Kicsinosodtak mind délig a családok
megnőtt az ég csúcsa s térdeltek a népek
hogy jobban hallhassák, ha a harang kondul
s földről a mennyekig felrepül az ének
s délebed után
mind sétálni mentek, anya, apa, gyermek
a családból otthon csak egy fiú maradt
az utcára bámult, hegedűjén játszott,
talán úgy szívéhez szövődött a harang.

Este virágját vesztette a lányka
én felemeltem
s három szóval adtam neki vissza.
Csillagok csókját a puha rét felitta.
Kedvesem vagy! S én a kedvesed!

Legelőbb ablakát becsukta az éj,
azután az asszonyok szemét,
minden bezárult, mint kincs, ha rejti tölgyfaláda,
a mennyet nyugaton hat óriás bezárta,
csak az emberek szíve maradt tárva
és ezüst kulcs fektült a szívek fenekén.

Fordította: Monoszló M. Dezső

OLY NYERS — FANYAR

Üres tőkék között holt violák.
A tüske közt kék csillagok.
Kapkod a tél s az elfogott világ,
mint gyűjtemény, jég-tük hegyén ragyog.

Kökény maradt? ... Hát azt szedek.
Megkóstolom, sercintenek,
oly nyers-fanyar s úgy reszketek,
akár e kristálytűkre szúrt vidék.

Takáts Gyula

NYÁRI REGGEL

A nénikék kapái, kéklő lepkék,
vigan cikáznak föl-le-föl a répán,
sugár-patak bukik piros habokkal
a völgy fölé egy felhő omladékán.

Megzendülnek a méhek hegedűi
az eperfák sötétkéi kupoláján,
elült a szél, a mindenség gödrében
szárnyát leejtve alszik, fáradt sárkány.

Dalol a föld, a nénikék nevetnek,
rubin kehelyként ragyognak a répák,
fecskék suhannak, váltják, mint az ember
a létért-küzdő végtelen stafétát.

Galambosi László

VÉLETLEN TALÁLKOZÁS

írta Sik Ilma

Lerohant a lépcsőn, végig a kihalt külvárosi utcán, gyalog vágott neki a végtelen Üllői útnak. Feldúlt volt, riadt, tanácstalan. Ki kellett szellőztetnie a fejét, végig kellett gondolnia az egészet.

Idégeiben tovább reszketett a zavaros, keserű jelenet, amelyből elmenekült, fülében még ott csengett anyja elkinzott, megkeményedett hangja és a másik nő reménytelen, alázatos zokogása. Úgy érezte, mindkettőjüknek igaza van. De igaza van neki, magának is, akit mind a két hang oly keserűen vádol és akitől mind a két nő mást, egészen mást követel.

A széles, szürke utcán alig járt ember, a novemberi égbolton küszködve törte át magát a hűvös őszi napnak egy-egy fanyar sugara. A szorongó csendet olykor egy csörömpölve elhaladó villamos, vagy hervadólevél-színre álcázott katonaauto dübörgése törte meg. Itt-ott böröndökkel, csomagokkal cipekedő alak fordult ki valamelyik mellékutcából; a házak mentén aggódva surrant el egy asszony, karján kosarával, hogy hamarosan elnyelje egy bérház homályos kapualja. Csak a cukorka-üzletek, meg a csemegekereskedések előtt toporgott hosszú emberkigyó. Itt esetleg árúsítottak még valami tápszert: zabpelyhet, ovómaltint, vagy éppen szeszcsitalt, s az emberek ezt még az élelmi-szernél is mohóbban, valósággal pánikszerűen gyűjtötték.

— Ma biztosan megint készül valami — hallotta, amint egy ilyen emberkigyó mellett elhaladt. — Fenemód derűs az idő, éppen a bombázóknak való.

Önkéntelenül felpillantott a szürkés-kék novemberi égre, máris aggódó szemmel keresve a támadó repülőrajt. Majd a mellette elmaradó ház szürke falát súrolta tekintete. A krétával rajzolt, hatalmas nyilaskeresztek mellett vastag vörös nyíl mutatott le, a föld felé, fölötte a felírás: „Övőhely!”

De Pált e pillanatban csak a saját sorsa foglalkoztatta. Megalázottnak, nyomorultnak, tehetetlennek érezte magát. És közönségesnek, reménytelenül közönségesnek. Úgy érezte, soha többé — és ha mégoly fényes sikerei lesznek is, és ha országszerte fognak is írni és beszélni róla — soha többé nem szabadul meg a ma reggeli posványos jelenettől. A kis udvari lakás szegényszálgától, a száradó fehérmű gőzével telt konyhában a két nő felhevült, rémült, sírással eltorzult arcától. A zsúfolt bérház visszafojtott neszei ezentúl mindig ottrezegnek már az idegeiben és megakadályozzák benne, hogy azzá legyen, amivé lenni akar, és amiről biztosan tudja-érzi, hogy lehet is, lehetne: Hamlet és Peer és majd később Ádám és Prospero és minden... Akit csak költő megálmodott, akinek színes alakja, tündéri, vagy hősi lelke ott szunnyad az ő karcsú, izmos testében, ezer változásra képes arca, hangja mélyén. Igen, mindezt tudta, úgyszólván mezítlábas kisgyerek kora óta érezte, most mégis elveszettnek, reménytelenül külvárosinak érezte magát. Fellebbezhetetlenül a foltozószabó későnszületett fiának, akinek anyja naphosszat a sarki újságosállvány mellett didereg, esténként meg az egyetlen, drótonlógó kis sárga körte bágyadt fényénél mossa az ő ingeit, — nem is oly régen még egyetlen ingét — míg ő meztelenül kuporog az elvékonyodott pamuttakaró alatt és kivörösödő szemmel bújja az Olcsó Könyvtár apróbetűs füzeteit; mohón kutatva bennük az után a csodálatos, de oly ritka valami után, amire kisgyerek kora óta vágyott és amit csálhatatlan ösztönrel hűdozott ki mindig a rengeteg, bosszantó pelyva közül. Igyekezve nem venni tudomást semmiről, ami körülötte van, legkevésbé arról, ha Anya a konyhaajtó előtt, a sötét folyosón álldogálva a szomszédok családai ügyeit tárgyalja a vicinéval, vagy éppen a házmesterék Icujának legújabb selyemruháját.

Összerázkódott. Hogy is felejtkezhetett el ennyire magáról? A jövőjéről? A művészetéről? És arról, a kétségbeesett, konok elhatározásáról, hogy kitör innen. Hogy egy más, magasabbrendű, szebb, gazdagabb életet teremtsen magának és az édesanyjának. Hogy lemossa magáról a gyermekkorát, ezt az egész sívár, bénító, koldúsi világot, amelytől úgyszólván öntudatlan kora óta szenved.

És, íme, ahelyett hogy eltépte, kiszabadította volna magát, most rémülten ébredt rá, hogy mélyebben belekeveredett, mint valaha is elképzelhette. Persze, régesrégén el kellett volna már költöznie innen. Dehát Anya, szegény, ragaszkodott az otthonához, amelyben szomorú kis élete eltelt. És ő nem akarta elhagyni. Majd egyszer, később — így gondolta — majd ha Viola...

És a mai napig úgy látszott, hogy minden nagyszerűen alakul. Ragyogóan és olyan gyors ütemben, hogy szinte legszebb álmait is meghaladta. Az akadémiai évek persze nehezek voltak. Akkor volt kénytelen elnézni Anyának azt a dolgát az újságokkal. Mert hát ő maga természetesen már nem csinálhatott ilyesmit. Élni pedig kellett. Így is koplaltak eleget. És mennyi megaláztatást kellett elszenvednie: apjától rámaradt borzalmas ruhái, agyonmosott ingei kimondhatatlan gyötrelmek forrásai voltak számára. Hiszen a fiúk csaknem mind úgy öltöztek, mintha máris divatos színészek, világfiak lettek volna. A lányok meg éppen: csupa ifjú divatkirálynő. Mindez persze nem számított, abban a pillanatban, amikor *munkára* került a sor. Ő úgyszólván az első héten „kiugrott”. A színésztanárok azonnal felfigyeltek rá. A kollégák — a felső évfolyamosok is — egyhangúlag elismerték és tisztelettel adóztak neki. Ha kilépett a padból, egyszerre feszült csend lett, és várakozó, írgy szemek szegeződtek rá. Ilyenkor nem számított se kifakult inge, se kitaposott, olcsó cipője, színehagyott, lehetetlen nyakkendői. Ilyenkor: hipp-hopp, a suta szabóköllyök eltűnt és ő azzá vált, akivé lenné akart...

Azt is természetesen találta mindenki, hogy azonnal — úgyszólván az első naptól kezdve — Violához csatlakozott. Pedig Viola nemcsak a legszebb és legtehetségesebb lány volt az Akadémián, de a legelőkelőbb is. Apja a külügyminisztérium magasrangú tisztviselője volt, azt beszélték, hogy, mint nagykövet, éveket töltött Londonban, Svájcban, ifjúkorában meg a párizsi követségen volt attasé. Viola úgyszólván minden európai nagyvárost gyerekkora óta ismert. És mégis! A lány maga sem ütközött meg Pál vakmerőségén, sőt, mint ha a maga hűvös módján rendjénvalónak is találta volna. A táncórákon senki sem próbálta tőle elkérni Violát, s ha előadás után letódultak a meredek lépcsőn, ők ketten együtt vágtak neki a Rákóczi útnak, senki sem próbált csatlakozni hozzájuk. Rendszerint gyalog sétáltak végig a Kiskörúton, át a Margit-hídon s ő egészen a rózsadombi villa kapujáig kísérte a lányt. Ilyenkor idő és hely elmerült körülöttük, lépteik pontos ritmusban csengtek össze, beszélgettek. Tárgyak kimeríthetetlen volt és megúnhatatlan, bár egyetlen: művészet és színház, dráma és irodalom, szerepek és színészek. Jól és rosszul felfogott, jól és rosszul megoldott színészi feladatok. Ízlésük többnyire egyezett, ítéleteik egyformán kérlelhetetlenül szigorúak voltak. Úgyszólván egész nap együtt jártak, próbálni és statisztálni, a szabad estéken pedig együtt nézték meg a színházak új produkcióit.

És Pál ennnyivel tökéletesen beérte.

Persze szerelmes is volt, főképpen eleinte, akkor azt hitte, halálosan. De Viola pompásan értett hozzá, hogy kezdeti, félsenken szenvedélyes, vagy sután férfiaszkodó támadásait leszerelje. Ilyenkor finom kis arca elszigorodott, tündérien törekeny termete kiegyenesedett; valósággal magas volt ilyenkor, királynői, — hiszen persze, ő is azzá tudott válni egy szempillantás alatt, amivé akart — felvetette finom fejét s a fiú egyszerűen azt érezte, hogy ő a kisebb. Nemcsak termetre, és korra, kisebb kívül-belül. Csendesen, minden hangúly nélkül mondta a lány: — Hagyjuk ezt Pali, ez nem is illik ide. Ez egészen más dolog. És ő lehülve és elborulva, elhallgatott.

De aztán lassan maga is megértette, hogy ennek valóban semmi értelme. Legalább egyelőre és nyilván még nagyon sokáig. Viola nem hasonlított a többi színészlányhoz. Nem voltak viszonyai, mégcsak flörtjei sem voltak, legalább az iskolában semmiesetre. Házasságról pedig, természetesen, ő most még nem

beszélhetett. Elhallgatott hát, bár titokban sohase mondott le róla. Meggyőződése volt, hogy az Úristen egyenesen egymásnak teremtette őket. Nem is lehetett más szándéka, ha egyszer két ilyen összeillő embert teremtett. De ezt — egyelőre — magabazárta.

Így is boldog volt. És büszke. Ha a társalgó nagy tükrében megpillantotta magát, karjában Violával, diadal és mély gyöngédség öntötte el. Viola nemcsak a szerelmet jelentette számára, és nem is csak a jó, a legjobb barátot. Ő jelentette a sikert is, felemelkedést, álmai megvalósulását. Később aztán, ha hazakísérte, már nem búcsúzott el a rózsadombi villa kapujában. A vizsgák előtt szinte mindennapos lett a villában: együtt tanultak, együtt próbálták, csiszolták a szerepeiket. Igaz, hetekig tartott, míg az első látogatásra elszánta magát. És mennyi, de mennyi töprengésbe, mennyi kínba került, anyjának mennyi könnyébe, míg úgy érezte, megfelelően felkészült erre az alkalomra. De kifogástalan külső megjelenése nem tudta megóvni a kínos zavartól, amelybe a szépen ápolt park, a fehérbóbítás szobalány, az oszlopos előcsarnok, de leginkább Viola fehér-arany-brokát szobája ejtette.

Viola bemutatta az anyjának is, egy ezüsthajú, kövérkés, királynői modorú hölgynek, aki ugyanolyan barátságosan és ugyanolyan hűvösen mosolygott rá, mint Viola, de akinek méltóságteljes, telt szépsége semmiben sem hasonlított lánya gyöngéd kecsességéhez.

Mindketten nagyon kedvesek voltak, a méltóságos asszony érdeklődéssel kérdezgette mindenféléről: a terveiről, az olvasmányairól, még az édesanyjáról is és Viola azt mondta másnap, az iskolában, hogy anyja nagyon megkedvelte Pált. De ő sohasem gondolt vissza szívesen erre az első látogatásra. A szalón apróvirágos, aranyozottlábú selyemszékein feszengve, az egész idő alatt úgy érezte magát, mint valami inas, vagy házitanító, a legjobb esetben titkár, akihez a háziak ugyan jóságosak és leereszkedők, csak éppen mind a ketten tudják — és ő maga legjobban —, hogy nem közülük való.

De később, mikor egyedülmaradtak Viola szobájában, a lány könyvei és szerepeik között, mindez eltűnt. Ott egyenlők voltak, ő is fesztelen és boldog.

Aztán persze, szétszóródtak. A vizsgaelőadáson játszottak együtt utóljára. Violát azonnal szerződtette a Nemzeti — ezt nem is várta senki másképpen. Ő maga is gyorsan kapott előnyös, sőt megtisztelő szerződést. Kezdetnek jobbat kívánni sem lehetett. De persze, elszakadtak.

Igaz, a búcsúzásnál azt mondta neki a lány: — Reménylem, meglátogatsz ezután is? Nem szakadunk el teljesen? De ő megalázva érezte, hogy ezt inkább valami tapintatos részvét adja a lány szájára. Ezért nem is vette komolyan: egyelőre.

Természetesen meg fogja látogatni, hogyne, de — majd később. Majd egyszer. Mikor már *valaki* lesz. Így gondolta.

Aztán hamarosan — sőt rohamosan — lett *valaki*. Szinte kezdettől jó szerepeket kapott s mivel az újságok szépen írtak róla, egyre jobbakat. Az igazgatók megbecsülték, a közönség tódult azokra az előadásokra, amelyekben a főszerepet — rövidesen úgyszólván mindig a főszerepet — ő játszotta. A fizetését csaknem havonta emelték. Az utcán, a kávéházban, az üzletekbenössze-súgtak láttára az emberek: „Nézd, ottjön Posgai Pál!” A színészkijárónál esténként iskoláslányok tömege várta, notesszal és töltőtollal. Jóformán magához sem tért még és azon vette észre magát, hogy *sztár* lett. Befutott.

Csakhogynem sztár akart lenni. Művész. Igazi művész. S ehhez, úgy érezte, valami hiányzik. Micsoda? Igazi darabok? Igazi szerepek? Viola? Elhatározta, hogy fölmege a Rózsadombra.

Most már nem kellett a megjelenése miatt aggodalmaskodnia, a külseje minden kritikát kibírt. Már nemcsak a természet, a belvárosi szabók és úri-divatárusok jóvoltából is.

Violáék a régi közvetlen, hűvös szivélyességgel fogadták, és ettől kezdve

újra mindennapos lett a villában. Most már elérkezettnek látta az időt, és egy barátságos, úgy érezte a többenél melegebben együtt-töltött délután, komoly szemmel, kevés szóval, de kicsit remegő hangon megkérte a lány kezét. De az most is csak nevetett, hűvösen és barátságosan.

— Nem megyek hozzád, hisz ezt már mondtam — mosolygott. Ne kényszeríts rá, hogy minduntalan megbántsalak. De — ha ez megnyugtat — kijelenthetem, hogy nem megyek máshoz sem. Egész más az, amit csinálni akarok.

— Mit? — kérdezte a férfi sértődötten és hitetlenül.

— Pontosan azt, amit te. Játszani akarok. Játszani és játszani. És nőni, nőni... a végtelenbe... Kitárta szép karját és — mint ilyen pillanatokban mindig — felmagasodott, és egyszerre elérhetetlenné vált. A férfi sóvárogva érezte, hogy már nincs mellette.

— És nem akarok semmit, ami ebben gátolhatna, még hacsak átmenetileg is és rövid időre — tette még hozzá csendesen.

Aztán perdült egyet a sarkán, leült egy kis kerek puffra, maga alá húzta a lábát és felmosolygott a férfire.

— Különben azt kijelenthetem, ha egyszer mégis kedvem kerekedne rá, csakis tehozzád mennék. Senki máshoz.

A férfi felragyogott.

— Akkorhát mégis szeretsz! — mondta hálától elszoruló szívvel.

— Nagyon szeretlek. Ezt már sokszor mondtam. Te vagy az én legjobb, drága haverem — és elmosolyodott sajátmagán, mert általában nem használta a fiatalok tolvajnyelvét. — De szerelmes nem vagyok, ezzel ne is gyötörj. Se beléd, se másba. — Összekulcsolta két kezét, maga elé bámult és borúsan dünnyögte: — Attól tartok, nem is leszek soha, s ez nagyon szomorú. Ámbár a mi pályánkon alighanem hasznos. Okosabban tennéd, ha te is leszoknál róla, fiacskám, hidd el, ez csak bajt okoz.

Ő akkor olyasmit mormogott, hogy hiszen ő sem szerelmes, legalább nem a szónak közönséges értelmében. Csak azt érzi egész határozottan, hogy ők ketten egymásnak vannak teremtvé. Ő legalább egészen más ember, ha Viola mellett van. Egyszerre tűzbejött, szemébe könnyek szöktek és hirtelen, szinte akarata ellenére, teljesen kiadta magát. Olyasmiket mondott a lánynak, amiket eddig önmagának sem vallott be. Hogy ő kisgyermek kora óta egy bénító kisebbségi érzéssel küzd. Hogy hiába veszekszenek rajta a filmgyárak és hiába látja maga is, hogy a jó ruhák tökéletesen állnak rajta és hiába tudja, hogy többet olvasott, mint az egész színészbranch együttvéve, ő mégis egy kis mezítlás szabógyereknek érzi magát, és úgy néz az utolsó részeges epizódistára, mintha az kegyet gyakorolna, ha szóbaáll vele. No persze, annak városi tisztviselő az apja — morogta megsemmisülten.

Csak Viola mellett nem érzi ezt. Csak vele együtt, a vele való kapcsolatában lehet egész ember és így egész művész is. Aztán olyasmit is dadogott, hogy ő arra is kész, hogy testvérek módjára éljenek egymás mellett, a fontos csak az, hogy mindig mellette lehessen és együtt dolgozhassanak.

De Viola csak nevetett. A férfi indulata, önkínzó őszintesége nem ragadta magával. Lehet, hogy nem is hitt neki. Hűvös kezével végigsímított Pál homlokán, futólag meg is érintette ajkával és azt mondta; menjen haza szépen, vegyen be két szevenált és zuhanyozza le magát hideg vízzel. Aztán feküdjön le korán, különben holnap, az új darab főpróbáján szintelen lesz és neki, Violának, szégyenkeznie kell miatta.

Így hát hazament, feldultan és megalázva. Viola viselkedése zavarbাহozta és megszégyenítette. Mert az ő szívében valami felelt neki. Ő igenis, megértette a lányt, ha az nem is akarta megérteni őt. Igen, megértette ezt a „természetellenes” hidegséget, megértette ezt az aszkétikus vágyat, hiszen maga is érzett már ilyesmit. Volt az ő lelke mélyén is egy húr, amely megremegett a gondolatra, hogy az ember olyan maradék nélkül átadhatja magát valaminek:

— a hazának, mint a hősök, vagy a művészetnek, mint Viola, vagy akár az Istennek, mint a szentek — valami nagy szenvedélynek, mindegy, hogy minek. Oly tökéletesen, hogy mellette minden egyéb elveszti vonzóerejét, fontosságát, egyszerűen megszűnik. S hogy talán ez a legnagyobb, amire ember képes. Csakhogy most nem akart erre gondolni. Makacsul csak azt akarta tudni, hogy a lány megvonja magát tőle, hogy elküldte, megalázta.

Így ért haza, felhevülve, keserűen és szégyenkezve. — akkor is, akárcsak most — gyalog rohanva végig a hosszú Üllői úton.

És a liftnél akkor is, mint minden este, ott találta a házmesterék vezna kis Icukáját, rémült, könyörgő és áhítatos pillantását makacsul az ő arcára szegezve. Ez a rajongó két szem kamaszkora óta fogadta és kísérte — üldözte. De ebben a tükörben ő nemcsak nagyszerű volt és előkelő, nemcsak ragyogó és felsőbbrendű — ő volt a legtökéletesebb férfi a világon. És ma este — jobban, mint valaha — pontosan erre volt szüksége.

A szokottnál kevésbé ridegen szolt hát a kislányhoz, árvaságában talán még rá is mosolygott. És a lány, mint valami kóbor kiskutya, amely azonnal csatlakozik ahhoz, aki barátságos szót vet neki az utcán, valamilyen ürüggyel kiszállt vele a liftből és utána sompolygott a folyosón. Ő, hisz a kis szédült pontosan tudhatta, hogy Pál anyja nincs otthon s így nem is adhat kölcsön semmiféle gyomorcsappeket, hisz ő maga is látta azonnal, hogy udvari ablakaik sötétek. Mégis beengedte a lányt maga előtt, és míg a kulccsal babrált, elkésere dve és szomjasan, silány kis elégtétellel érezte, mint reszket az mellette a sötétben.

És — akkor kezdődött.

Összerázkódott, mint akkor.

Ez a tavasszal történt. Azóta sokszor surrantak így be, együtt, estefelé, míg az öregasszony a litánián volt. Vagy reggel suhant be a lány, míg az anya misét hallgatott, meg hűsért, miért állt sorba. Ő nem nagy jelentőséget tulajdonított az egésznek, inkább csak hiúságának hízelgett a riadt boldogság, amelybe a kislányt sodorta. Ebben a kapcsolatban kétségkívül ő volt a kegyes adakozó s úgy érezte, addig és annyit ad, ameddig ez jólesik neki. Semmiesetre sem sokat és nem sokáig. Az egész ügyet rendkívül ideiglenesnek, úgyszólván pillanatnyinak érezte és egy kicsit lealacsonyítóknak is. Minden alkalommal úgy gondolta valahogy, hogy ez az egyetlen, s egyszersmint utolsó eset. Egészen ma reggelig.

De ma minden megváltozott.

Vajon miért? A meghökkentő gyanú miatt, amelyet a lány reszketve közölt vele? Vagy mert most Anya is tudomást szerzett a dologról? Ica oly rémült volt s ő maga is olyan megdöbben, hogy teljesen megfedkeztek az időről, s az öregasszony hazatoppant, tanácstalan riadalmuk kellős közepébe. Ámbár hiszen, ha akarta, eddig is tudhatta. Milyen furcsák is a nők — gondolta csodálkozva, amint újra maga előtt látta máskor oly csendes, türelmes, mindig szolgálnikész anyját, ahogy az imént hisztérikusan kiáltozott a hebegő, zokogó kis teremtés felé. Furcsák igazán! Lehet, hogy eddig titokban még örült is egy kicsit, hogy így a fia „nőügyei” a házon belül, bizonyos fokig a szeme előtt és ellenőrzése alatt bonyolódnak le. És bizonyos, hogy az a kis főlény sem eshetett neki rosszul — neki szegénynek, akinek annyszor kellett nyomorúságos életében megalázkodnia — a főlény, amit az ügy révén ősi ellenlábásával, a házmesternével szemben érezhetett, mikor azt látta, hogy elkényeztetett, kisasszonynak nevelt leánykája boldogsága, vagy boldogtalansága az öreg Possinéri Palikájának kezében van.

De hogy megváltozott most egyszerre, amikor rádöbbsent, hogy a dolog nem is olyan veszélytelen. Hogy ez a félénk kis teremtés esetleg még igényekkel is merhet föllépni. Mikor ezt megértette, valósággal magánkívül került.

— Micsoda ? Feleségül ? Téged ? Méghogy téged ? Az én Pálom ? Az ország legnagyobb színésze ? — Pál még most is elmosolyodott az anyai szeretetnek ezen a naiv túlzásán. — Téged, egy ilyes kis semmit ? Hát nem tudod, hogy akármelyik leghíresebb, leggyönyörűbb színészné, akármelyik nagyúri kisasszony boldog volna... Szinte elakadt a lélegzete felháborodásában. Olyan szavakat mondott a lánynak, hogy Pál kénytelen volt a védelmére kelní. Ica eddig valóban igénytelen kis szeretőnek mutatkozott és ő — enyhe lelkiismeretfurdalását leküzdve — soha nem gondolt arra, hogy bármivel tartozna neki. De most, hogy anyja így sértegette, — és ki tudhatta nála jobban, mily igazságtalanul — önkénytelen védelmére kelt:

— No, azt ne mondja, anyám ! Ica nem rossz lány. És anyám éppen olyan jól tudja, mint akárki a házban, hogy *azóta* meg éppen senkivel még szóba se áll. Még Szamek Karcsit is „dobta”, aki pedig komolyan el akarta venni. Vagy talán azt tartja olyan megbocsáthatatlannak és érthetetlennek, anyám, hogy engem szeret ?

Az öregasszony egy percre elhallgatott. Erre igazán nem tudott felelni. Semmit sem talált magátólértetőbbnek, mint azt, hogy a fiát imádják.

— És ha bűn volt, hát akkor is, kettőnké — folytatta a fiú, saját lovagiaságán fellekesülve.

Possz néni egy pillanatra zavarbajött, de a fiát fenyegető veszély új szavakat adott neki.

— Nem az, — mondta — de egy lánynak vigyáznia kell magára. És ha már nem vigyázott, hát akkor legalább arra ügyelt volna, na igen arra, hogy bajba ne kerüljön. Elvégre így nem varrhatja magát senki a férfi nyakába. Hisz azt nagyon jól tudhatta ő, hogy te nem veheted el, nem fogod elvenni.

A lány ott a sarokban, a kályha mellett, felzokogott. És ez úgy hangzott, mintha igazat adna az öregasszonynak. S a férfi ettől váratlanul indulatbajött. Meggondolatlan, a maga számára is meglepő szavak toltak az ajkára:

— Már honnan tudhatta volna ? Hiszen szegénynek nyilván azt kellett hinnie, hogy szeretem. S talán azt is hihette, hogy — amint neki nem voltak feltételei — nekem se lesznek.

Elakadt Anyja rémülten rámeredő szeme, de méginkább a sarokban egyszerű elnémuló sírás, s az onnan rászegzett, elragadtatásban felragyogó szempárban csillogó remény és csodálat, meg az a két nagy könnycsepp, amely szinte futtában állt meg s most ott függött a hosszú szempillákon, elnémtotta. Miket beszél itt ? Hova ragadja el a szájalom ? Az a — most szerencsétlen — képessége, hogy mindenkibe úgy bele tudja érezni magát ? Már éppen elég bajban vannak mind a hárman, taláncsak nem akar még jobban belebonyolodni ? Reményeket kelteni, teljesíthetetlen kötelezettségeket vállalni ?

Elhallgatott, szemét rémülten elkapta s tanácstalanul bámult maga elé.

Az anya is megérezhette a levegőben remegő veszélyt, mert ő is elcsendesedett és más hangon, sokkal szelídebben folytatta:

— Hát lehet, hogy mind a ketten hibáztatok. Én nem tudom, hogy kezdődött, nem tudhatom, nekem senki nem mond semmit. Dehát az már a természet rendje, hogy ilyen esetben a lánynak van baja az egészsből. Hiszen éppen azért kellett volna, hogy esze legyen neki. S ha eddig nem volt, hát legalább most kell, hogy megjöjjön. Ez jó lecke lesz, majd ezentúl jobban meggondolja, mit csinál. Ez nem a férfi dolga, ezt csak intézze el ő az anyjával, mért nem vigyázott rá az is jobban, ha már olyan nagyralátónak nevelte. Ehhöz nekünk semmi közünk.

Pál elámult. Hát ez az ő templomjáró anyja ? Aki egyre bűnről, meg imádságról prézsmítál. Elhűlve kérdezte:

— Hogy érti ezt, anyám ? Mit kell Icának az anyjával elintézni ? Mi az, ami az ő dolga ?

— Tudja ő azt nagyon jól ! — kiáltott most az öregasszony újra megré-

mülve és saját ijedtségétől feldühödve. — Csak azt ne hidd, hogy ő olyan ma-született kis bárány!

És — ő is tudta. Tanácstalanul, tehetetlenül állt ott, a feje hirtelen meg-fájdult, idegei felmondták a szolgálatot. Menekülni akart. Valamit mormogott, olyasmit, hogy hiszen nem kell ezt most, ebben a percben eldönteni, neki most különben is dolga van. És kirohant, leszáguldott a lépcsőn, ki a sivár, ostrom-rakészülő városba.

A Ludovika előtt egy asszony újságot árult. Megállt, szokásból vásárolt egy Pesti Hírlapot. Egy pillantást vetett az első oldalt csaknem betöltő térkép-re — Szolnok és Szeged elképesztően ismerős környéke volt: „A megrövidített arcvonala.” A bárgyún magabiztos, csaknem diadalmas hang, amellyel a fővá-roshoz rohamlépésben közeledő harcokról beszámoltak, elmélyítette. Az utol-só oldalra fordított, a színházi rovatot kereste, ahogy akadémista kora óta meg-szokta. De az most elenyészően vézna volt.

— Istenem, micsoda szemét! Az egész városban nem megy egyetlen *darab*. Igaza van Violának, nem lehet itt élni! Itt megrothad az ember. A na-pokban, valamelyik fércmű főpróbáján mondta neki a lány, hogy elmegy. El-mennek. Hová? — Dehogy! Csak ki innen, el, akárhová, mert megfulladok! Gyere velünk te is! Gyere innen, a szabad levegőre!

Menetközben nyitotta ki a lapot és megnézte a címetek. „Az országgyűlés nemzetvezetővé deklarálta Szálasi Ferencet.” A vezércikk: „Rendelet a va-gyonbeszolgáltatásokról.” Gépiesen megnézte a napi elsőtétítési rendet, fel-mérte szemével a négy sűrű, apróbetűs hasábra terjedő rovatot, ahol az embe-rek eltűnt hozzátartozóikat keresik: férjek feleségüket, szülők gyermekeiket és viszont. A szembenfekvő oldalon a kitüntettek kettős rovata: német ki-tüntetésben részesült magyarok és magyar kitüntetésben részesült németek. Utálkozva összehajtotta az újságot és zsebredugta. Aztán körülnézett, mintha rossz álomból ébredne. A Körút sarkán állt, a megállónál. És most egyszerre tudta már, hová megy. Igen, Violához, természetesen! Úgy látszik, valahol be-lül ezt már akkor is tudhatta, mikor lefutott a lépcsőn, hiszen, íme, egyenesen végigszáguldott az Üllői úton, ide, a 6-oszhoz, amely majd átviszi Budára, a Rózsadomb alá. Igen, ez az egyetlen megoldás, megoldás mindenre: Viola és itthagyni ezt a posványt, az országét, a városát, és a saját külön posványát...

Hogy is mondta Viola? A jövő héten megyünk, hétfőn, de az is lehet, hogy már vasárnap. Vagy szombat éjjel, ha Apa meg tudja kapni a teherkocsiakat. Elegem van Pestből, a nyilasokból, feneketlen aljasságukból és feneketlen bu-taságukból. Nem, nem fogok itt megpenészedni, ebben a zűrből, ebben a mo-cskóban, ebben az elmebajban. Én nem akarok angol bombát a fejemre és nem akarok hülye kis ocsmányságokban hülye kis „nőciket” alakítani. Neked is azt kellene tenned, Palikám! Ha meggondolod addig, gyere át szombaton, elinté-zem Apával, hogy velünk jöhess. Garantálom neked, hogy hamarosan játszani fogunk mind a ketten. Ó, nem, nem a Reich-ben, erről szó sincs. Záros határ-időn belül Londonban és Párizsban leszünk, vagy New-Yorkban. Ahol akarunk, ezt csak bízd Apára. És — tette hozzá nevetve, miközben hűvös kis arcát csókra nyújtotta — az is lehet, hogy odakint mégis hozzádmegyek.

Ez volt az utolsó szava. Az egyetlen értelmes szó, amit itt még mondani lehet. Ő akkor még nem látta ezt ilyen tisztán és csodálkozott az anyján, aki pillanat alatt tüzetfogott, mikor elmondta neki. Ő azt árta, hogy kétségbeeset-ten tiltakozik majd. De nem: Igaza van! Menj! Menjete! Mire várhat itt az ember? Én öreg vagyok, úgyszincs már sok időm hátra, mindegy, hogy pusztul el az ember. Te nem dobhatod el miattam ezt a lehetőséget. Nem, nem fo-gok bánkódni: boldog leszek, hogy te felfelé megy!

Igen, igazuk van! Helyes! Mi is van ma? Szombat, 9.-e, persze. Helyes, megy egyenesen Violához, a legfőbb ideje. Most hálásan gondolt az álmatlan

éjszakákra, amelyeket angol és francia nyelvtanok, szótárak fölött virrasztott át. És ezzel az Ica-ügy is végleg elintéződik. Mi is volna, ha minden férfi elvenné az első nőt, akivel dolga akadt... S ez a legjobb mód arra, hogy szegény kislány gyorsan kigyógyuljon ebből a szerelemből. A másik dologra nem akart gondolni.

Fölugrott a hosszú 6-os végére és az első arc, amelyet a zsúfolt Perronn megpillantott, ismerős volt: Szamek Karcsi, a soffőr, akit Ica — nyilván őmiatta — „dobott”. A jóképű fiatalember nyílt mosolya kellemesen érintette, kissé meg is nyugtatta. Lám, hisz a lány helyzete nem is olyan reménytelen, ez a rendes fiú boldog lesz, ha újra elviheti a moziba. Úgy látszik ő az egyetlen az egész külső Ferencvárosban, aki nem is sejti, ki az oka a házmaster-Ica hirtelen elhidegülésének. Barátságosan viszonzta a köszöntését.

— Hogy-hogy villamoson? Hol a kocsi? — kérdezte tőle az emberek feje fölött, inkább a szemével, mint az ajkával. És a fiatalember is inkább a szemével és egy megvetően elintéző kézlegyintéssel utalt a mellettük egyremásra elrobogó, bútorokkal, matracokkal, ládákkal telezsúfolt teherautók felé. „Megpucoltak! Mint a többi patkány!” Ilyesfélét olvasott ajkáról Pál és megértette, hogy a megvetés nemcsak a soffőr volt gazdáját illeti.

Mi ez? Még egy ilyen jelentéktelen, primitív legényke véleménye is meg tudja zavarni? Egyáltalán volt neki valaha saját véleménye? Kisgyermekkorától mindig azt tette, amit anyja kívánt tőle, amit ő látott helyesnek. Tanult, hogy „úr” legyen, és pedig kitűnően, mert „szegény gyerekek duplán kell iparkodnia, ha vinni akarja valamire”. Híres akart lenni és előkelő, mert ez volt az, amit az öregasszony nyakas szíve egész szenvedélyével kívánt. Aztán jött Ica a csökönyös rajongásával, és ő engedett neki. Most pedig íthagyja őket és mindent. Mert Viola és az anyja így látja jónak.

És talán Viola mellett meg azt fogja tenni, amit majd ő akar. Azt fogja gondolni és akarni, amit az ő szemében olvas. Kétségtelen. Csakhogy Viola az ő legbensőbb vágyait testesíti meg. A legbensőbbeket? Vajon? Hirtelen kétely fogta el. Mert akkor mi ez a hirtelen támadt kínzó nyugtalanság?

És ha Ica mellett maradna? Természetesen neki kellene — ezt ma világosan meglátta — gondolkodni, határozni, cselekedni. A felelősséget vállalni. Mindig és mindenben, mind a kettőjükért. És a menekülés vágya kétszeres erővel sajgult belé. Nem, nem óhajt lelkitusákat. Neki más a dolga.

Megrázta a fejét, erőszakosan másra akart gondolni. Lássuk csak, mi volna ma, ha mégis...? Este szavalás valami sejtyszerű irodalmi esten, valami eldugott kis budai helyiségben. Ez már nem is veszélytelen. Hisz azért nem csinálják a Vigadóban, vagy a Zeneakadémián. Biztosan erős politikai mellékíze lesz. Dehát megígérte. Legjobb lenne megint a Szózat, elvégre abba mégsem lehet belekötni és az emberek mostanában tisztára megvesznek tőle. Lássuk csak, menne-e símán? Legalább addig nem töpreng. Nekidőlt a kocsi ajtajának és hang nélkül recitálni kezdte:

*Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar!
Bölcsöd ez s majdan sírod is, mely ápol s eltakar.
A nagyvilágon kívül nincsen számodra hely,
Aldjon vagy verjen sors keze, itt élned s halnod kell.
Ez a föld...*

Elakadt, meghökkenve abbahagyta. Mellében a szorongás fájdalmasabbá vált. Hiszen ez...

Lássuk a másikat. Mi is lenne az? Ja, amit a rendezőség kért tőle. A „Magyar vagyok.” Petőfié. Sikerült fönnakadás nélkül végigmenni rajta. De az utolsó sorok után:

*De semmi kincsért s hirért e világon
El nem hagyám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hõn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet... — szinte feljajdult.*

Mikor tanulta, ezt észre sem vette. Persze, akkor még eszében sem volt, hogy õ is „megpucoljon”.

A villamos, egy kis zökkenõvel, csikorogva megállt. Kinézett. A Király utcánál voltak, de nem a megállóban: előttük hosszú sor veszteglõ kocsai zárta el a síneket, az úttesten emberek nyüzsögtek. Leugráló, kíváncsiskodó, bosszús utasok.

A kocsisor előtt, az úttesten hosszú menetben elnyúló emberkígyó vonult át, az akasztotta meg a közlekedést. Az elzárt városrészébõl ömlöttek elõ és egyenesen a Duna felé hajtották õket.

— Na, innen most nem mozdulunk egy jó félórát, — zsörtölõdött mellette valaki. — En megyek. — Pál is leugrott.

Átvágok gyalog a Király utcán és majd a Károly körúton ülök föl újra — gondolta. — Még így is hamarabb érek oda, mintha ezt végigvárom. De csak lépésben tudott haladni: a kimerülten botorkáló, hátizsákok, batyuk, pokrócok alatt görnyedõ embersorok elfogták az egész úttestet, a járda meg tele volt bámészkodókkal. A menet élén, és itt-ott kétoldalt is, egy-egy gépfegyveres, vadonatúj pártegyenruhába bújtatott kamasz haladt, egy idõ óta megszokott látvány a város utcáin. — Megint egy csomó szerencsétlen, akit Isten tudja hová, Isten tudja milyen szörnyû sors elé hajtanak. — A meggörnyedt hátaik, a botladozva magukat vonszoló lábak, a földre szegzett pillantások borzadással és szégyennel töltötték el a fiatalembert. A napfény megvillant egy-egy sárga csillagon és õ boldogtalanul elfordult.

A Zeneakadémiánál oly sűrû volt a tömeg, hogy kénytelen volt a járda szélén megállni. Töprengésébõl erőszakos rándítás riasztotta fel. Valaki megbotlott mellette és önkénytelen mozdulattal a karjába, inkább felöltöje ujjába kapaszkodott. Ő is utánakapott ösztönszerûen az elesni készülõnek. Fiatal nõ volt, karján kisgyermekkel. Ha Pál meg nem kapja õket, az asszony elejti. Így is tartott néhány másodpercig, míg visszanyerte egyensúlyát és halk „köszönöm”-öt rebegeve, szembefordult a férfival. Sápadt, vézna teremtes volt, hamuszürke, megviselt arcából két, rémülettõl óriásira tágult, sötét szem nézett szembe Pállal. Az elkínzott tekintetben égõ vad reménytelenség átjárta a férfit és szabad kezével hirtelen karjához szorította az asszony beléjekapaszkodó kezét.

— Maradjon így ! Lépjen föl a járdára. Ide mellém. — Suttogta szaporán, míg szeme fölmérte a néhány lépéssel előttük baktató géppuskás legénykét, akinek fejletlen kamasztagjain úgy lötyögött a vadonatúj egyenruha, mint mikor egy iskolásfiú az apja ruháit szedi magára. A kölyök el volt foglalva, ismerõse akadt a tömegben, megállt háttal feléjük, és nagy hangon magyarázott valakinek.

— Jöjjön át a jobb oldalra, ide, a fal mellé ! Úgy látszik senki sem figyel ránk. Ne reszkessen kérem, azt hiszem, sikerül. Emelje fel a fejét, próbáljon bátrabban lépni, ez így feltûnõ.

Szorosan a házak fala mellett, karján az asszonnyal — a kisfiú, mintha csak értené, hogy élet-halálról van szó, pissenés nélkül ül anyja karján, fekete szemében csaknem oly értelmes rémület, mint az asszonyéban —, így haladtak el a Zeneakadémia mellett, át a téren. Most már különváltak a tömegtõl, a siralmas menet elé kerültek. Visszanézni egyikük sem mert, mind a ketten el voltak készülve egy golyóra a hátukba. De úgy látszott, senki sem törődik velük. A templom mellett egy pillanatra mégis megállt a színész, vállán át visszapillantott. A lötyögõruhás ifjú most a menet élére került, valahonnan

hátról fenyegető ordítás hallatszott és az elkinzott csapat gyorsabb ütemre lódult. Pál karján az asszony megremegett. De ő is látta, pillanatok alatt bérlik őket. De nekik gyorsítani nem szabad.

A templom oldalajtaja nyitva állt. Belülről nyirkos csend, félhomály és biztonság áradt. Pál hirtelen elhatározással betuszkolta az asszonyt a gyermekkel, ő maga követte őket.

A délelőtti napfény után itt sötétség vette körül őket, néhány percig semmit se láttak. Lassan bontakoztak ki a tárgyak: az ajtó mellett hirdetőtábla állt, rajta az énekek számai, meg valamilyen zenés istentisztelet hirdetménye. Ez a tábla szinte teljesen elfödte, mély homályba borította a magányos kis padot, mely az üres, komor helyiségben biztos menedéknek látszott.

Itt ültek most, lélekzetüket visszafojtva. Az asszony, ölében a kis gyermekkel, reszketve, még mindig hitetlenül, füle élesen az odakint elhaladó menet hangjaira feszül. Ő maga csodálkozva és diadalmasan, de megrándulva is a váratlan kalandon, szeme szórakozottan a hatalmas, sötét feszületre szegezve, mely ferdén felfüggesztve, mintha egyenesen feléjük hajolna. Aztán a félhomályból kibontakoztak a falon a kis stációképek is. Az egyik, éppen mellettük Veronikát ábrázolta, amint kendőjét nyújtja a megroskadó Údvözítőnek. „Amit egynek tesznek a legkisebbek közül...” jutott eszébe hirtelen és mély, édes elégedettség szállta meg. Talán életében ez az első *tett*. Valami, amit — lám — magától csinál. Idáig inkább csak őerte tettek, és ő elfogadott. Az anyja, mióta csak él. Aztán Ica. Az emberektől is csak kapott: sikert, dicsőséget, pénzt...

Csodálkozva ébredt rá, hogy tulajdonképpen templomban is most van életben először a saját jószántából, bár persze, most is véletlenül. Gyerekkorában az iskolával kellett menni minden vasárnap, a nagy ünnepek előtt gyónni is mind egyszerre mentek. Később az anyját kísérte olykor, inkább szokásból, mint gyöngédségből. Violával is betévedt egyszer-mászor egy-egy hangulatos budai kápolnába, ha séta közben erre támadt kedve a lánynak. Most meg lám, milyen furcsa véletlen sodorta ide. De most mégis úgy érezte, egyedül van itt és csak sajátmagáért.

Imádkozni kellene. De csak az a gyerekversike jutott eszébe, amit anyjával esténként elmondott valaha: „Én Istenem, jó Istenem, becsukódik már a szemem.” Röstelkedve abbahagyta, szemét a feszületre szegezve, szórakozottan.

Lám, imádkozni sem tudok már, gondolta szomorúan. Pedig Ő talán megmondaná... Ő nyilván tudja, mit kellene... Ha imádkozni tudnék, most megkérdezhetném... talán akkor magamtól is megérteném... Nem hallgatnék mindig másokra... Most már nem volt szórakozott, feszülten, várakozón bámult a feszületre. Figyelt. De a sötét, fájdalmas, csúnya Krisztus nem felelt.

Mellette, az asszony ölében felsírt a gyermek. Pál összeresztett és odafordult. A kisfiú is ránézett és hirtelen elhallgatott. Nagy, sötét szeme két sarkában egy-egy csillogó könnyecsepp ült még, de amint Pál arcába nézett, egyszerre elmosolyodott. A mosoly édes volt — s talán mert oly váratlan — a férfi szíve összeszorult tőle. Vajon az ő gyermekének is ily tiszta szemefehérje, ily szép mosolya lenne? — gondolta borzongva. De persze, ő azt úgysem fogja látni...

Aztán a kint elhaló zajokra figyelt. — Már elmentek. Hát úgylátszik ez sikerült. Biztatóan rámosolygott a nőre. — Azt hiszem, mehetünk is.

Felállt, de a sápadt arcon rémület vonaglott át. Hiszen, persze, hová menjen ez? Elővette a noteszát és töltőtollát.

— Nézze csak, felírok itt magának egy címet. Menjen oda. Az anyámé. Ott jó helyen lesznek, amíg ezek itt... megvető pillantást vetett a kapu felé, az utca felé, a város felé.

Szünetben odavetett, kisfiús betűivel ezt írta a cédula másik oldalára:

„Anyám, teljesítem a kívánságát, elmegyek. De kérésem van! Helyezze el ezt az asszonyt az én szobámban és vigyázzon rá és a gyermekére. Vigyázzon

mind a két asszonyra és mind a két gyermekre. Magára bízom őket, Anyám. Isten vele."

A papírt az asszony kezébe nyomta, még egy pillantást vetett rá és a gyerekre, aztán elindult a kijárat felé. De még visszafordult:

— Előbb én megyek ki. Ha öt percen belül vissza nem jövök, akkor elindulhatnak. Legjobb volna persze, ha taxit tudna kapni. Minek lássák az utcán. Van pénze?

Egy nagyobb papírpénzt nyomott az asszony kezébe, aztán még aprópénz után kutatott. — A taxira. Ezt pedig itt vegye le. Ne is tegye fel többé, érti? — Megérintette a nő kabátján a csillagot.

Rohamlépésben indult útnak. Most, hogy ezen túl volt, izgalom fogta el. Sietnie kell, lehet, hogy máris elkésett. Hátha Viola apja mást gondolt és már ma indulnak.

Az utca elcsendesedett, a bámészkodók eloszlottak. Az elcsigázott menet a távolban lassan kigyózott a Duna felé. Így jobbnak látta visszafordulni, a Körútnak.

Az összetorlódott villamosok egyrésze még mindig ott állt. Az, amelyiken az imént utazott, éppen most indult: Szamek Karcsi napbarnított arca elkörmolyodva bámult ki a hátsó perron ablakán. Pál már csak az utána következő villamos vezetője mellé tudott felugrani.

Az átélt kaland izgalma után kimerülve, behunyt szemmel, gondolat nélkül támaszkodott a kocsi sarkában. Már nem is tervezett semmit; vitette magát. Mikor a kocsi megállt a Nyugatinál, majd a Vigszínháznál, gépiesen felnyitotta szemét; tekintete mindannyiszor a híd felé robogó, zsúfolt katonai teherautókat és az előtte futó villamos hátsó perronján álldogáló sofőr hátát súrolta és ő védekezve újra lehunyta a szemét. Csaknem aludt.

Egyszerre fülhasogató robaj tépte föl szempilláit. Ugyanakkor fájdalmas ütést érzett a fején és a kocsi hatalmas zökkenéssel, élesen csikorogva megállt, ő pedig egész súlyával előrezuhant. Körülötte üvegcserepek záporoztak, jajveszékélés, ordítózás, fájdalmas kiáltások. Úgy érezte, a kocsi és benne valamennyien morzsára zúzódtak. Esés közben tágrameresztett szeme egy pillanatra apokaliptikus látványra dermedt: láng, füst, korom, a levegőben szétlőveelő zúrzavar: ismeretlen tárgyak és emberi testrészek repülő, pokoli káoszára. A lökés most visszadobta, hanyattvágódott egy sikoltozó emberhalomra, de csaknem ugyanabban a pillanatban talpraugrott. Eliszonyodott szeme az előttük haladó villamost és benne a sofőr alakját kereste. De csak valami lehetetlent látott: ott, ahol a Hídnak, a rajta felszaladó villamosnak és benne Szamek Károlynak kellett volna lennie: *ott nem volt semmi*. Azazhogy: tűz volt és fekete füst, pernye és fekete levegőben repülő, zuhanó üvöltő és jajgató őrült végítélet. Az emberek, az autók a villamosok... minden eltűnt a híddal együtt, belerohant a Dunába, a semmibe. Amit maga alatt látott, az már csak a folyó volt; egy megháborodott, véres, tajtékozó, egy megőrült folyó, hihetetlenül közel, szinte a lába alatt. Megnyílt és elnyelt mindent, amit az áruló Híd magáhozszalt és most beléjeöntött: tankot és autót, embert és állatot — mindent. Iszonyodva kapta karját a szeme elé, aztán fuldokolva hányni kezdett.

Sülyyedő öntudata ködén át hangfoszlányok kísérték: Ó, az ördögök! Az átkozottak! Felrobbantották... hallotta még. És mellette a vezető rekedt dadogását: Ha egy pillanattal később fékezek... Vagy ha a fék nem fogad szót azonnal... Hát mi is... valamennyien...

Aztán nem hallott többé semmit.

Öntudata lassan tért vissza. Eleinte azt hitte, otthon van, az ágyában. De az egyenletes rázkódás furcsa volt és ő felnyitotta a szemét. Fehérköpenyes, nagyon fiatal orvos — talán csak medikus — hajolt föléje, a csuklóját fogta és a karóráját nézte. Mikor észrevette, hogy magáhozért, megszólalt:

— Csodálatos szerencséje volt. Egy jólpárnázott nénire zuhant. Az szégyen alaposan összezúzta magát a törmelékeken. Ha a vezetőnek nincs olyan lélekjelenléte... A másik kocsi...

Elhalogatott, mert a színész szeme újra lecsukódott. Ügylátszott, megint elveszti az eszméletét. A fiatal orvos lelkiismeretfurdalást érzett, hogy a tragédiáról kezdett beszélni.

De nem, a beteg megmozdult. Mondott is valamit, alig hallhatóan. Az orvos hozzáhajolt.

— Azon a kocsin utaztam előbb én is — suttogta. — Csak... leszálltam. Valami feltartóztatott... Egy... véletlen találkozás... — És újra hányni kezdett.

— Hát ez szerencsés egy találkozás volt, igazán — mondta az orvos, mikor visszafekthette. Injekciót készített elő. — Vannak ilyen véletlenek. Most elvisszük a Rókusba, megnézzük, nem szenvedett-e mégis valami belső sérülést. Ámbár a hányást maga az izgalom is indokolja... Beleszúrta a tűt és ő hátrahanyatlott. De nem, egyáltalán nem érezte most betegnek magát. Inkább valami izgalom, soha nem érzett lelkesedés öntötte el, forró hála és sugárzó értés. Úgy érezte magát, — szinte képben látta ezt — mint valami sötétben álló hideg és üres akkumulátor, amelyben hirtelen megindul az áram s egyszerre fényleni, izzani kezd. Sugarai megvilágítják a környező éjszakát. Szorosán összecsuksa a pilláit, hogy teljesebben átadhassa magát ennek a sugárzásnak.

— Hát feleltél. Értem, igen, értem. Köszönöm, ó köszönöm!

Az utolsó szót félhangon suttogta és a kis doktor meghatottan nézett le rá. Milyen nagy művész és milyen kedves, szerény! Milyen hálás minden csekélységért! S miközben az injekciótűt elrakta, ő is szerényen, bár kissé fontoskodva mondta:

— Persze azért egy ideig kémélnie kell majd magát. Majd meglátjuk, mit mond a röntgen.

Nem felelt. Egy ideig csend volt a kocsiban. Aztán a beteg hirtelen felült. Nyitott szemében mély ragyogás áradt szét, szinte mintha a kékje átlátszóvá vált volna valami átható belső fénytől és a fiatal orvos azt gondolta: Nem csoda, hogy olyan remek színész, micsoda szemei vannak! Bizony Isten, kár lett volna érte.

Ő pedig azt mondta és a hangja most egyáltalán nem volt gyenge:

— De soká nem időzhetek maguknál. Dolgom van. Este ugyanis fellépek. Szavaltom kell. De addig még valami mást... sokkal fontosabbat is... De ezt már egészen halkán mondta — szinte csak magának...

„Akár akarják, akár nem a hidegháború némely elmaradott szószólói, mi belehajóztunk a koegzisztenciába. Túljutottunk a választáson, hogy koegzisztencia vagy hidegháború. Nem szabad azonban engednünk, hogy a koegzisztencia csupán a hidegháború folytatása legyen más eszközökkel.” Jean Rous írja ezeket a *Témoignage Chrétien* hasábjain, kapcsolatban azzal a háromkötetes művel, amely „A békés koegzisztencia” címmel François Perroux professzor tollából a minap jelent meg Párizsban. Maga a könyv, sajnos, nincs a birtokomban, de két elég bő ismertetéssel rendelkezem róla. Egyiknek szerzője a most említett Jean Rous, a másiké M. D. Chenu, a jeles domonkos teológus és szociológus. S az ő személyes nézeteik legalább annyira megérdemlik figyelmünket, mint Perroux fejtegetései. Még akkor is, ha egyes kérdéseket mi itt tőlük eltérően látunk és ítélünk meg.

Mindezeideig a multban — mutat rá Perroux — a béke időszakait úgy is felfoghattuk, mint szünetet két háború között. Innen az alapvető szkepticizmus a pacifizmus vagy a világgözüsségi elképzelések iránt. A békét is, meg az internacionalizmust is túlságos gyakran elárulták. Ma azonban mind nagyobb nyilvánvalósággal kényszeríti rá magát az emberi szellemre korunk megfellebbezhetetlen igazsága: vagy megtaláljuk az együttmenetelés útját, vagy eltűnünk a föld színéről. Olyan helyzet állt elő, amilyen még soha nem adódott a történelem során. Nem a regényes, de a valóságos tudomány állapítja meg, hogy már az a 200 atomrobbantási kísérlet, amelyet eddig végeztek, megsemmisíthette volna bolygónkon az emberi életet. Mióta tehát a világ létezik, először kerültünk szembe azzal a ténnyel, hogy nincs érdek és törekvés, amelyet ne nemzetközi és világ-síkon kellene mérlegelnünk. Az atomfenyegetés és Bandung előtt talán még kitarthatunk volna — ezer baj és megpróbáltatás árán — a klasszikus politika mellett. „Azóta azonban nem tehetjük meg anélkül, hogy romlásba ne vinnők az egész emberiséget; halál a sorsunk, ha meg nem szervezzük a koegzisztenciát.”

Tudom, hogy mindez mifelénk már

eléggé közhelyesen hangzik. A békevilágmozgalom, amelynek mi, magyarok is serény részesei vagyunk, elsőnek és hosszú évekkel korábban felismerte a nagy fordulatot. Megjelölte a gyakorlati következményeket is, amelyeket a józan észnek le kell vonnia belőle. A szocialista rendszerű, de nyugodtan állíthatjuk: a gyarmati uralom alól felszabadult vagy felszabaduló összes ázsiai és afrikai országok is egyetértének abban, hogy a nemzetközi jellegű vitás kérdéseket tárgyalások útján kell megoldani, az atomerőt csak az alkotó munkára szabad hasznosítani, haladéktalanul hozzá kell fogni az egész világra kiterjedő teljes leszereléshez, s az élenjáró hatalmaknak együttesen kell segíteniök a gazdaságilag még gyöngye népeket. Ezeket a nálunk már mindenki által osztott elvi általánosságokon túlmenően tehát miként vélekedik a konkrét teendőkről Perroux?

Amiből kiindul, mindenképpen helyes meglátás. Az nevezetesen, hogy a két nagy társadalmi rendszer, a szocialista és a kapitalista rendszer versengése olyan adottság, amelyen változtatni nem lehet. Mi több, Perroux nem titkolja azt a meggyőződését, hogy az emberi haladás meg is kívánja ezt a békés párviadalt. A hangsúly itt a „békés” jelzőn van. Mert hogy az ilyen versengést miért ne lehetne őszintén és fenntartás nélkül, mondhatnók meglepéssel és örömmel tudomásul venni, arra Perroux szerint sem hozhatná fel senki a legcsekélyebb okot. Perroux véleménye az, hogy a távolabbi jövő szemszögéből nézve már ma nyomósabbak a fejlődés két nagy „mintája” között észlelhető hasonlóságok, mint a kirívónak látszó ellentétek. Ilyen hasonlóságok szerinte: az iparosodás gigászi lendülete, amely csaknem azonosan formálja az egyének életmódját és magatartását, a tudomány és technika uralma, a mind nagyobb termelékenység keresése, a tömegek fogyasztásának folytonos emelése, a bürokratizmus ellensúlyozása decentralizációval és demokratizálódással. Utal Perroux arra is, hogy a kapitalista rendszerben is szükségszerűen és állandóan terjeszkedik az állami tulajdon az egyéni tulajdon rovására. „A világ — úgy mond — növekvő szo-

cializálódás felé halad, még ott is, ahol anti-szocialisták igazgatják. Ilyen körülmények között tehát nem anakronizmusnak kellene-e tekintenünk már önmagában is a két rendszer háborús összecsapását? Szikrája sem lenne meg benne a haladásnak, amelyet a múlt egyes háborúi még kiválthattak, nem is szólva arról, hogy felrobbanthatná egész planétánkat.”

Eppen ezért ami a nemzetközi politikát illeti — hangoztatja Perroux —, elengedhetetlen feladatává kell nyilvánítanunk, hogy közös intézmények útján igyekezzék felülemelkedni a társadalmi rendszerek ellentétein. Ne azért üljük körbe a világpolitika intézői a „kerek asztalokat”, hogy kihívásokkal és ríposztokkal árásszák el egymást, hanem, hogy közösen végezhető és végzendő konstruktív munkára egyesítsék erőiket az életbevágóan fontos területeken. Vannak egészen közeli kérdések, amelyek gyors megoldást sürgetnek, mint az atomrobbantási kísérletek megszüntetése, a leszerelés, a német probléma. Vannak azután messzibb távú kérdések is. Lehetetlen például nem gondolni itt arra, hogy az emberiség kétharmada még mindig nyomorúságban tengődik, gazdasági, egészségügyi és műveltségbeli elmaradottsággal küszködik. Valami kezdeményezés már történt azaz, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete nemzetközi segítőalapot létesített, de ez a kezdeményezés még sokirányú fejlesztésre szorul, igazodva azokhoz az ajánlásokhoz és óhajokhoz, amelyeket az ázsiai és afrikai népek első világkongresszusa fogalmazott meg. Helyre kellene állítani a világpiac egységét is, amelyet megtört a hatalmi tömbök kialakulása. Ennek viszont feltétele, hogy viszszerjén a bizalom, mert csak így hullhatnak le az árucserre korlátjai. A fejlődés oda vitt minket, hogy sok olyan kíváncsi, ami a múltban még utópiának tűnhetett fel, ma már realitásként nehezedik reánk: nem beszéd-téma többé, hanem élet vagy halál kérdése valamennyiünk számára.

*

A New Yorkban megjelenő *Foreign Affairs* 1959. októberi számában cikket közölt Nikita Hruscsov tollából s ebben a cikkben Hruscsov — a *Dokumente* német fordítása szerint — a következőképp határozta meg a békés koegzisztencia fogalmát: „Jelenti lé-

nyegében a háború elutasítását, mint a vitás kérdések megoldásának módját. Kötelességgé teszi a tartózkodást egy másik állam területi épségének és szuverenitásának bármiféle megsértésétől. Megköveteli a lemondást a más államok belügyeibe való beavatkozásról. Jelenti, hogy a politikai és gazdasági kapcsolatokat a teljes egyenlőség és a kölcsönös hasznosság alapjára kell helyezni. Jelenti végül, hogy a háborús veszély tényleges kiküszöbölésével békés versenynek kell elkövetkeznie, azzal a céllal, hogy az emberi szükségletek a lehető legjobb módon kielégítést nyerjenek.”

Perroux fejtegetései, mint láthattuk, ebben a mederben haladnak. Ami azonban feltűnhetik nála, annak a meggyőződésének hangsúlyozása, hogy a koegzisztencia a tartózkodások és a versengés mellett egyes területeken a kooperációt is megkívánja. S nem csodálkozhatunk rajta, hogy a katolikusok figyelmét ez a tézis nagyon is megragadja. Számolnunk kell azzal — írja például Rous —, hogy a kooperáció eszméjét a szektárisusok minden oldalról támadni fogják, mert ők az emberiség fejlődését csak az abszolút jó és az abszolút rossz ellentétének manicheus formájában tudják elképzelni, holott a valóság egészen más: „A kapitalizmus hanyatlásában felfedezhetjük a szocializmus embrionális formáit és a szocializmus épülésében a kapitalizmustól örökölt bizonyos értékek maradványait.” Rous szerint „a kölcsönös áthatás nem kevésbé realista aspektus, mint a szembenállás”.

Nem gondolom, hogy Rousnak ez a nézete teljességgel egyeznék a hivatalos vagy az uralkodó marxista felfogással. De nincs kétségem afelől, hogy minél inkább magukévá teszik a hívó katolikusok és általában a hívó keresztények a kapitalista országokban az eseményeknek és folyamatoknak ezt a szemléletét, annál bizonyosabbra vehetjük nemcsak gyakorlati, de elvi odaállásukat is a békés koegzisztencia mellé. főleg a nemzetközi politika síkján. Jellemző erre az a hév is, amellyel Rous — túl a pusztá koegzisztencián — sürgeti a személyi és kulturális kapcsolatok elmélyítését a két világrendszer között. Mindjárt hivatkozik is arra, hogy a politikai testületek tagjainak és a szakszervezeti vezetőknek kölcsönös látogatásai, továbbá a professzor- és diákcserék máris hasz-

nos tanulságokkal jártak. Élesen szembe fordul azokkal, akik szót emeltek a francia-szovjet „ikervárosító” akció ellen — legutóbb Dijon és Sztalingrád „ikeresedtek” — és mint „az elavult antikommunizmus apostolait” kárhoztatja őket. „Nyilvánvaló — úgymond —, hogy csak a gyakorlat próbálhatja ki a kooperáció formáit, de akik hiszik, hogy a demokrácia és a szocializmus nem összeférhetetlen, hanem kiegészíti egymást, azoknak nincs nagyobb feladatuk, mint folyvást előbbre menni és ebbe az irányba teleni a fejlődést. Egyébként is arról van szó, hogy szilárd alépitménnyel lássuk el a békét. S ez az egyetlen lehetséges út a számunkra, minthogy a háború megsemmisítené magát az emberiséget, éppen azt az emberiséget, amelynek boldogulását az antagonista rendszerek keresik.”

Ugyanilyen határozottsággal foglal állást a békés koegzisztencia mellett *Chenu*, a dominikánus is. Olyan követelménynek tekinti ezt, amelyet az ideológiai ellentétek sem befolyásolhatnak. Tagadhatjuk — úgymond — ideológiai vonalon a kompromisszum bárminő lehetőségét, ez azonban a koegzisztencia szempontjából nem lényeges mozzanat. A verseny és a versengés már magában is találkozási terület, amely dialógust von magával. Nem arra van szükség ebben a dialógusban, hogy a rendszerek elveit és elvontságait szegezzék szembe egymással, hanem, hogy együttesen számbevegjük a tényeket és a reális kívánalmaknak megfelelően mérlegeljék a teendőket.

A legsúlyosabb feladat *Chenu* szerint is a gazdaságilag elmaradt országok felfejlesztése, ami az ipari forradalmon túljutott államokra vár, mert az emberiség nagyobb hányadának nyomora — mutat rá *Chenu* — nemcsak botránya a modern világnak, hanem a fennmaradását fenyegető veszedelme is. Ekként ítélve meg a dolgokat, egyenesen keresztény kötelesség közreműködni abban, hogy a koegzisztenciából minél gyümölcsözőbb összerműködés váljék. „Törvény, amelyet mi keresztények is hirdetünk — jelenti ki *Chenu* —, hogy a földi javak — természetiek vagy termeltek — egészen elsőbbsen az emberek összessége számára vannak rendelve, az embereknek egy olyan közösségében, amelynek joga fölötté áll minden egyéni vagy csoportos kisajátításnak.”

A dialógus feltétele és kelléke a békés koegzisztenciának, amelytől azt is remélni kell, hogy meghatározott célok érdekében együttes munkára tudja készíteni az ellenséges rendszereket. Azoknak pedig, akik bárminő fontolgatásból visszariadnának a feladat nagyságától, *Chenu* figyelmükbe ajánlja: „Az ember úgy fogadjon minden felvirradó napot, mint a teremtés első napjának reggelét.”

*

Figyelemre méltó állásfoglalásokra adott alkalmat *Hruscov* franciaországi látogatása is. *Jean-Marie Le Blond* tanulmányának beillő cikkében, amelyet az *Études* számára írt, mindenekelőtt megállapítja, hogy *Hruscov* és a nyugati államférfiak találkozóit a keresztények nemcsak nem kifogásolhatják, de örömmel üdvözlöhetik.

Sokan felvetik ugyan a kérdést, hogy mi a tulajdonképpeni céljuk a szovjet vezetőknek, amikor a békét propagálják? Előrebocsátva azt, hogy „egyedül Isten ismeri bármely ember szándékait és egyedül ő bogozzhatja ki a motívumok szövevényét”, *Le Blond* bizonyosnak mondja, hogy a szovjet vezetők valóban a békét kívánják. Ugyanakkor azonban szerinte sem kétséges, hogy a marxizmus oldaláról nézve a béke-kampány egyik részét teszi az ideológiai harcnak, amely, mint *Hruscov* ismételtén kijelentette, továbbra is megmarad. „Ám bármennyire is beleilleszthető a békeharc a marxista elgondolásba — írja *Le Blond* —, az a törekvés, hogy ne kerüljön sor melegháborúra és megolvadjon a hidegháború jége, önmagában emberséges és helyes. Mindenben a célt kell tekinteni — szokás mondani. Igen, de a dolgot is kell tekinteni. A moralistának meg kell állapítania, hogy a cselekvőnek a szándékai nem változtatják meg a cselekedet jószágát, illetve rosszságát. Az ember szeretet cselekedetei, ha hivaikodásból történnek, a keresztény etika szempontjából vétékké válhatnak a cselekvő számára, ez azonban nem akadályozza meg azt, hogy maga a cselekedet tárgyilag jónak minősüljön. Szent Pál fájalta, hogy Krisztusról olykor féltékenységből és gögből prédikáltak, azt azonban nem fájalta, hogy Krisztusról prédikáltak.”

Örizedjenek tehát a katolikusok — írja a továbbiakban *Le Blond* — egy „szervilis antikommunizmus” kísérté-

sétől, mint ahogy azt sem szabad engedniök, hogy a marxista dialektikától való félelem egy ugyancsak szervilis ellenzéki seregbe sodorja őket. Igaz, hogy vallásos hitükből nem engedhetnek s ezen a téren nem mehetnek bele kompromisszumokba, ugyanez azonban — hangsúlyozza Le Blond — nem szükségszerűen áll fenn a cselekvés területén. „Nemcsak lehetnek, de vannak is a marxista oldalon tárgyiilag jó akciók, amelyek megadják a lehetőséget a keresztény embernek, ha nem is a 'kollaborációra' — érteve utóbbit akként, hogy magába foglalja a nézetek teljes közösségét —, de a cselekvésekben a 'parallelizmusra'.” Le Blond nem hagy kétséget abban a tekintetben, hogy meggyőződése szerint ezt a „párhuzamosságot” követeli meg elsősorban a nemzetközi béke biztosításának ügye.

R. de Montvalon „Hruscsov és a keresztények” című cikkében, amelyet a *Témoignage Chrétien* közölt, ha kifejezetten nem is bírálja a pápáság távolmaradását a fogadásokról és a „csend egyházáért” elrendelt tempói ájtatosságokat, nem habozik megállapítani: „Amit jogos tiltakozásnak tekinthetünk, még nem szükségszerűen értelmes vagy egyértelmű. Mert hány tüntető palástolja vallási ürügyekkel egy rövidlátó politikára való

hajlandóságát!” S hozzáfűzi: „Hagyjuk tehát, hogy a nyilvános gyűlések temessék el a nyilvános gyűléseket, magunk elégedjünk meg az imával.”

Mert mi a valóság, amelyet mindegyik tudomásul kell venni? — kérdi Montvalon. Az — feleli rá —, hogy manapság minden háború igazságtalan lenne, legalább is kihatásaiban. A moralisták hosszú időn át okai alapján ítélték meg a háborút, ma azonban a következményei alapján kell ítéletet mondani róla. „Nincs más választás, mint ez: vagy háború, amely azzal a kockázattal jár, hogy minden veszendőbe megy, vagy békés koegzisztencia.” S ami a békés koegzisztencia választását illeti, ebben a tekintetben Montvalon nem is lát problémát a keresztények számára. „Az igazság ugyanis az — jelenti ki —, hogy a népek már választottak egy halálos háború és a koegzisztencia között.”

*

Nekünk persze, szocialista rendszerben élő katolikusoknak, nem okozhat különösebb fejtörést a békés koegzisztencia. Sem külső, sem belső vonatkozásaiban. Sőt mint dolgozó tagjai a nemzeti közösségnek cselekvően részt veszünk a szocializmus építésében, és ezzel együtt éljük, valljuk és hirdetjük hitünket.

A KIS ÚT

Egyre kevésbé bírom az embereket, ez a nagy gondom a lelki életben. Tudom, hogy a szeretet parancsa a főparancsolat és azt semmiképpen sem lehet megkerülni, de nem tudok az érzelmeimnek parancsolni. Hitünk tanításai elégé tisztában vagyok ebben a kérdésben is, tudom, hogy a krisztusi ember szeretete lényege szerint akarati tény, s akkor is jó, ha nem kíséri érzelem. Mindezt tudom, de a magam részéről mégsem vagyok nyugodt, nem tudom elhinni, hogy amikor valósággal irtózom az emberektől és utálom őket, akkor hogyan maradhatok meg mégis a szeretetben? Sajnos az irtózat valóságos és néha közvetlen környezetem is szenved. Rosszat szándékosan senkinek sem akarok, igyekszem kötelességemet megtenni, de a legfontosabb — a szeretet — akárhogy is vesszük, nincs meg bennem. Semmi jelét nem tapasztalom annak, hogy „növekednék a szeretetben”...

Szabályszerűen először a szeretetről „mint olyanról” kellene beszélnünk, a szokásos hármas megkülönböztetést, a tetsző, vágyó és jóakaró szeretetet kellene talán boncolgatni, de mivel a levélből kiderül, hogy az írója ezt ismeri és valószínű, hogy a lelki életben előrehaladtak, akiknek hasonló problémáik vannak, a maguk

részéről ezt már szintén tudják, közvetlenül mindjárt a lényegre térhetünk.

Bizonyos, hogy a lelki élet mesterei szerint is Istent és embertársainkat érzelmi szeretettel is szeretni nagy boldogság és öröm. Ha ezt csak úgy „a szegről le tudnánk akasztani” életünk minden percében, már nem is

hiányozna más a boldogságunkhoz. A szeretetünk nemcsak áldozatos akarat lenne, hanem boldog kiáramlás önmagából, ami előtt semmi áldozat sem lenne sok, sőt szomjasan keresné az áldozatokat. Nem is szeretet volna ez, hanem szerelem — kevés nyelv dicsekedhetik azzal, hogy ezt a két fogalmat úgy meg tudja különböztetni, mint a magyar — és belső lelkesedés, mely „szeretné átölelni a világot”. Valójában életünknek kevés perce az olyan, amikor így „tele vagyunk” szeretettel és még a rút is szépül. Úgy kell tehát felfognunk a léleknek ezt a kiáradó és tárgyához vonzó szeretetét, mint külön kegyelmet, aminek jelen zárandóságunk alatt mindig meghatározott célja van. Ez indít el nagyon sok lelket a jó úton, érdemesé teszi az áldozatok vállalását, később vigasztal és újult erővel tölt el. Néha egészen a Tábor-hegyig visz fel és megízlelteti velünk az örök szeretet ízeit. Életünk legtöbb napján a szeretet bizony nem ilyen, hanem alig több, mint kötelességét teljesítő és sokszor semmilyen belső örömmel nem járó jót-akaras.

Az aggodalmas lélek persze felteszi a maga kérdéseit, nagyjából ilyeneket:

— Lehet-e a szeretetet kényszeríteni? Nem farizeizmus ez, hiszen külső tettekben nyilvánul, de belső ellenérzésekkel párosul? Nem félrevezető és nem hazug-e ez?

— Elérhetem-e ezzel a kényszerű — mindegy, hogy magam kényszerítem magamra — szeretettel ugyanazt a hatást, mint az „igazival”? Az emberek megérzik az ilyesfajta szeretetben a hamis hangot. Kényszerudvariasságoknál hányszor tapasztaljuk a mosoly hideg és torz voltát? Nem őszintébb és jobb, ha nyíltak vagyunk?

— Tapasztalás szerint csak egy darabig bírjuk az ilyen tettetést, azután az idegeinkre megy.

Választ keresünk ezekre a tépelődésekre. Sok igazság van abban, hogy lehet farizeusi, kínos, hazug és idegkroenő a „kényszerszeretet”, de csak abban az esetben, ha lényegében önző. Aki saját céljai érdekében mászt mutat, mint amit érez, az valóban ilyen. Mi azonban nem az önző, hanem az őrzetlen szeretetről beszélünk. A jót-akaró szeretet nem a saját érdekét, hanem a másét, felebarátját tekintí és éppen abban is rejlik áldozat, hogy a másik érdekében le tud

mondani belső érzései gátlástalan kiéléséről.

A hamisítatlan emberszeretet alapja éppen ezért elsősorban nem az emberek szeretetreméltósága, hanem az Isten iránt való szeretet.

A főparancs szerint Istent önmagáért kell szeretnem, embertársaimat pedig az Istenért. Csak az Istenben gyökerező szeretet láthatja az embert olyannak, amilyen: halhatatlan lelkű, örök hivatású, örök értékeket hordozó emberméltóságnak. Ehhez képest a külső hibák, akármennyire szembe-tűnőek is, nem ronthatják le a szeretetet. Az istenszeretet világítja meg az emberszeretet alapját: minden ember szükségképpen szeretetreméltó, mert a Második Isteni Személy méltónak tartotta, hogy közénk jöjjön és érettünk meghaljon.

A válasz a továbbiakban abban rejlik, hogy a jót akaró szeretet valóban *akarja* is szeretni embertársait, nem pedig csak szeretné akarni. Ez utóbiban csak többé-kevésbé laza vágyak vannak, az akarat pedig célra-törő, akkor is áldozatvállaló, ha semmi személyes előnyt nem remélhet. A „kényszerszeretben” nemcsak nyílt önzést kell keresnünk, hanem öntudatlant is. Idegeinkre megy az ilyen kényszer, mert eleve saját hasznunkat is keressük, legalább is a hálát, amit majd arathatunk. Áldozatosnak látszó életek omlanak össze ezért és áldozatos lelkű emberek válnak megmagyarázhatatlanul egyszerre önzővé, kicsinyessé, sokszor gonosszá. Nem tapasztaljuk azt a hálát, amire joggal számítottak, ezért levonják a tanulságot: többé nem hagyják magukat kihasználni és kifosztani. Bizonyos, hogy a hálátlanság mindenkinek fáj, panaszkodott emiatt még az Úr Jézus is. De aki a szeretetben eleve nem kereste önmagát, annál lelki özszeomlást nem okoz. Szeretete igaz volt és így célját elérte, mert maga a szeretet volt a cél, emberen keresztül Istent szeretete.

Most már csak az a kérdés, hogy az ilyen áldozatokat vállaló és embereket elsősorban Isten kedvéért szerető akarat birtokában mit tegyünk utálatainkkal, ítőzésünkkel, haragunkkal és ezer más ellenérzésünkkel, amik naponta háborítanak? A szeretet ellen vannak-e ezek?

Nem szükségképpen, de elsodorhatnak, ha utánuk engedünk!

A szeretni akarás egyik összetevője,

hogy naponta felveszi ezeknek az érzelmeknek keresztjét és ha néha elbukik is, feláll és tovább megy.

Azt persze nem kívánja tőlünk az Isten, hogy szeretetünk vak és naiv legyen és csak jót és kedvességet lásson ott is, ahol annak nyoma sincs. Szent Pál is bizony keményen megmondja a korintusiaknak az „in hoc non laudo”-ját, mikor látja, hogy a legszentebb áldozat körül is visszaélések burjánznak. C. S. Lewis a Szenvedés problémája c. könyvében mindennél világosabban rámutat a szeretet kérdésének erre az oldalára. Kiemeli, hogy mikor mi Isten atyai szeretetéről beszélünk, sokan az atyai fogalom helyett inkább nagypapára gondolnak, akinek a szeretete egy kisé már érzélgős és nagy jóakarátában nem mindig tesz is jót. Azt írja továbbiakban, hogy az a szeretet, amely nem tud büntetni, az tulajdonképpen megvetés is, mert nem akarja mindénaron külnönbnek azt, akit szeret. Ha valódi szeretet van bennünk, tehát akit szeretünk, abban elsősorban az örök értéket szeretjük, akkor nem kell félnünk az ellenérzésektől, haragoktól: jelei lehetnek ezek az igazi szeretetnek. Akit megvetünk, arra ritkán haragszunk, inkább kinevetjük hibáit. Gyakran irtózásunk, utálatunk vagy más ellenérzésünk nem a személynek szól, hanem csak hibájának vagy kellemetlen tulajdonságának. A személyt ettől el kell választanunk, hiszen a bűnbánat szentségében az Úr Jézus is elválaszt bennünket bűnünk-től, az elsőt szereti, a másikat utálja. Így viselkedik a természetes szeretet vonalán ösztönösen a szülői szeretet is.

Az ellenérzések tehát addig nem vonnak el a szeretettől, vagyis a jót akarástól, amíg fegyelmezetten vigyázunk, hogy ezekből megvetés ne származzék. Ameddig a legnyomorultabban is a halhatatlan lelket keresük és megvan a jótett készsége, addig nem vétünk a szeretet ellen.

Huxley szerint „minden ember a kiábrándulás elidegeníthetetlen jogával” születik. A kérdésben annak megfontolása is eligazíthat, hogy a kiábrán-

dulás valamennyiünk sajátja és tulajdonképpen nem más ez, mint egyéniségünk fejlődésének egyik kísérője. Szeretetünk növekedhet, sőt csak akkor növekszik igazán, ha a gyermeki szeretetből felnőtthöz méltó szeretet fejlődik. „Mikor emberkorba jutottam, felhagytam azzal, ami gyermekhez illett” — mondja Szent Pál és nem véletlenül éppen a Szeretet Himnuszának végén. A gyermeki és ifjúkori szeretetben mindig van valami irrealitás akár személyi, akár tárgyiasult legyen is: rajongó és bálványozó. A bálványok pedig összedőlnek, a tapasztalás megtanít arra, hogy minden ember — ember. A legnagyobb érények és legvonzóbb jó tulajdonságok hátterében jól-rosszul leplezett súlyos hibák is vannak. De azért kár lenne belső tapasztalásunkat kivetítve azt hinni, hogy az emberek lettek rosszabbak és ezért csalódtunk bennük. Önmagunk gyermekes elképzeléseiben csalódtunk, jobban látunk, felnőtte lettünk. Ilyenkor kísért a szentírási keserűség és szeretnénk a zsoltárossal felkiáltani: „Minden ember hazug, mondtam túlzásomban...” Akármikor is érkezünk el idáig, mindig válaszút: elindulhatunk a szeretetlen „mogorva öregség” felé, vagy kezünkbe vehetjük a Szentírást és megtanulhatjuk, hogy:

„A szeretet türelmes, nyájas: a szeretet nem irigykedik, nem cselekszik helytelenül, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat, nem örül az igazságtalanságnak, hanem örvend az igazsággal: mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.”

S így a levélíró végső problémájára megnyugtató választ találunk: minden ellenérzések ellenére is növekedhet a szeretetben, mert minél jobban látja az élet és az emberek visszásságait, annál nagyobb áldozatokra és jót-akarára van szüksége. Az áldozat és a szeretet pedig egy fogalom. A többit bízunk a kegyelemre: ha szüksége lesz rá, az áldozatok nyomán belső békeség és az érzelmekben gazdag szeretet is kivirágozhat.

Eglis István

NAPLÓ

MÁJUSI ÁJTATOSSÁGOK. Vannak, akiknek izlése némi averzióval veszi az ilyen címet, giccsesnek érzi. Nemcsak az elnevezést, hanem a tartalmat is, nem éppen a Mária-tisztelet tényét, hanem annak megnyilvánulási formái közül egyiket-másikat. Nem kétes, vannak és nem jó, hogy vannak szentimentális formák éppen a mariánus kultusz területén, émelyítő, édeskés énekek, beszédek és főképpen rózsaszín, erőtlen álművészeti ábrázolások. Nem ezek közé tartozik azonban a májusi „ájtatosság”, bár eléggé késői keletű. *XII. Pius* nagyon helyesen mutatott rá, hogy az újdonság még nem elegendő ok arra, hogy elítéljünk valamit. A liturgia szeretetében ugyanis — fejtette ki 1947-ben egy homíliájában — „szertelenséggel is lehet hibázni. Találhatók olyanok, kik a régmúlt korok liturgikus formáit túlságosan hangsúlyozzák és a későbbieket könnyedén lenézik, s a magánjellegű és népies ájtatosságokat megvetik”. A májusi ájtatosságot pedig kifejezetten kiemelte a *Mediator Dei* enciklikában (1947. nov. 20.), ezek „különleges módon fontosak és érdemesek, s az Apostoli Szentszék és a püspökök újból és újból jóváhagyták és dicsérték azokat”. Különösen 1948. május 1-i enciklikájában („*Auspicia quaedam*”) ajánlotta őket.

Igaz, hogy a barokk kornak terméke a májusi ájtatosság. Mint a legtöbb barokk-kori jámbor gyakorlatot azonban középkori gyökerek táplálják. A májusi mariánus kultuszt már Boldog *Suso Henrik*, a nagy domonkos misztikus († 1366) megpendítette. Igazában azonban lekipásztori használatba *P. Ansaloni* jezsuita atya állította Nápolyban a Santa Chiara templomban. Ansaloni 1713-ban halt meg, a rohamosan népszerűvé vált ájtatosság azután mindenfelé elterjedt. Még a XVIII. században meghódította Franciaországot és Spanyolországot, a XIX. század elején eljutott Belgiumba és Svájcba, 1840. körül Németországba, Ausztriába, Lengyelországba. Magyarországon száz évvel ezelőtt — 1860-ban — az akkor alakult oltáregyesületek már szelvében propagálták; megvolt-e előttük is, nem tudom. *VII. Pius* pápa 1815-ben és 1822-ben helyeselte és búcsúkkal látta el a májusi ájtatosságokat, 1933-ban *XI. Pius* pápa. Manap is érvényes búcsúk: akik nyilvánosan rendezett májusi ájtatosságon résztvesz, estenként hét évi búcsút nyer, ha magánúton végzi, ötöt; ha tíz esetben végzett akár magán-, akár nyilvános ájtatosságot, a szokásos feltételek mellett teljes búcsúban részesülhet (Enchirid. Indulg. n. 325).

Rendszerint naponként van májusi ájtatosság, bár vannak templomok, ahol csak hetenként háromszor tartják. Estefelé szokás tartani; az Oltáriszentség ünnepélyes kitételéhez főpásztori engedély kell, a magán-kitételhez (cibóriumban) nem. Magában véve nem lényeges a szentségkitétel, illetve szentségi áldás, bár mindenütt szokásos. Szűz Mária litániáját elmondják, vagy éneklik, sokhelyütt szentbeszéd is van, naponként, vagy hetenként. Nagyon hasznos lenne — főpásztori jóváhagyással — olyan imagyűjteményt szerkeszteni, amely minden egyes napra más-más máriás imádságot hozna, a patrisztikus, valamint középkori és modern írók óriási euchologiai irodalmából. A Mária-oltár díszítése kezdettől fogva mindig egyik megnyilvánulási módja volt a Mária-tiszteletnek, az otthoni Mária-kép, szobor, vagy oltárka szintén ősi szokás szerint különös gond tárgya.

A májusi máriás kultusz az egész tavasz-hónapot valahogy máriás jellegűvé szenteli. A liturgikus év mellett így bizonyos mértékben egy pót-ciklus alakul ki. De ez nem baj, a lényeg, hogy a keresztény lelkek bensőségét előmozdítja. Egyébként a májusi máriás gyakorlatok nagyon beleillenek abba a liturgikus időbe, amely májusra esik: a husvétiba. A husvéti Máriának, a feltámadás által végleg boldoggá tett Szűzanyának gratulál mintegy az imádkozó egyház ezzel a nem szorosan vett, de mégis a liturgikus gyakorlatok mellett haladó vallásos gyakorlattal. Aki közelebb kerül Máriához, szükségyszerűen közelebb kerül lelkünk középpontjához, Krisztushoz.

Mivel azonban minden gyakorlat ismétlődése gépiessé szürkülhet el, nem árt, ha a máriás gyakorlatoknak, nevezetesen a májusiaknak *mélyebb értelmére* rámutatunk. *Elsősorban vigasztalást jelentenek.* Abban, hogy nem vagyunk egyedül, hogy mindig mellettünk van az emberiség édesanyja, a mennynek és földnek királynője. A lélek útja sokszor nehéz és sívár, oly jó tudni, hogy anya áll mellettünk. „Ha a kísértés viharai felkelnek, — mondja Szent Bernát

— ha a búskomorság zátonnyal fenyeget, tekints a csillagra, hívjad Máriát. Veszedelmekben, szorongásaidban, tanácstalanságban: gondoldj Máriára, hívjad Máriát.” Sokszor érzi a kétségekbe, sorscsapásokba bonyolódott lélek, mintha „vis-a-vis du rien”, a semmivel szemben találná magát; meg kell értenünk, hogy keresztvállalás nélkül nincsen kereszténység. A szentmiseáldozat tanít erre minket: sajátmagunk áldozata a kenyér és a bor. Kenyér, amely életerőt ad, bor, az öröm szimbóluma és mégis ez a két mélyen emberi jelkép egyúttal az áldozatnak, annak vállalásának is jelképe. Mert a bűzaszem és a kenyér között ott áll az örlő malomkőnek szükségessége, a szőlőszem és a bor között pedig a zúzó présnek szörnyű nyomása. Béke és öröm csak a munkának és a szenvedésnek vállalásával lehetséges.

A máriás ájtatosság, a máriás lelkület azután *másodszor lélektani biztonságot nyújt*. Végtelen távolságban van az Isten, bár valójában atyáknak jelentette ki magát, ott van tehát közvetítőként Isten és az ember közt Krisztus. Mégis istensége révén őt is távollevőnek érezheti a lélek. *Szent Bernát* gyönyörűen fejti ki egyik sermójában az Istenhez elvezető lélektani fokozatokat: „*En* lelkem, félsz talán attól, hogy Istenhez közeledjél? Jézust tette meg közvetítőnknek. Mit nem kérhet ilyen fiú ilyen atyától? Az Atya szereti őt, s e szeretet miatt meg is hallgatja. Am félsz talán, hogy öhozzá fordulj? Hiszen testvéreddé lett, társaddá, aki magára vette az emberi természetnek minden alacsonyágát, a bűnt kivéve, éppen azért, hogy nyomorúságodban veled szenvedjen. És ez a testvéred ajándékozta neked Máriát. Am talán mégis megriaszt téged isteni fenségbe, mert Jézus ember ugyan, de nem szűnt meg Isten lenni, Kell tehát szószóló öelőtte is? Siess Máriához! Mária tiszta teremtmény, tiszta nemcsak azért, mert mentes minden bűntől, hanem azért is, mert csupán emberi természete van.”

Májusban tehát Máriát állítjuk magunk elé, a napba öltözött asszonyt, Máriát „Krisztus fényében”. Istenanyai méltósága az isteni és emberi természetnek a második isteni személynek egységében ölelkező találkozásában gyökerezik. Minden *mennyei kiváltsága* ebből az egyből fakad és ebben a hónapban különleges módon Mária a mi mennyei példaképünk. Istenanyasága, szepőtelen fogantatása, szülés előtt, szülés alatt való és szülés utáni szüzességének csodája; az eredeti bűn következményei alól való mentessége; kiváltsága, hogy soha legkisebb bűnbe, sőt gyarlóságba, emberi tökéletlenségbe nem esett; kegyelmeket közvetítő szerepe, társas része a megváltásban; testének mennybevétele, mennyei megkoronázása, azaz a világ és az angyali világ királynéjává avatása az a csillagkoszorú, mely édes, anyai fejét körülveszi. Május tehát, éppen úgy, mint október hónapja, különleges módon alkalmat ad nekünk, hogy belső életének titkait feltárja előttünk, és méltóvá tegyen minket, hogy őt dicsérhessük — „dignare me te laudare”. A mennyei példakép ragyogását dicsérjük imádságainkkal, énekeinkkel, ájtatosságainkkal, legkiváltebb szentmiséinkkel. Ez a dicséret nem elég, elvisz minket arra, hogy mindinkább szeressük is Máriát.

Máriának ezt a *harmadik* ájtatosság-motívumát, a mennyei Anya dicséretét és szeretetét éppen májusban egészen különleges módon fejezzük ki: a *virágok halmozásával*. Az ókeresztény kor nem ismerte még a virágok használatát a liturgiában és a szent helyeken. Hiszen akárhányszor éppen ezt követelték tőlük, hogy felvirágozott fővel mutassanak be áldozatot a bálványisteneknek, nem tartották tehát illendőnek, hogy az igaz Istennek is virágokkal áldozzanak. Mihelyt azonban az egyház kikerült a napvilágra és ez a veszély elmúlt, rögtön megtaláljuk a virágok használatát. *Szent Jeromos* († 419) és *Szent Agoston* († 431) már említést tesznek a virágokról, amelyekkel az oltárokat és a templomokat díszítették; *Prudentius*, a hispániai keresztény költő († 405) arra buzdította a gyermekeket, hogy virágfüzérekkel díszítsék egy vértanú nő sírját. *Venantius Fortunatus*, a nagy galliai keresztény költő († 600) pedig *Rodogundis* frank királynőt szólította föl, hogy leányával együtt díszítse a tavasz első virágaival az oltárokat. A virágokkal nemcsak hódolatunkat fejezzük ki az emberiség legnagyobbja, Mária iránt, aki a női nemből vétetett erre a méltóságra, nemcsak ragaszkodó szeretetünket, hanem mást is. Azt, hogy elfogadjuk és megköszönjük általa az Istennek, hogy a szépség világa felé is megnyitotta szemünket, fülünket és szívünket, mi pedig mindazt a szépet, jót,

vigasztalót, boldogítót, amely életünk útja mentén kinyílt számunkra, hálával telt szívvel adjuk oda az Úrnak, Mária kezével, virágoknak nyelvén.

Még egy jelentősége is van azonban a máriás ájtatosságoknak. *Lisieuxi Kis Teréz* mondom, hogy a Máriáról szóló beszédeknek nem egyszer hiányaik vannak, többek között az, hogy mindig csak az elérhetetlen mutatják meg a szent Szűzben, pedig éppen arra kellene rámutatniok, amiben mi is utánozhatjuk őt. És ebben lelhetjük a máriás ájtatosság *negyedik értelmét*: Máriát *mint evilági példaképet* állítják elénk. Helyes, ha Mária mennyei dicsőségét szemléljük, de látnunk kell földi életét is, amely oly kevésé, illetve szinte semmiben sem különbözött a közönséges, mindennapi asszonyoknak életétől, pedig az angyal egykor azt mondotta neki, hogy kegyelmet talált Istennél. Ezeket a földi életben elrejtett erőnyeit, Máriának földi életét rajzolta meg *William* a palesztinai élet és környezet figyelembevételével, *Otto Hopfan* teológiai elmélyedéssel és földközélsben járó szemléletességgel, *Paul Gächter* biblikus alapossággal. Míg az októberi ájtatosságnak tárgya Máriának életéből csupán a megtestesülés, a születésre vonatkozó események, májusban alkalom nyílik éppen a hétköznapi életnek erőnyeit is szemlélni.

Így például Máriát mint a *csend asszonyát* állíthatjuk szemünk elé. Mert nagy csend vette őt körül, nem jelent meg neki többé angyal, nem volt egyetlen csoda, csodás esemény, látomás, nem volt tiszta fogalma arról, fiával mi történik, csak azt tudta, hogy valami szörnyűség vár reá. Bizonyos az is, hogy Jézus nem világosította fel részletesen édesanyját, mi a megváltás, mi által történik meg és mikor. Ezért jellemző, hogy mikor a tizenkét éves Jézus a jeruzsálemi templomban maradt s mint valami magától értetődőt mondta megdöbbsent anyjának, hogy atyja házában kellett lennie, akkor „nem értették meg, mit akart nekik ezzel mondani” (Lk. 2, 50). Ebben a siket sötétben csupán a hit mécsvilága égett, mert Mária hitt, és nem látott még.

Megragadó *Mária egyszerűsége* földi életében: oly gyönyörű reneszánszmadonnák vannak, bájosan ábrázolt idillikus házak, szentsaládi jelenetek, de ez mind nem így volt. Szutyorék barlang volt a „lakás”, ablaktalan barlang a konyha, nyíláson át távozott a mindent befekeltető füst; itt a tisztaság mértékkel volt csak lehetséges. Földre terített gyékény, agyagpadló, alig néhány háztartási eszköz, vizet a városka széléről kellett hozni, most is megvan ez a kút, a fát a hegyoldalban gyűjtögetni.

Micsoda *önzetlen lemondás* volt Mária élete, különösen Jézus nyilvános életében. József már nem élt, egészen magára maradt a szent anya; Jézus nem akarta, hogy végeérhetetlen útjain kísérje őt. Kísérték tehát mások, más asszonyok, részben jómódúak, fia megengedte nekik, hogy róla és tanítványairól gondoskodjanak, Máriának otthon kellett maradnia és csak kétszer tudunk róla, hogy szerepelt fia nyilvános életében.

A legnagyobb erény pedig, amely Mária földi szemmel nézett életében virult: „*az egy szükséges*” tökéletes megvalósítása. Semmi más nem fontos, csak az, hogy barátságban, gyermeki viszonyban legyünk Istennel. Nem volt fontos Máriának, hogy szegény volt, nem fontos, hogy kevésre tartották az egyszerű asztalos fiatal feleségét, nem fontos, hogy senki sem tudta, mégcsak nem is sejtette, és maga sem tudta Jézus halála előtt, voltaképpen mekkora méltóság az övé. Egy volt csak a fontos, az egy szükséges, és ebben tanít és vezet bennünket a májusi Mária. (*Radó Polikárp*)

A FÖLD LÉGKÖRÉNEK MEGMÉRGEZÉSE. *Eisenhower* és *Macmillan* Camp Davidban tartott tárgyalásainak témája iránt érthetően sok újságíró érdeklődött. Miről tárgyalnak, kérdezték a bennfenteseket. Arról, hogy egy szép napon levegőbe ne röpítsék a világot, hangzott a válasz és ezzel *Hagerty*, a Fehér Ház sajtófőnöke erőteljes tömörséggel fogalmazta meg, milyen fontos az egész emberiségre nézve, hogy az atombomba ügyében végre megállapodás jöjjön létre. Mi tagadás, a tárgyalások elég régóta húzódnak. A Genfben tárgyaló angol, amerikai és szovjet megbízottak a múlt évben százötven ülést és még több bizalmas eszmecsere tartottak az atomkísérletek szüneteltetéséről, de meg egyezés mindezekig nem született meg. Lehetséges azonban, hogy az a javuló nemzetközi légkör, amely *Hruscov* szovjet miniszterelnök párizsi utazása után tovább fejlődött, megérleli ennek a mindannyiunk számára életbevágó kérdés-

nek a megoldását. A Szovjetunió kezdeményezte a kísérletek megszüntetését s ehhez ideiglenes jelleggel Anglia és az Egyesült Államok is hozzájárultak. Az „atomcsendet” csak Franciaország szaharai robbantása zavarta meg némileg.

A *Témoignage Chrétien* francia katolikus hetilapban Georges Gordon háborzongatóan érdekes és riasztó írásban számolt be arról, hogy a már eddig felrobbantott kísérleti bombák is veszélyes fokban mérgezték meg földünk légkörét.

Földünket a Saturnus gyűrűjéhez hasonló rádióaktív korona veszi körül s ez az északi féltekén Japántól Amerikáig, Skandinávián át különösen „kitápnítható”. Olyan, mindezideig a természetben, számunkra ismeretlen testecskék nyomait fedezték fel benne, amilyenek csak a mag-robbantások óta jelentkeznek. Az atombomba robbantás elkápráztatta a szemünket s elfeledkeztünk a rádióaktív felhőről, amely a robbantás után, mintha szétoszlott volna a semmiben. Pedig éppen ezek a felhők jelentik a veszélyt még évek múltán is. A hatalmak szükségesnek látták tehát, hogy „tisztába tegyék” a mind rettenetesebb bombákat, vagyis lehetőleg olyan bombákat gyártsanak, amelyek nagy robbanóerejük ellenére sem hagynak maguk mögött az emberi életre veszélyes sugárzásokat. Sajnos a szuper-hidrogénbomba nem kevésbé táplálja azt a mérgezett felhőt, amit már most is abszorbeálunk. Sokan azt hiszik talán, hogy a rádióaktív boltozat a föld fölött csak sötét előképe a totális háborúnak. Nem így van! A veszély máris jelenvaló.

A rádióaktív felhő kialakulása 1945. július 16-án az Alamogordo sivatagjában végzett robbantással kezdődött. A bomba fémmel kevert homokot szórt szét a levegőben és hasadási termékeket. Ezek a finom anyagrészecskék hosszabb-rövidebb ideig lebegtek. De sem ez a bomba, sem a hirosimai, meg a nagaszaki két robbantás nem hívta még fel a figyelmet az élettani veszélyekre. Észrevették azonban, hogy a háziállatok és az állatok szörzete és bőre a robbantás színhelyétől 25 kilométer távolságban is elszíntelenedett. Azt hitték, hogy ha a magas légkörben robbantják fel a bombát, akkor ilyen veszélyek nem fognak bekövetkezni. A Japánban történt két atombomba robbanás azonban rácaffolt erre a feltevésre. Nagaszakitól egy kilométerre a hegyes vidéket beborította a rádióaktív felhő, amelynek sugárzása 100 röntgen-egységű volt.

Még jobban meglepődtek a szakértők 1954. március 1-én, amikor felrobbantották a Bravo nevezetű szuperbombát. Ez a bomba, amely arra az elvre volt felépítve, hogy először hasadáson, majd egyesülésen, azután ismét hasadáson fellegű atomfolyamatok játszódnak le benne, az összes bombák között a legveszélyesebb típus volt. Robbanó ereje 15 megatonna. A Hirosimára dobott bomba robbanóereje csak 15 kilotonna volt, amely megfelel 15,000 tonna trinitrotoluol, tehát a legerősebb kémiai robbanószerből készült bomba robbantó hatásának. A Bravo robbantóereje 15 millió tonna trinitrotoluol bombáéval ért fel. A lángtenger elsöpörte a kísérleti tornyot, magával ragadta az egyik Bikini szigetcskét és kiszaggatta a pálmafákat. Kezdetben azt hitték, hogy sikerült valamelyest tisztá a bombát előállítani. A Geiger-féle számlálóval egészen csodálatosan gyenge rádióaktivitást mutattak ki. Az Egyesült Államokban a 15 megatonnás szuperbomba rádióaktív lecsapódása kisebb volt, mint a százszor kisebb robbanóerejű atombombáé. A rejtélyt a talaj és a nagygasságok komoly kikutatása oldotta meg. A Bravo rádióaktív pora és a hasonló kaliberű többi bombarobbanásoké is lehullott a talajra a robbanás szomszédságában, vagy pedig eloszlott a sztratoszférában, ahol tartózkodása igen hosszú időre nyúlik el. A számítások szerint ennek a bombának a hatását 4–7 év múltán is meg fogjuk érezni. A robbanási termékek fele 1961-ben kezd majd lassan lehullani. De hát nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy nemcsak ezt az egy bombát robbantották eddig fel, hanem mintegy 200 atombomba robbant „kísérletképpen” a földön.

Hazánkban is jólismert a „Szerencsés Sárkány” halázhajó szerencsétlensége. A Bravo felrobbantása után a meteorológusok azt vélték, hogy a rádióaktív felhő kelet felé fog szállni, ezzel szemben nyugat felé szállt. A hamueső a robbantás után egy órával 70 kilométerre, néhány óra múlva pedig már 100 kilométerre kezdett hullani. A szél alatt hajózott a japán halázhajó. A legénység rögtön sejtette, hogy miről van szó. A rájuk hulló hamu 200

röntgenes volt. Egyikük meghalt szeptemberben. A legénység fele egy évig kórházban szenvedett. Az utóbbiak közül három 1957-ig állott kezelés alatt. Az Amerikai Atomenergia Bizottság igyekezett eltitkolni a dolgot, mert attól félt, hogy ez veszélyezteti a robbantási program végrehajtását. Néhány makacs tudós azonban nem hagyta annyiban a dolgot, úgy, hogy 1955. február 25-én a bizottság hivatalos jelentést adott ki. Ebben elismerte, hogy 18,000 négyzetkilométernyi szél alatti terület halálos rádióaktivitással mérgeződött meg. Hozzá tették azonban, hogy a hulladék veszélye gyorsan csökken, legnagyobb részük pár órával a robbantás után elillant. Két kiváló szakértő, Jack Shubert és Ralph E. Lapp orvos azonban megállapították, hogy a „Szerencsés Sárkány” fedélzetén még a robbantás után két hónappal is találtak rádióaktivitást. Nem is ez a veszélyes rádióaktivitás, ami eltűnik, hanem ami megmarad belőle. A Marshall-szigetek bizonyos területei még három évvel a Bravoval történt kísérlet után is mérgezettek maradtak.

A Bravoval folytatott kísérlet bebizonyította, hogy a rádióaktív termékek a magas atmoszférában lebegnek és néhány év kell ahhoz, hogy visszatérjenek a földre. A rövid életű rádióaktív elemek idővel elvesztik aktivitásukat, a többiek nem. Ez az eset a 90-es stronciummal vagy másnéven a rádióstronciummal, amelynek felezési ideje 28 év. A Bravo pora 1965-ben is még hullani fog. Elméletileg egy teáskanál koncentrált rádió-stroncium elegendő 30 millió ember megmérgezéséhez. A Bravo a Csendes Óceán légterébe 10 kilogramm rádió-stronciumot szórt széllel.

A Csendes Óceánba hullt halálos hamu a planktonok révén a halak sokaságát mérgezte meg. Japán tudósok Geiger számlálóval a kezükben 564 halászhajó rakományát vizsgálták meg. A halak belső részei feltárták a szuperbomba titkát. A bombánál használt hasadó anyag, a 268-as uránium 200 további hasadási terméket hozott létre. Ezek közül a 90-es stronciumnál, amelynek felezési ideje 28 év, sokkal veszedelmesebb a 14-es szén; élettartama nagyobb a rádió-stronciumnál. Ezekhez hasonló hasadási termékekből áll a földközeli baljóslatú gyűrű. Persze, vannak benne még nem azonosított termékek is.

A 90-es stronciumot úgy nyeli el a szervezet, mint a meszet, kémiai sajátosságai is hasonlóak hozzá. Az eső, a hó, a köd, a sztratoszférából hulló terméket a talajra hordja s betéríti velük a fűvet és a leveleket. Mennyisége ezért legnagyobb a csapadékos vidékeken, vagyis a mezőgazdasági kultúrtájakon. A rádió-stronciumot az élő szervezet elnyeli és ugyanúgy kötődik le, mint a mész. A stroncium belekerül a tejbe, a zöldsejfélekbe, végül a csontokba s ott mintegy harminc évre letelepszik. A tej, amely gazdag kalciumban, ezentúl majd 90-es stronciumban is lesz. A különböző országokban Japántól Angliáig végzett számos mérés világosan megmutatta, milyen nagymértékben emelkedett a 90-es stroncium a tejben. (A tejben megengedett stronciumot 80 millimikroncuriére teszik. Saint Louisban a múlt év őszén 20, Észak Dakotában 26 mmc-t mértek. A gabonában megengedett mérték 100 mmc. A minnesotai gabona bizonyos értelemben sztár lett: 3 év alatt stroncium tartalma 107-ről 155 mmc-re nőtt.) A gyermekek különösen ki vannak téve a veszélynek. Négy éves korukig ötször gyorsabban veszik fel a 90-es stronciumot, mint a felnőttek.

Az atmoszférában a stroncium mennyiség máris olyan, hogy a rádióaktív hulladék várható növekedése miatt az elkövetkező tíz évben szükségessé válhatik ártalmatlanított tej forgalomba hozatala. Lacassagne professzor szerint a világ lakosságának egy százalékát fenyegeti a fehérvérűség és a csont-szarkoma. Ez 20 millió ember. Pusztán az atombomba kísérletek tehát kétszer több áldozatot követelnek, mint amennyit az első világháború pusztított el. És emellett még itt áll az az ismeretlen veszély, amely a jövő generációját fenyegeti. Az öröklési tényezők kiszámíthatatlan mutációját (koraszülés, halvaszületés, testi és szellemi fogyatékoságok szaporodása stb.).

Mit lehet itt tenni? Ma még a leghíresebb tudósok sem tudják. Nobel-díjas professzorok vitakoznak a kérdésről. Vannak közöttük derűlátóbbak, mások pesszimistábbak. Linus Pauling, aki élén áll annak a 2000 amerikai tudósnak, akik 1957-ben, a robbantások betiltására vonatkozó felhívást írták alá, azt hangoztatja, hogy már az eddigi kísérletek következtében egy millió ember vesztheti életét, tíz, húsz és harminc év múlva leukémia és csonttrák mi-

att. *Libby* szerint a rádióaktív hulladék csak kis mértékben, 0,7—3 százalékkal növeli a természetes földi sugárzást. Ez is elég ahhoz, hogy 200 millió amerikai közt 180,000 mutációt idézzon elő, véli egy genetikus. Mindez azt bizonyítja, hogy tudásunkban e téren még jókora hézagok tátonganak.

Három megoldás is felmerül. Egyes amerikai szakértők szerint a további kísérleteket évi három megatonnára kellene korlátozni. Szerintük ez még észszerű rizikó. De hiszen egyetlen Bravo-típus már maga jóval túlhaladja a három megatonnát! Mások földalatti robbantások bevezetését javasolják. A francia szakértők szerint ez egyenesen fertőző robbantás, mert a szétrepített anyag különlegesen rádióaktív, a hasadási termékek jelenléte és a neutronok révén aktivizált elemek folytán. Maradna a „tisztá” bomba. Ennek az előállítása forradalmat jelentene a magfizikában. Ilyen forradalomról azonban szó sincs. A maggyesítés révén előálló robbantás előidézéséhez mindenképpen szükség van megfeszítéssel való gyújtásra. Márpedig ez az utóbbi folyamat nincs kártékony sugárzás nélkül.

Amit tenni lehet a már eddigi fertőzés káros következményének csökkentésére, az nem más, mint megtisztítani táplálékunkat a stronciumtól. Felére kellene csökkenteni a csontokban lekötődő stronciumot. Ehhez arra volna szükség, hogy a lakosság naponta 3 gramm biofoszfátos kalciumot szedjen. Ezt az eljárást kellene alkalmazni a tejelő teheneknél is.

Mindennek azonban csak akkor van értelme, ha nem folytatják tovább az atombomba kísérleteket. A világ értelmes emberei tisztában vannak azzal, hogy jelenleg ez az egyetlen lehetőség a veszély elhárítására. De nemcsak a szakértő tudósok, atomfizikusok, biológusok, kémikusok és genetikusok, hanem a szellemi élet más kiemelkedő alakjai is fennhangon sürgetik a kérdés megoldását. Nyugat-Németországban például több katolikus író, köztük a nálunk is ismert Gertrud le Fort, Heinrich Böll, szövegátette ennek a kérdésnek rettenetes jelentőségét.

Az atombomba kísérletek megszüntetése csak az első lépés természetesen ahhoz, hogy a világ eljusson az általános és teljes leszereléshez. Minden óhajtunk, hogy a májusban összeülő csúcserkeztet nyissa meg a hozzávezető utat. (sz. e.)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Százötven éve született Musset, s ebből az alkalmából két kiadvány is fölidézi őt a magyar olvasónak: egy kötetnyi költemény, Kálnoky László válogatásában (s jórészt fordításában is): *Alfred de Musset válogatott versei*, s egy csokornyi elbeszélés: *Egy fehér rigó története*, Eckhardt Ilona tolmácsolásában.

„A század gyermeke” nagyapáink, helyesebben nagyanyáink (sőt dédanyáink) korának legkedveltebb költői közé tartozott. Egyike volt azoknak, akik a legtöbb könnyet fakasztották a széplelkű hölgyek szeméből. Hány és hány gyöngéd leányzót rikatott meg a híres *Májusi éj* megható költő-szimbóluma, a mellét föltépő, kicsinyeit önnön szívével tápláló pelikán! Hányan és hányan sutogták szomorú óráikban az elmaradhatatlan antológia-darab, a *Tristesse* sorait: „Egy kincsem maradt még e földön, — hogy néha sírnom adatott”! Aztán hányan merengtek el a költő tragikus sorsán, a velencei kalandon, George Sand gonosz szívtelenségén, ahogy szinte betegágya szomszédságában csalja meg a lábadozó dalnokot az ostoba velencei doktorral! Musset népszerű volt, bár nem biztos, hogy azért volt népszerű, ami a legjobb benne. Túl nagy előnnyel indult: egyenesen a szívekre hatott (sőt, néha úgy tűnik, egyenesen a könnyzacskókra); a nála sokkal keményebb kötésű, férfiasan szemérmes lírájú (s mennyivel mélyebb lírájú) Vignyt például jóformán észre sem vették mellette, vagy csak az igazi versértők vették észre, az olyan olvasók, akiket nem lehet könnyekkel és tréfákkal megvesztegetni. De rímjátékokkal és bukencekkel sem.

Ki a három „nagy” romantikus francia költő? Egy időben erre a kérdésre az olvasók többsége épp oly csalhatalatlan biztonsággal vágta rá, hogy „Lamartine, Hugo, Musset”, mint ugyancsak egy időben a magyar diák: „a legnagyobb nemzeti költőink?” kérdésre a mi „nagy triászunk” neveit: „Petőfi, Arany, Tompa”. Az idő azonban, úgy látszik, elég mostohán bánik az ilyen triászokkal.

Musset azért jobb költő, mint Tompa Mihály (akit természetesen a viláért sem akarnak lebecsülni ezzel), s lényegesen több eredetiséggel nyert jogot elsőkelő irodalmi helyére, mint Tompa a magáéra: Petőfi és Arany irodalmi társaságára. De ne folytassuk tovább ezt a véletlen párhuzamot; túlonúl kiteszenék önkényessége. De ha már fölvetődött: ne utasítsunk el még egy gondolatot. Azt hiszem, Tompa egykori népszerűsége is elsősorban „érzelmi” népszerűség volt (az olvasókra gondolok, akik szerették, s nem a konzervatív irodalompolitikára, amely túltértékelte). És semmi nem oly mulandó, mint az ilyen érzelmi népszerűségek. A költészet legkönnyebben devalválódó valutája a szentimentalizmus. Egy-egy adott pillanatban, helyzetben olykor a legkeregettebb; aztán változik a kor, a lejárt pénzt összekötözik s elteszik emlékné, könyvjelzőnek vagy fidibusznak, s a líra visszatér az aranyalapra. Ilyenkor aztán módosul az értékrend is: helyreáll az igazi; annak lesz nagyobb becsülete, akinek több az ércfedezete. A régi iskolakönyveket sutba lehet dobni; kiderül, hogy Vajda János sokkal nagyobb, mint Tompa. Kiderül, hogy Vigny nagyobb, mint Musset. Az *Éjszakák* csillaga elhalványul, a *Kiméráké* kifényesedik: Musset fakul, Nerval mind jobban világít.

S akkor történnék az igazságtalanságok. Amit előbb túltértékeltek, attól hajlamosak vagyunk egyáltalán minden értéket megtagadni. Musset? Van egy bizonyos sznobizmus, amely csak legyint rá: ócskaság! És aki szót mer emelni „a szív hangjainak” érdekében, könnyen keveredik az együgyű ókonzervativizmus gyanújába. Pedig Musset-vel kapcsolatban „a szív hangjainak” érdekében is szót kell emelni.

Úgy él a köztudatban, mint a fiatalság jelképe; egy gyermek, aki meghatóan sikoltozik az élet csapásai alatt. De nem fiatalon halt meg, mint Petőfi, hanem férfikorán delén: negyvenhét éves korában. Ez kissé feszélyező; olyasmiről nem illik beszélni. Egy bizonyos életkoron fölül az embernek más, szigorúbb igényei támadnak egy-egy költővel szemben; nem szeretjük, ha valaki deresező fővel is ugyanúgy jajong, mint egy szerelmes kamasz. S egy költői *életmű* mondandójának mégsem elég ennyi: szerelmes vagyok és szenvedek a szerelemtől.

Musset nem csak ennyit mond; de lényegesen többet nem mond ennél a lírájában. Ezt helyenkint nagyon szépen mondja: van egy hangja, „a sebzett szív sikolya”, amit talán máig sem hallattak — ebben a fekvésben — nála áthatóbban. Elsősorban az *Éjszakákra* gondolok, a *Rolla* egyes részleteire, a helyenkint valóban megható *Saule*-ra. A mi izlésünk szerint azonban túl hosszsan hallatja a hangot; s egy sikoly, amely félóraig tart, végül is idegesítő, vagy unalmas. Ötven stófa helyett elég volna, több volna öt; de Musset ötvenet ír, agyonírja az élményét, melyből nem is futja ötven stófára. Talán futná, ha sodra volna, mint sokszor Hugónál, sőt Lamartine-nál is: ezeknél a versebe, bármilyen retorikus, többnyire hatalmas életanyag ömlik, s nemcsak az embert érezzük, aki éppen érez vagy gondol valamit, hanem a kozmoszt is: Hugónál egy ósvilágian zsúfolt univerzumot, Lamartine-nál valami „lactea ubertas” széles hömpölygését. Musset-nél, sajnos, a legtöbb esetben nincs egyéb, csak egy ember, aki szerelmes és szerelmében gyötördik, sóvárog, kiábrándul, cinikus lesz, majd megint érzelmes, sőt érzélgős, hogy újból fintorogjon rá egyet: mindez végeredményben elég ösztövére.

Van egy elbeszélése: *Tizian fia*; saját magát rajzolta meg benne (mint egyébként legtöbb elbeszélésében). Azt mondja: „Bizonyos, hogy egy-egy ritka, bravúros és éppen ezért agyondicsért mutatvány előfordulása ellenére minden valójában szép dologhoz idő s figyelem kell, s türelem nélkül nincsen igazi lángelme.” Ez hiányzott belőle: a türelem; s ő maga is tudta, hogy hiányzik. Ez a szíveket megható költő korának legnihilistább költője. Nem hisz abban, hogy érdemes. Mint Tizian fia, mindent tud; csak éppen a *művészet erkölcsé* hiányzik belőle. Nehogy félreértés támadjon: nem arra gondolok, hogy Musset „erkölcstelen életet élt”. A *művészet* erkölcséről beszéltek, arról a konok aszkézisről, amellyel a művész keresztültörti magát az akadályokon, elsősorban azokon, amelyek benne magában vannak; legyőzi magát, úrrá lesz a saját szét-szórtságán, bomlásra, szétesésre, ernyedésre ösztökélő hajlamain — a mondandó kimondása, a mű érdekében. Tizian fia azonban nem volt meggyőződve róla, hogy a mondandó kimondása, a mű megvalósítása a legfontosabb. Nem a ké-

pességei hiányoztak a műhöz, hanem a *művészi erkölcs*e. Többre becsülte a műnél a szerelmet, az élvezetet, a játékot, a ciprusi bort. Művészi hit nélkül pedig nincs igazán nagy mű. Megint ne értsük félre: nem holmi *l'art pour l'art*-ra gondolok. Kitől van távolabb a *l'art pour l'art*, mint Petőfitől; s kinek volt nagyobb művészi hite és művészi erkölcs, mint Petőfinek? Musset azonban, minden „szívhangja” ellenére, alapjában véve nihilista művész volt. Hogy miért? Ő a korát vádolta érte, ahogyan *A század gyermekének vallomása* tanúsítja. Eszemben sincs vitába szállni vele, s tagadni azt, amit más kortársai is megerősítenek. De megvallom, éppen *A század gyermekének vallomása* kelt némi gyanút bennem a század gyermekének teljes igazsága iránt. Ez a széles alapvetéssel kezdődő, aztán félresikló, helyenkint kínosan nagyhangú mű úgy hat rám, mintha elszánt kísérlet volna valami olyasmire, hogy „másra kenem a felelősséget”. Magam helyett a korra; s ez elég kényelmes megoldás.

Kik is voltak kortársai, vele együtt szintén „a század gyermekei”? Hugo nyolc évvel volt idősebb nála, Vigny tizenhárommal, Balzac tizeneggyel, Nerval kettővel. „Valami kifejezhetetlen, kietlen érzés kezdett erjedni minden ifjú szívében... A borhoz és kurtizánokhoz menekültek... Következett a kiábrándulás, a kétségbeesés...” Így a század gyermeke. Csakhogy Hugo sem menekült a borhoz és a kurtizánokhoz, Vigny sem fulladt bele a kietlenségbe, Balzac sem nyugodott bele a tétlenségbe, hanem fogta az egész kort s egyszerűen újrateremtette, úgyhogy ma ez hitelesebben él, mint az „igazi”, mert valójában igazibb, szintetikusabb, sürítettébb annál; és szegény Nerval is talált egy rést, ha másként nem, kora alacsony égboltját átütve s ki, az álomba szökve, ahhoz, hogy „örök dolgok közé legyen híre beszótt”. Volt hiba a korban is, ki tagadná. De nem minden hiba egyedül csak a korban volt; s akinek igazi, kemény művészi erkölce van és fölöttén, rendíthetetlen művészi hite, az sebekkel borítva is sebezhetetlen. Példák tetszés szerint sorolhatók, Balzactól József Attiláig.

* * *

Musset prózája frissebben hat ma, mint a versei; ennek a könnyed, szellemes, sima elbeszélő modernnak, ennek a fölényes eleganciának kevésbé ártott az idő; s Eckhardt Ilona jól, rutinosan, ötletesen tolmácsolta. Versei ellenben mintha egy árnyalattal fakóbbak volnának így magyarul, mint eredetiben. Miért? — úgy érzem, elsősorban azért, mert nem mindig sikerült visszaadniuk az eredeti stílusát. Musset, mint mondtam, elég szintelen; még színtelenebbé lesz, ha azt a kevés konkrét anyagot, ami benne van, elejtjük, vagy általánossal, elvonttal helyettesítjük. Például:

A *Májusi éj* híres pelikán-hasonlata így kezdődik: „Lorsque le pelican, lassé d'un long voyage”, vagyis: ha a pelikán, a hosszú úttól *elfáradva* — ami nem mellékes, mert hiszen a továbbiakban éppen a madár végtelen kimerültségéről van szó. A magyar azt mondja: „Mikor a pelikán, *vándora* a *nagy útnak*”, ami árnyalatban más, általános irányba tolja el azt, ami az eredetiben konkrét és adott helyén épp oly jelentős, mint egy először leütött zenei motívum. Vagy: a haldokló pelikán oly gyászosan sikolt az éjbe, hogy a vízi madarak elmenekülnek a partról, „Et que le voyageur attardé sur le plage, — Sentant passer la mort, se recommande a Dieu”, azaz: az elkésett vándor a parton, a halál suhanását érezve, Istennek ajánlja magát. A magyarban:

búcsúszava olyan gyászosan száll tova,
hogy messze menekül a víz madárvilága,
s *míg suhan a halál*, lelkét égnek ajánlja
a tengerparti éj megkéssett vándora.

Más a „míg suhan a halál”, s más az, hogy valaki azért borzong, mert *érzi* a halál közeli suhanását.

Ismerve a fordítás nehézségeit is, meg a kötet sok szerencsés és szép megoldását is, az ilyen aprólékos megjegyzések pusztá szörszálhasogatásnak tűnhetnének, s nem is illenék előhozni őket, ha több más hasonló példa nem mutatna arra, hogy a fordítások hajlandók az eredeti *konkrét* mondandóját olykor *irodalmian általános* fogalmazásokkal helyettesíteni. Az eredeti például azt mondja (*Decemberi éj*): „Ton doux sourire a trop de patience”: szelíd mosolyod

nagyon is türelmes; ami egyáltalán nem „költői” mondat, hanem majdnem prózai, közvetlen, meghitt, az egész vers tónusának megfelelően — ebben ugyanis Musset a romantika közismert Doppelgänger-témáját mondhatni „kamarazene”-nek dolgozza föl, a bizalmas társalgás moll hangnemében. A magyar viszont az idézett sort majdnem vörösmártýasan adja vissza: „Türelmed ad fényt akkad mosolyának”, ami az eredetinel álaltánosabb, és ezen a helyen színtelenebb.

A fordítás — nem lehet eléggé hangsúlyoznunk — nemcsak szöveg- és formahűség kérdése; stílushűség kérdése is. Az e téren való hűtlenségnek iskolapéldája, ahogyan Kosztolányi a *Stanzákat* fordította. Musset-nek ez az ifjúkori verse — 1828-ban írta — jellegzetes darabja a költő akkori *pastiche*-stílusának, annak az Hugo nyomán elburjánzott utánzat-modornak, melyben özönnel írták akkor az „olasz”, „spanyol”, „keleti” vagy „középkori” költeményeket. Nos, a *Stanzák* témájában romantikusan „középkori”, szókészletében. ritmikájában reneszánsz, Ronsard-utánzat. Ezt a fordítónak valahogyan érzékeltetnie kell. Kosztolányi azonban nemcsak hogy nem érzékeltette, de valószínűleg észre sem vette ezt; a versben nem látott mást, mint forma-bravúrt, amit ráadásul nem is tökéletes formahűséggel tolmácsolt. Így lesz ebből a szép, ronsardi formájú, reneszánsz nyelvi emlékeket idéző pár sorból:

Que j'aime voir, dans les vesprées
Enpourprées
Jaillir en veines diaprées
Les rosaces d'or des couvents ! —

ahol minden csupa konkrétum: bíbor este, kolostorok aranyfényében csillogó ablakrózsája, — a következő, idegen elemeket behozó (álom, fájón), rozettából „zárdák aranyrózsás nyilát” (!) csináló képtelenség:

És szeretem vecsernye-tájon
hogy fájón
vérezik az alkony és az álom,
zárdák aranyrózsás nyilát !

De nem ez az egyetlen stílus elleni vétség a kötetben. Íme egy másik példa, a már említett *Májusi éj* végén. Az eredeti — a Múza és a költő párbeszéde — a pelikán-szimbólummal végződik; az igazi költők olyanok, mint a pelikán. mondja a Múza. Mire a költő válasza, s a vers záradéka: O ne kérj ilyen sokat tőlem, Múza; ifjúságomban én is úgy daloltam, mint a madár;

Mais j'ai souffert un dur martyre,
Et le moins que j'en pourrais dire,
Si je l'essayais sur ma lyre,
La briserait comme un roseau; —

azaz kegyetlen vértanúságot szenvedtem, s a legkevesebb, amit erről mondhatok, hogy ha megpróbálnám elmondani lantomon, összetörné azt, mint egy nádszálat. — A magyar ezt, az egész vers hangneméből kiesve, olyan modorban tolmácsolja, ami semmiképpen sem felel meg az eredeti sajátos musset-i pátoaszának (ott semmiféle „zöngeményről” és „próbálgatásról” és „rövidre fogott véleményről” nincs szó):

de megszenvedtem én keményen,
s rövidre fogva véleményem,
ha próbálgatnám zöngeményem,
eltörne lantom, mint a nád.

Musset-nek vannak heinei hangjai; de itt eszébe sem volt, hogy talán legtisztább, s méltán leghíresebb sikolyát a végén heinei módon elironizálja.

Egy-egy ilyen hangulati hűtlenség, úgy gondolom, még egy-egy félreértésnél is elgondolkoztatóbb. S itt elsősorban nem a szöveg nem-helyesen-értésére gondolok, ami többé-kevésbé mindenkiel előfordul, sokszor nem is egyébert, mint a szem elfáradása s ennek következtében egyszerű félreolvasás miatt. Ilyen — egy példa a *nem sok* közül — Az andaluz nőben az ötödik szakasz:

Biz' Isten! csak szeme ne szórjon
szikrát recés fátyla alatt;
elég mantilláját súrolnom,
minden spanyol szentekre mondom,
egy csontom épen nem marad —

aholis az eredeti ezt jelenti: Istenemre! ha szeme szikrát szór recés fátyla alatt: pusztán csak azért, hogy mantillájához hozzáérjek, Kasztília minden szentjére mondom, szívesen összetöretném a csontjaimat (azaz beveretném érte a fejemet).

Mondom, nem az ilyen félreértésekre gondolok, hanem az olyan esetekre, ahol a fordítás csak megközelítőleg adja vissza az eredetit, valószínűleg azért, mert nem nyert kellő tisztázást, megvilágítást az eredeti mondandója. (Zárójelben: sok idegen költőt azért vélnek nálunk esetleges homályosságán túl is homályosnak, mert a tolmácsolók nem tisztázták kellőképpen azt, hogy mit is mond a vers). Erre is csak egy, jellemző példát idézek, a *Victor Hugó*hoz című verset.

Sokat kell e silány földön szeretni, s főleg
megtudni végre, hogy az ember mit szeret.

Eltételezve attól, hogy a „főleg” rút budapestizmusa sehogy se illik ide, a két sor pontos jelentése a következő: „Sok mindent kell e silány földön szeretni ahhoz, hogy az ember megtudja, mit szeret a legjobban” — ami bizony kissé más, amellett, hogy a semleges magyarral szemben karakterisztikusan musset-i! Olyannyira az, hogy majdnem kulcs-értékű: a költő romantikus „dilettantizmusának” vallomása.

De menjünk tovább. Az első tercina (mert a vers szonett) azt mondja a magyarban:

A félig élvezett, oly tűnékeny javak
legjobbjaként a hű barát miénk marad...

Az eredetiben: a félig élvezett tűnékeny javakból a legjobb, ami megmarad számunkra, egy régi barát. Az árnyalat ezúttal is kissé más.

Am hagyjuk a megjegyzések sorolását, mert csak súlyosbíthatók igazságtalanságunkat: a kifogások mellett az érdemek elismerésének is legalább ekkora hely kellene. De a kötet javarésznének fordítójától már megszoktuk a jó megoldásokat, a fordítói telitalálatokat és a formai remekléseket, olyannyira, hogy csak ismétlés volna, ha Musset tolmácsolása kapcsán is nekilátnánk az ilyen példák idézésének. Pozitívumok helyett inkább idéztünk — s elsősorban azzal az általánosabb szándékkal, hogy ezekre a kérdésekre egyáltalán föl hívjuk a figyelmet származásán és sajnálatosan gyér műfordítás-elméleti irodalmunkban — egy-egy jellemző negatívumot. S hogy hasonlóval fejezzük is be: jobb szeretünk volna, ha a magyar Musset *versmondaitaiban* is jobban megközelíti az eredetit, s így a romantikus vers folyamatos dikciója kevésbé töredezik meg, kevésbé lesz pattingó, s kevésbé vész el, épp a versmondattól való eltérés folytán, egy-egy jellegzetesen romantikus, vagy jellegzetesen musset-i csattanó (például a negyedik Malibran-stanzában). (*)

SZÍNHÁZI ÖRJARAT: K i g y ó m a r á s. Szabó Magda nagy sikert aratott és sok vitát kavart drámájáról nekem Claudel egyik legszívszorongatóbb műve jutott az eszembe, amelynek „L'otage” címet adott a szerző s amelyet Isten báránya címen oly szépen fordított le Gyergyai Albert, hogy mai napig is nagy hiánya könyvkiadásunknak: nem olvashatjuk, nem lapozgathatjuk és izlelgethetjük újra ezt a különös kis remekművet. Idézem tartalmát, mert egy kiindulási ponton valahogy rokonságban vannak szereplői a Kigyómarás alakjain. Claudelnél Turelure, a kastélybeli szakácsné fia, nagydarab, vörösorcájú férfi áhitozik a kastély otthon maradt úrnőjének, Cygne de Coufontaine-nek a kezére. A család címere: Coufontaine, ad sum. És ez a Cygne is vagy-vagy lélek. A forradalom alatt családjá elpusztult, bátyja emigrációba szorult s Napoleonnal szemben is abban marad. Igazi claudeli kép: Cygne, a szívós, öregedő leány összehordja a kápolna szétszórt köveit s mikor hírül hozzák neki, hogy a Napoleontól üldözött VII. Pius pápát el kell rejtenie, nem gondolkozik,

elrejtí a tiarás bujdosót, pedig tudja, hogy Turelure, a magas rangba került póri kőr minden lépését lesi, a szerelmes him éberségével ül a vadászlesen s mindig a Coufontaine kastély tükrözik sasszemének retináján. Turelure persze hogy kilesi, kit rejteget a leány, és Cygne de Coufontaine inkább a kezét nyújtja ennek az embernek, hogysen a tiarás bujdosót kezére adja. A felesége lesz, de mert igazán keresztény, nemcsak felesége, jó felesége is lesz neki. Fiat szül számára, az anyaságában már éppen olyan boldog, mint bármelyik asszony, aki szerelemből ment férjhez, mert Turelure, ha esetlen, nagydarab, karrierista fickó is, alapjában jó ember. És a felesége áldozata is egyre nemesíti, csiszolja. Boldog fiatal apa, de a forradalom újra vulkánikus kitörés állapotába vemhesedik. Turelure-re rátörnek politikai ellenfelei, fegyvert fognak rá. És akkor Cygne de Coufontaine a merénylők és az ura közé veti magát, testével fogja föl a Turelure-nek szánt golyót és ott hal meg gyermeke bölcsője és a megmentett férj előtt. Claudeli páthosz ez, mai fölnek már kibírhatatlan romantika? Claudel mindenestre szimbólumokkal is dolgozik, de alakjainak erős realizmusban gyökerező életszaga is van. A szakácsné fia mindvégig megmarad annak, aki volt és a jó értelemben vett arisztokrata asszony is kitart életfölgógása mellett: amit vállalt, azt teljesíti is. Claudel sajnos sohasem tudott színpadot kapni Magyarországon, csak egy drámarészletét játszotta el Bulla Elma Hont Ferenc rendezésében úgy húsz éve a Zeneakadémián. A Vigília rendezte ezt az esetet, a „L'annonce faite a Marie” barlangjelenetét játszotta olyan elementáris hatással, amelyet később csak feledhetetlen Johanna alakításában múlt fölül. Claudelhez mégse mertek nyúlni a pesti színigazgatók, pedig Párizsban és Avignonban, Bécsben és Londonban azóta Claudel könyvdrámái már éppúgy áttörték a könyvbezártság falait, mint a Faust, Az ember tragédiája, a Peer Gynt ahogy színpadi visszhangra tudott találni. Baj-e, hogy Claudel alakjai félig-meddig szimbólumok, hogy ez a Cygne de Coufontaine szinte lehetetlenül jó és nemes? És baj-e, hogy Szabó Magda megírta ennek a darabnak az ellentétét? Nála bizony eléggé jellemtelen a nő s legfeljebb gonoszságában annyira lehetetlen, mint a Claudel jószágban.

Kémery Paula aféle elszegényedett dzsentrilány. Apátlan-anyátlan sorsban Klára nevű hiú, gógos és csak az erkölcsi külszínre tekintő nagynénjénél nő föl. Szerelmes egy fiatal orvosba, oda is adja magát neki, bár valami színpadilag eléggé föl nem derített ok miatt nem lehet annak a felesége. Paula testének minden izével ezt a férfit szereti, akinől a színpadon azt állítják, hogy egy kommunista, 1919-ben gyanússá vált embernek a fia és ez a fiatalok között az akadály. Még ha a fasizmusban tételként szereplő faji származás lenne a bontóok, könnyebben elfogadhatnók. De nem, homályban marad, miért s hogyan üldözik el a városból ezt a férfit, Paula, ha szereti, mért nem megy vele, mért nem vándorolnak ki, mért nem keresnek valami megoldást. Mi már ott csöppenünk be a darabba, hogy Tóth János, a tanító meg is ölte ezt az asszonyt, aki több mint két évtizeden át csalta, aki eltitkolta előtte, hogy boldogtalan házassága mellett is szülői életcélt adó gyermeke, Andrea is azé a másik férjé, akit Paula egy pillanatra sem tudott kitépni életéből. Lefolyt tehát két hosszú évtized hazugságban, a gonosz asszony még a derék iparos családtól, anyjától, nővérétől és öccsétől is megfosztja ezt a Turelurenél sokkal pipoggyább férfit. Ennek a Paulának azon fölül, hogy egy igazgató-tanító felesége lehet, kellett volna valami motiválást is adni, mert az ilyen nő, ha már utálja és megveti az urát, legalább a pénzébe, a karrierjébe, a rajta át elért pozícióba vagy társadalmi rengba szerelmes. Tóth János azonban szegény ember, a fizetése sem lehet valami fényes, ahogy mi annak a kornak művelődési politikáját ismerjük, se könyveket nem ír, amiből még csurranhatna valami, se titkos pénzforrásai nincsenek. Paula azonban marad, nevelgeti kislányát, akiből bajosan nevel majd külön asszonyt, mint amelyet belőle Klára néni nevelt. Mit akarhatott Szabó Magda ezzel megmutatni: egy gyökereiben is elkorhad és megromlott, már csak a démonian rossznak élő társadalmi osztály korruptségát, erkölcsi felelőtlenységét, önzését, amely csak kapni akar, de adni semmit. Paula nem adott békét a férjének, nem adott szerelmet, nem adott léghört és lelkesedést a munkához, az egy gyereket adta, aki más férfitől származik. Ezt persze Tóth János nem tudja, nem is gyanakszik túlságosan, pedig igazán gyanakodhatnék, amikor hét évi hiábavaló sóvárgás után

egyszer csak üzennek érte Kémeryék, söt gögösen és fintorogva, de még vizi-
tálnak is a szappanfőzők konyhájában is szolgáló fogadószobájában. Ez 1929-ben
történik. Közben Szalay Gábor más városban él és csak a fölszabadulás köze-
ledtére találkoznak újra, amikor is a régi, már nős orvos ismét egy városba
költözik Paulával. És akkor tovább folytatják ott, ahol másfél évtizede abba-
hagyták. A tanítónak most ezernyi tennivalója van, Paula is vállál színből va-
lami állást, hogy könnyebben találkozassék az orvossal. És a megrokkant
Krárika néni is él még, megvan a lakása, amelyet persze Paula tart fenn a
számára, mert itt találkoznak. A megsértett és semmibe vett iparoscsaládból
most eljön a sógornő és szemébe mondja a pipogya férfinak, hogy csalják az
egész város tudtával, hogy nevetnek a háta mögött s hogy most is ott vannak a
kerítönővé zuhlott Klárika néninél. S ott ágál előttünk ismét ez a förtelmes
asszony, roskatag vén nagynénjét hajszolja, hogy befűtsön búvóhelyükön, pon-
gyolára vetkőzik s aztán a férjének a szemébe mondja, hogy csalta, csalja mind-
végig és a gyermek sem az övé. Elementáris a hatás, hogy a tanító végre lelővi
ezt a dűvadat, aki mintha élete kiüttalanul céltalan mocskosságában már-már
akarná ezt a gyalázatától kiérdemelt golyót s még ezzel a megöletésével is ront
egyet azon a férfin, aki ilyen élettársat mert magának kívánni ostobaságában.

Szabó Magda a sok megmagyarázatlan helyzet, a sok indokolatlan drámai
sakkhúzás ellenére is kivívja a közönség fergeteges tapsait, mert bátor darabot
írt s ha nem is avatott drámai technikával, de filmszerűen tud alakokat veti-
teni a színpadra. Mert tud feszültséget süríteni, tud drámai nagydírat is éne-
kelni. Aki látta a darabját, nem feledheti el a kis cseléd lány második fölvo-
násbeli végjelenetét, a szinte eszelőssé vált öreg Kémery Klári néni muszáj-
kerítönőségét és halottjaihoz vágó kapaszkodását valami tisztábbra, vagy a kis
szerelmes sógornő leleplező intrikáját. Forró és nagy pillanatok ezek a dráma
hézagos fölépítésében, olyanok, mint egy lebombázott házban ha láttunk va-
lahol a harmadik vagy negyedik emeleten egy éppen maradt sarkot, szakadék
szélén libegő, néhány négyzetméternyi padlóval, a falon két portréval vagy
egy hálószoababútorral. Akkor döbrentünk rá: ime egy otthonból, ami megma-
radt. Szabó Magda darabja is ilyen. S azt, amit a fölületes megépítettségű,
vastraverzeket, tűzfalakat eláruló építményből, mint kész valamit láthatunk,
sohasem feledhetjük el.

Nem kritikusi nagyképüsködés ez, bármely fiatal író büszke lehetne, mint
első darabjára, erre a műre. Mert aki három-négy jelenetben ennnyire torkon
tudja fogni a nézőtér egész közönségét, az remélhetőleg rájön majd a dráma-
írás belső ökonomiájára is. S itt kell kitérnünk Szabó Magda még ma is erje-
desben lévő regényírási technikájára is. „A freskó” című regényében világiro-
dalmi szinten tudott megírni egy vidéki református papi házat, úgy, hogy ezt
a könyvét bátran állíthatjuk Mauriac, Bernanos vagy Julien Green egy-egy
legsikerültebb alkotása mellé. „Az őz” című második regénye is keresztretjvény
kicsit: hadd keresse az olvasó, ki kicsoda benne, mit miért tett valaki s bár
ezt a stílust a legjobb angolszász íróktól leste el Szabó Magda, éppen egy nagy
mintaképére, Graham Greenre kell emlékeztetnünk. Arra, hogy ami a regény-
ben jó és izgalmas — hisz vissza is lehet lapozni benne —, az színpadon sokkal
kevésbé áll meg. Graham Greene is, ugye, amikor drámát írt, például a „Kerti
lcmkamara” címűt, rejtelmeskedik majdnem két fölvonásnyit. Ó azonban egy
amnéziás, egész multját elfeledő, akasztásból levágott és csodaszzerűen föléledt
emberről írt, akinek anyja és apja ismerte a tragédiáját. Ezért a fiatalemberért
egy rokona, a pap, a legnagyobbat ajánlotta föl Istennek: a saját Istenben való
hitét. Hogy Green ezt a mirákulumot megmagyarázhassa, a zsonglőr könnyed-
ségével labdázik előbb alakjai érthetetlennek látszó cselekedeteivel, mert a vég-
gén egy csapásra érteti meg a legnagyobbat nézőivel. Ilyen rejtelmy a Kígyó-
márásban csak egyet tételezhetünk föl: az önmagáért rosszat és elpusztítandót
akarhatta Kémery Paula alakjában megfogalmazni. Darabjának sikere éppen
abban rejlik, hogy a közönség végül is igenli ezt a gyilkosságot, mégha lelke
mélyén érzi is, hogy az erőszak nem old meg semmit. Tóth Jánost csak nagyobb
nyomorba dönti, s a többi családtagok sem lesznek boldogabbak ezután, hisz
még valami katharizsfélen sem esnek át. Fehéren izzó kérdőjel villan a néző
pillanatira lehúnyt, önmagába néző szeme előtt s véleménye csak az lehet,
hogy ez az író érdekli őt, mégha nem is érti meg intencióit.

A főalakok hézagosa megmintázása folytán az előadásból is a másodsze-replők tolnak az előtérbe. Milyen feledhetetlenül vésődött szemünkbe és emlékezetünkbe Peéry Piri előbb gögös s azután eszelős nagybíró kerítőasszo-nya, aki legalább életében és joggal vezekel bűneiért. A másik asszonyra, öz-v. Tóth Jánosnéra hamarabb rácsapódik a függöny, mintsemhogy fia tettének következményeire ébredne. Kőműves Erzsí olyannak faragta ezt az alakot, mint a nemrég elhunyt Medgyessy a maga szobrai, kissé arhaikusnak, egy tömbből valónak, zömöknek és igaznak. A harmadik ilyen egyfábolfaragott, valóban élő alakkal Horváth Teri ajándékozott meg bennünket a féltékeny só-gornó szerepében. Ő értelmezte a legjobban a fölszabadulással népünk életé-ben végbement hatalmas változást. A kis szólni is alig merő parasztlányból, aki valószínűleg éppen féltékenysége miatt nem tudta magához hódítani a hoz-zzáálló férfit, Tóth Jánost, kisarjasztotta azt a későbbi öntudatosná vált, mű-veltté csiszolódott, az igazságot harcolni is tudó mai asszonyt, aki végre szét-tépi a hazugság hínárját a fuldokló Tóth János körül. Nagyszerű alakításán kívül legjobban kristálytisztá színvonalú beszédével örvendeztetett meg: szavaiban a magyar nyelv minden zamatja és ereje pattanásig feszült meg, mint valami túlsoroduló gyümölcsben a föld, a víz és a napfény csodálatos kémiai-ának eredményei. Lengyel Erzsí a kis cseléd alakjában a dráma jelentős alak-jává nőtt. Igen ám, de ezek a szerepek színpadilag jól játszhatók is voltak. Nem voltak azonban ily szerencsések a főbb szereplők.

Bánki Zsuzsa izléssel és mértékkel tért ki szerepe démoniságának hang-súlyozása elől: passzívan, összeharapott szájjal s könnyed kis lépésekkel volt gonosz. Csak így tudta egybeletenni ezt a színpadilag valóban kielemezhetetlen alakot. Csak időnként harsant ki belőle a mélyesleges lelki közönségessé s ez-zel a pasztellszínekből kirikító ordenárésággal valóban éreztetni tudta lelkének lényegét. György László a férj alakját kissé egysíkúan ábrázolta, habár éppen kolosszus-szerű férfiak vívják ki néha maguk ellen a tőlük testileg irtózó nők legválogatottabb komiszságait. Gondoljunk csak Thomas Mann nagyszerű elbeszélésére, a Lujzikára, ahol egy ilyen asszony kislányruhába öltözteti ot-romba férjét és a műkedvelő előadáson a férjnek az asszony szeretője zenéjére kellene táncolnia. Ez a szerencsés ember azonban a színpadon egyszerre mindent megért és szívszélhűdés öli meg. György Lászlónak azonban végig kell vergődnie szinte lehetetlen szerepét s így is kiütőző tehetségét valószí-nűleg egyik későbbi szerepében fogjuk igazán megismerni. Inke László a csá-bító férfi külszínét éreztette inkább, mintsem annak egy a Tóth Jánosétól el-térő, de ugyanolyan patológikus függését a velejéig romlott asszonytól. Ebbe a két alakba magának a szerzőnek kellett volna több patológiát adagolnia, mert így meglehetősen kifragatlan kuglibabák maradtak. Végő summaként azon-ban a produkció sikerült: mindnyájan nagy érdeklődéssel várjuk Szabó Magda újabb darabját, amelyben jobb lenne, ha nem az idő problémáját akarná meg-oldani a színpadon is, mint a Kigyómarásban, hanem „A freskó” alig egy napba sűrített cselekményének karakter-remeklésével lepne meg bennünket.

(Possonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZET. VIII. magyar képzőművészeti kiállítás. Április elején nyílt meg a Műcsarnokban a nyolcadik magyar képzőművészeti tárlat, amely-nek az volt a célkitűzése, hogy számot adjon szobrászatunk és festészetünk je-lenlegi állapotáról, a közönség elé tárva az elmúlt esztendőben született legér-tekeesebb alkotásokat. A kiállított mintegy 400 műtárgy rangos színvonalról és a műtermek csendjében folyó buzgó s lankadatlan munkálkodásról ad ké-pet. A kiállított művek között sok remekműre ugyan nem akadhatni, de a fa-lakon és posztamenseken látható alkotások többsége tiszta szándékokról s kul-túráltságról és pallérozott művészi eszközökről bizonyíthatóan tevő rokonszenves meg-nyilvánulás. Czóbel Béla, Bokros-Birmann, Borsos Miklós, Csernus Tibor és még sok más jelentős művésztünk munkái sajnos nem szerepeltek, — az ő rész-vételükkel a mai művészet keresztmetszetét adó kiállítás feltétlenül teljesebb s gazdagabb lett volna.

A szobrászati anyagból kiemelkedik szobrászművészetünk 90 esztendő-s doyen-jének, az idén második Kossuth-díjjal kitüntetett Vedres Márknak két és fél méteres bronz kútfigurája, egy kezében halat tartó, nemesen megmin-

tázott férfialak, amely a nagy öreg mestert alkotóerejének teljében mutatja. Schaár Erzsébet három munkája növeli azt a tekintélyt, amelyet a művészről őszi kiállításával kivívott magának. Medgyessy Ferencről, néhány éve elhunyt nagyszerű szobrászunkról hárman is mintáztak szobrot: Sóvári, Várady és a görög Makrisz. Derkovits Gyula vonásai két szoborról tekintenek reánk: Pátzayéről és Kárpáti Annáéről. Medgyessy és Derkovits — méltán — a közelmúlt-nak azon művészei, akiknek erkölcsi példája s szelleme ott munkál a mai nemzedékben. Néhány szobormű alatta marad az átlagnak. Laborcz F. kamaszfiújának kézmozdulatai igen erőszakoltak; Ferenczy Károlynak, a nagybányai festők legjelesebbjének, ennek a mély és tiszta egyéniségnek testi, külső vonásait visszaadja ugyan Tar István büsztje, ám Ferenczy szellemét megérzékeltetni nem képes. Ugyanez vonatkozik Kisfaludi-Stróbl Kodályára, amely ennek a virtuóz portrészobrászunknak egyik leggyengébb alkotása. A plakettek között szemünk megakadt Kiss Nagy András munkáin, főként azon, amely a fiatal Picassót ábrázolja.

A festményekre áttérve, örömmel láttuk Rippl-Rónai barátjának és földijének, az idős Kunffy Lajosnak egy kis naturalisztikus művét, amely egy lezárt stíluskorszakhoz tartozik ugyan, de finom és őszinte. A hetven esztendő Kmetty János nem szolgál meglepetéssel. Ma is Cézanne hűséges követője, akit immár évtizedek óta ugyanazok a problémák foglalkoztatnak, s ez művészetét némileg egyhangúvá teszi. Bernáth Aurél „Nyári est” című képén e kitűnő művésznünk szokásos motívumait (hegedű, nyitott ablak, függöny) látjuk viszont. Szőnyi István kis tájképe, Barcsay Jenő munkái, Szántó Piroska remek virágai előtt elismeréssel s gyönyörködéssel áll meg a néző.

A fiatal, igen tehetséges Bér Rudolf nagyméretű „Szüleim” c. kompozíciója a színek választékosságával tűnik ki. A merengő, elrövedő két emberalak felfogása még erős Bernáth-hatásra vall. Csik István almás csendélete, Konfár Gyula csendélete, Tury Mária két munkája, Szurcsik János vörösben tartott portréja, Gerzson Pál erőteljes önarcképe, Zsille Győző színes linóleummetszete (halos csendélet), valamint Szabó Zoltánnak a náciizmus éveit felidéző „Deportálás” c. nagy vászna emelkedik még ki a fiatalok alkotásai közül. A grafikusok közül éppen csak, hogy meg tudjuk említeni Kohánt, Kondort, Reichet, Raszlert. Mind a négyen a rajz és a rézkarc biztoskezü művelői. Ujváry Lajos Szőnyi mester megejtő stílusának bűvös köréből nem tud kilépni, munkái epigon alkotások egyelőre. Imre István képei nem színesek, hanem izléstelenül tarka-barkák.

*

Két magyar festő kiállítása Párizsban. A Gereblyés László vezetése alatt működő párizsi Magyar Intézetben rendezték meg a közelmúltban Bartha László festőművész kiállítását. Az 1912-ben született, évek óta Tihanyban élő magyar festő alkotásairól nagy megbecsüléssel emlékezett meg a „Lettres Françaises” március 3-i számában Georges Boudaille. A lap a művész két munkáját is közli, az egyik a befagyott téli Balatont ábrázolja, a másik egy alumíniumüzemet. A francia kritikus rámutat arra, hogy a befagyott tó jegének a korszolázók által karcolt arabeszkjeiből kitűnő kompozíciót formált a művész. Fantáziája amennyire absztrakt, annyira reális is. Nagyszerű kolorista Bartha, mesterien él a kék és szürke árnyalatokkal. Az üzemi tárgyú műről azt jegyzi meg a cikkíró, hogy itt Bartha művészetének legjavát adta, és Fernand Léger mellé állítható. (A Párizsban sikerrel szerepelt magyar művész alkotásait a hazai közönség is jól ismeri, másfél esztendővel ezelőtt a Váci utcai Csók galériában szép gyűjteményes kiállítását láttuk. Munkásságáról finom jellemzés olvasható Pogány Ö. Gábor „A magyar festészet forradalmairai” c. könyvében, amely egy tájképének és „Daphnis és Chloé” c. alkotásának reprodukcióját is közli.)

A másik magyar művész, aki februárban kiállított Párizsban, a fiatal *Konok Tamás*. 1930-ban született, főiskolai tanulmányait 1953-ban fejezte be, Bernáth Aurél növendéke volt. Derkovits-ösztöndíjban részesítették, munkái prágai, berlini és varsói kiállításokon is szerepeltek már. Konoknak a Lambert-galériában megrendezett kiállításáról ugyancsak Aragon hetilapjában, M. T. Maugis tollából olvastunk véleményt. Hét festmény és néhány monotípia,

„ennyi elég, hogy megállapíthassuk Konok munkáinak érdekességét”. Festményeiben nagy érzékenységet mutat. A külsőséges eszközöket elveti, föláldoz mindent, ami mellékes, hogy maximumát adhassa a tisztán elrendezett, merész színeknek. (*Dévényi Iván*)

GYÓNAS ÉS PSZICHOANALIZIS. Századunk fordulója táján jellegzetes betege volt a társadalomnak szerte a világon a „problématis ember”. Ha nem is mindig, mégis elég gyakran azokban a szociális rétegekben tengettlengett, ahol nem volt gond a mindennapi kenyér és a felsőbb értelemben vett kötelességteljesítés nem szorított mindenkit egyaránt munkára: hánykódott és vergődött, önmagával tépelődve, borongó lélekkel, cselekvésre képtelenül. Ilyesfajta betegek nyüzsögtek divatos orvosok előszobáiban. S típusuk változatai a szépirodalomban is meglevenedtek, a szakszerűség érzékeltetésével főként orvosírók műveiben. *Axel Munthe* például ugyancsak szemléltetően rajzolta meg kórformáik sajátosságait.

A pszichopatológia kipróbált eljárásaival igyekezett a rendellenes lelki jelenségeket orvosolni, miként azt a tankönyvek annak rendje s módja szerint előírták. Tény és való ugyanis, hogy e típus képviselői tényleg betegek voltak; a lélek betegei. Hiszen például feltétlenül beteg a búskomor ember a mélységesen szomorú emberrel szemben, ámbár szervi elváltozás nem állapítható meg rajta. Ebből a konzervatív kezelési módból nőtt ki hamarosan *Freud* és iskolájának elmélete s gyógyító eljárása. Rendeléseikre úgy tódultak az első világháború előtt, mintha csak járvány tört volna ki. S az ún. műveltség egyik biztos ismertető jegye volt, ha az ember dobálódzni tudott a pszichoanalitika vajmi keveset mondó műszavaival. Az analízis, az elemzés, azaz a beteg lelki történéseiről való kikérdezés és a feleletek értelmezése alapján a zavarok kiegyensúlyozása bizonyos esetekben eredményes volt. Az elmélet magva — a tudatunk mélyében elraktározódó élmények jelentőségének tana — ugyanis egészséges és helyt áll. Az értelmi s érzelmi élet körös jelenségeinek jókora sorát lehet az elfojtott képzetek tudat alatt működő mechanizmusával magyarázni. S ezeknek módszeres felszínrehozatalával jó s lelkiismeretes orvos könnyíthet a beteg állapotán, sőt sokszor meg is gyógyíthatja. Csak hogy Freud végül nemcsak minden lelki bántalmat értelmezett egyetlen tényező megnyilvánulásként, hanem az egészséges ember viselkedését is vele magyarázta meg. Ez a tényező az elfojtott, a tudat alá merült ivari ösztön. Ez a „*tudattalan*” azonban nem élmény az ő elméletében, hanem törekvés, cselekvésre ösztönző elem, amely a *konverzió* és *szublimálódás* útján nyilvánul meg. Ezt a szertelen túlzást és egyoldalúságot még tetézi a műveiben lépten-nyomon megszólaló pesszimizmus. A tudattalan fogalma már *Leibniz* tanításában felbukkan és *E. Hartmann* bölcséleti rendszert épített fel rajta, a pesszimizmus viszont *Schopenhauer* hagyatéka a bécsi mester írásaiban.

Amde legyünk igazságosak: Freud sok tekintetben mégis igen érdemes munkát végzett és szükségszerűen osztozott az úttörők sorsában. A mellette síkra szállt *H. Prinzhorn* írta volt annak idején: „A pszichoanalízis tanrendszeréből, ahogy azt leghűségesebb híveinek művei boldog dogmatizmussal védelmezik, úgyszólván semminek sem kell megmaradnia.” A nevesebb tanítványok sorra elhagyták és új elméleteket dolgoztak ki. Manapság számos lélekelemző irányzat van, szinte óriás irodalommal. Tán a legismertebb *Adler* individuális pszichológiája, *Jung* analitikus pszichológiája álmelméletével és tipustanával, valamint *Rank* félelem-elmélete. Mindannyinak *mélypszichológia* a gyűjtőneve. Kar a karban alakult ki velük a modern pszichoterápia, s ennek jónéhány iránya egyáltalán nem gyökerezik Freud rendszerében.

A szakértők egyhangúan akként vélekednek, hogy a két világháború s kulturánk kétségtelen válságának következményeként mindenütt megnőtt a *neurózisok* száma. Vagyis megszorodtak az idegrendszer funkcionális megbetegedéseinek esetei, amidőn szervi elváltozás nélkül időszakosan vagy tartósan megváltozik az ingerelhetősége. Ilyen megbetegedés a gátlás, a kényszer-cselekvés, a neuraszténia, a hisztéria, az ivari ösztön különböző megtévelyedése, a funkcionális elmebetegség fajtái, például a melancholia, mánia, paranoia stb.

Ez a sok lelki nyomorúság természetesen a lelkipásztor figyelmét is megragadta, hisz a hívek lelki életének gondozása során elég sokszor akad rend-

ellenes tünetekre. Hivatása szempontjából ugyancsak nem közömbös kérdés, minő a reá bízott lelkek testi és szellemi egészsége, illetve betegsége. A szükség felismerése lassan utat tört, akárcsak a társadalomtudomány esetében: a papnevelő intézetekben most már itt is és ott is külön tantárgyként adják elő *medicina pastoralis* és *psichiatria pastoralis* néven legalábbis az alapvető ismereteket. A második világháború előtt főleg a franciák művelték irodalmát. Például csak egy-kettőt említünk: *Tanqueray* erkölcszatanának harmadik kötete 1919-ben, *A. D'Agel* és *D'Espiney* műve (*Direction de conscience et psychothérapie des troubles nerveux*, 1922), *R. De Sinety* több nyelvre lefordított munkája (*Psychopathologie et direction*, 1934). Nálunk *I. Klug* kitűnő könyve (*Die Tiefen der Seele*) terjedt el úgy, ahogy. Előszavát azzal kezdi: „Ez a könyv alkalmassint új dolgot ad elő s ezért merész tett, mint minden első kísérlet.” A második háború után egyre másra jelennek meg alapos kézikönyvek szakképzett egyházi férfiak tollából. A sor élén a spanyolok vannak, utánuk a franciák, németek és olaszok következnek. Németül a legrészletesebb munkát a laikus *A. Niedermeyer* írta *Handbuch der speziellen Pastoralmedizin* címmel. Ez hat terjedelmes kötet. Összefoglalása a 489 oldalas *Compendium der Pastoralmedizin*, Wien, 1953.

Ilyenformán érthető, hogy most már részletkérdések monografikus feldolgozására is sor kerül. A mélypszichológiában és a pszichoterápia technikájában képzett holland teológus, *Andreas Snoeck*, fölöttébb világos és szabatos fogalmi meghatározásokkal megírt munkájában a gyónás és pszichoanalízis kérdését világítja meg. A könyv *Biecht en Psychoanalyse* címmel 1957-ben jelent meg és a frankfurti Knecht-cég nemrég kiadta németül *Beichte und Psychoanalyse* címmel 168 oldalon.

Azokban az országokban, mondja bevezetésül a szerző, ahol kevésbé kerülnek kapcsolatba a katolikus élet áramlásaival és amelyek mégis büszkéek haladó kulturájukra, alkalomadtán csodálkozással beszélnek a katolikusok gyónásáról. A pszichoanalízis valamiféle előfutárjaként tekintik, még pedig nem tudományos előfutárjaként, amelyen bizonyos naivitás figyelhető meg. Ezzel kívánnák aztán megmagyarázni, miként is esik meg, hogy a hívek együgyűségükben olyan természetesen és könnyen keresnek menedéket a gyónásban. A katolikusok viszont nem ritkán arra hajlanak a pszichoanalízissel szemben való elutasító magatartásuk következtében, hogy fölöslegesnek tartásuk ezt a „veszedelmes” újítást, sőt a töredélem szentségének istenkáromló elvilágiasodását lássák benne.

Snoeck azt tapasztalta, hogy a pszichoanalízis különféle formája sokkal elterjedtebben divik a nem-katolikus országokban. Olyan helyeken, ahol virágzó katolikus hitélet van, ott ritkábban van szükség pszichoanalitikus kezelésre. Miért emlékezteti ez a gyógyító mód az embert önkéntelenül is a gyónásra? Tán azért, mert leplezetlenül feltárja idegen embernek belső világunk titkait? Talán azért — válaszolja a szerző. „A gyónás szentsége, úgymond e fejtegetés végén, roppant gazdag üdvesemény. Benne megvan a része az Isten-embernek, az Egyháznak és a kereszténynek. A bűnös alázatosan és bűnbánattal megvallja bűneit. Az Egyház a joghatósággal rendelkező pap útján ítélkezik a megbocsátásról. Krisztus kinyilvánítja a bűnösben megváltó hatalmát és a megbocsátással együtt megajándékozta őt a megszentelő kegyelemmel...”

A pszichoanalízis bizonyos fajta sebészi beavatkozás a kedélyéletbe, érzelmeink világába. A gyónás szituációja viszont nem alkalmas arra, hogy a megzavart kedélyéletet segítsen. *R. Allers* nézetének végső következtetése: „Nem akarjuk azt mondani, hogy a papnak nem szabad lelki gyógyítással vagy ha tetszik, pszichoterápiával foglalkoznia, feltéve, hogy van hozzá elegendő tudása. Mégis azt véljük, hogy a gyónatószék nem a megfelelő hely erre.” Némely esetben, fűzi hozzá a szerző, e zavarok gyógyítására hiábavaló a gyónás, sőt még káros is, a terápia ellenben nélkülözhetetlen és valószínűen sikerrel is jár.

A pszichoanalízis egyik bizonyos formája a pszichoterápiának, a lelki megbetegedések kezelésmódja. A gyónás viszont szentség, a lélek megkegyelmezésének módja külső kultuszjellel (a feloldozás szavaival). Bírói ténykedés, amikor a gyónó bűnösnek ismeri el magát és megvallja az objektív normák megszegésével elkövetett bűneit. A pszichoanalízis során a beteg az orvosra bízva élményeit és kedélyhullámozását. Ezek kifejezései, jelei és szimbólumai

belső nyugtalanságának, kiegyenlítetlenségének és lelki bonyodalmainak, amelyekből nem tud kilábalni. A gyónás pontosan körülírt eszköz arra, hogy a meghatalmazott pap ajkáról elhangzó egyházi feloldozás révén Krisztus megváltó művében részesüljünk. A pszichoanalízis nem ismer bűnt. A kifordult belső világ kísérlete bizonyos öngyógyításra. A beteg féltelme s nyugtalansága talán ún. bűnös cselekményekben is kifejezésre jut, de az elemzés távol esik a jó s rossz fogalmától. A gyónásban viszont csakis a rossz szerepel, amelyet a megváltás erejének el kell törölnie.

A gyónásban a bűnbánó bűnös az alany, aki megkapja szabadakarattal elkövetett bűnei bocsánatát. A pszichoanalízisben az alany nem annyira a beteg személyisége, hanem inkább a pszichéje. S éppen ez a mozzanat az analízis és általában minden pszichoterápia egyik döntő pontja. Az analitikus szituációban ugyanis a személyiség bizonyos területeinek valamilyen felszabadulása s eltoldódása történik. S szinte úgy látszik, hogy ilyenkor háttérbe szorulnak a személyiség szellemi területei.

A gyónásban a pap szolgáltatja ki a szentséget. Még pedig elsősorban mint felszentelt közvetítő Isten és ember közt s csak másodsorban mint teológus, a kinyilatkoztatás hirdetője, az erkölcs tanítója, vagy mint emberismerő. Teljesen más a kezelő orvos szerepe az analízisben. Sokféle vélemény forog erről a szakkörökben. Felülkerekedőben van a felfogás, hogy a betegség több, mint a testi bántalmak tüneteinek nyalábja: emberi inség, mely emberi segítségre szorul. A betegségkezelés az orvos és a páciens emberi találkozására. Mi tehát a különbség egyrészt a beteg — orvos, másrészt a gyónó — gyónató viszonylatában? Mindkét esetben két ember találkozik és a bizalom légköre alakul ki közöttük. A gyónó elvárja a paptól, a beteg az orvostól, hogy belsőleg is és külsőleg is szeretettel és megértéssel támogassa őt. Akkor megnyílik az út a gyónó s a beteg legszemélyesebb belső világának minden zugába.

A különbség a találkozás sajátos természetében van. A gyónóra s gyónatóra ráborul a hit szent titka. A bűnös szíve az Isten megváltó irgalmassága előtt nyílik meg. A gyónó a pap személyében eléje jövő élő Krisztusnak vallja meg azokat a bűnös gondolatokat és cselekedeteket, amelyek kifejezik egész szellemi személyiségét és jelei voltak az Isten iránt tanúsított hűtlenségének. És nem emberi kéz, hanem Krisztus megbocsátó keze törli le azokat a lelkéről: biztosítékot kap, hogy nincs oka további nyugtalanságra, mert az isteni kegyelem megszüntette véttségét. Ezt a biztosítékot semmiféle lélekelemzés nem tudja megadni. Mások tehát a követelmények és körülmények a gyónásban és mások a pszichoanalízises kezelésben. A különbség nem hidalható át közöttük... (Cavallier József)

ZENEI JEGYZETEK. (LEONYID KOGAN VENDÉGJÁTÉKA.) *Hatalmas várakozás előzte meg a fiatal szovjet hegedűművész, Leonyid Kogan vendégszereplését. 1951-ben hallottunk róla először, amikor Brüsszelben megnyerte a legjobb hegedűsök versenyét. Azóta a világ szinte valamennyi jelentősebb hangversenytermében megfordult s mindenütt a legnagyobb élragadt váltotta ki virtuóz technikájával, szép hangszínezésével és átélt, lélek-ből fakadó muzikalitásával. Budapesti hangversenyén az előre hirdetett Brahms versenymű helyett Beethoven hegedűversenyét játszotta s ezzel még realisabb alapot adott kivételes képességeinek felmérésére. Mert a Hegedűverseny sokat merit ugyan Mozart és Haydn hasonló műveinek rokokó dallamvezetéséből, de ezeknél sokkalta nagyobb eszményt is megvalósít: a humanizmus reneszánszát. Beethovenről tudjuk, hogy sokat forgatta a görög klasszikusokat — Bartha Dénes a VII. szimfónia zárótételében Homérosz dactylusainak lüktetését is érzi — és ebben a korban a humanizmus eszménye szorosan hozzá tartozott az Iliász hősi harcaihoz, ahol az egymással szemben álló „vendégbarátok” a csata közben is félreleteszik fegyverüket, hogy kezet szoríthassanak, mert emberek — a szó legnemesebb értelmében. Az 1800-as évek elején, tehát a Hegedűverseny keletkezésének idején, a humanitás-jelszó még újfajta magatartással is ötvöződött: a korai romantika világérzésével, a végtelen távlatok után való vágyakozással, a természet színeinek és sugarainak feldolgozásával. S Beethoven ezt is megvalósította muzsikájában. E. T. A. Hoffmann írja róla: „...zenéje felkelti azt a végtelen vágódást, mely minden romantikának lényege.” Igen, maga Beethoven is ezt mondta egy alkalommal: „A zene a nemes és megtisz-*

tult szellemek birodalma." Nála ez az elv nem a valóságtól való elvonatkoztatás esztétikája — hisz ki ismerne realisabb muzsikát a IX. szimfónia Örömhimnuszánál —, hanem a jelenségek képszerű, költői és éppen ezért nagy távlatokat nyitó feldolgozása.

Mint a zseniális alkotók általában, Beethoven is megelőzte korát. Hiszen ő már a humanizmus eszményeit dolgozta fel zenéjében, a kortárs kritikusok azonban még mindig az olasz opera megejtően dallamos, de sok esetben nagyon is konvencionális világának voltak rabjai. Ezek után érthető, hogy a Hegedűversenyt is fenntartásokkal fogadták, sőt J. Möser a Wiener Theaterzeitungban „közönséges részek vég nélküli ismétlésének” nevezte. Ismertetésének végén azonban fanyarul kénytelen megjegyezni: „... A közönségnek a versenymű nagyon tetszett.” Igen, a közönség hamarabb felismerte a Hegedűverseny értékeit, hiszen közel állt hozzá a zéróteiel népi elemekkel átszőtt rondó-témája s a magáénak érezte az alkotást. A Hegedűverseny azóta is egyike az ún. „siker”-daraboknak — ha jól adják elő. S hogy milyen nehéz jól, azaz a szerző elképzeléseinek szellemében eljátszani, arra két esetet említnék meg.

1880. január 24-én Joachim József, a magyar származású hegedűművész és hírneves zenepedagógus, aki a világ egyik legkitűnőbb művésze volt akkoriban, a zsűfólasig teit Vigadó nagytermében adta elő a Hegedűversenyt a filharmonikusok kíséretében. Peterfy Jenő, akihez igazán közel állt Beethoven humanitása — a görög íróktól írt tanulmányai ma is esszé-irodal munk kincsei közé tartoznak — így emlékezik meg a hangversenyről: „Joachim József, a hegedűsök királya, az egyetlen, utánozhatatlan, utolérhetetlen ma újra elragadta fővárosunk zeneértő közönségét. Jétszotta Beethoven koncertjét és játszotta oly módon, hogy a legblazirtabb hangversenyhabituék is a heves tapsolók közé sorakoztak. Joachim hegedűjén mindig az igaz művészetnek szerez diadalt s a virtuóz óriások eltörpülnek ezen igazi művész előtt. Egész egyéniségében, játéka modorában valami elemezhetetlen varázs rejlik... Joachim mindig új marad. S különösen örömmel hallottuk tőle Beethoven hangversenyét, mely Joachim nevével örökre összefonva marad. Ő e gyönyörű kompozíció leghivatottabb értelmezője”. És ugyanilyen elismeréssel ír Joachimról az epésen cinikus Bernard Shaw is, amikor mély alázattal emeli ki.

1891-ben Ysaye, a kiváló belga hegedűművész Londonban játszotta a Hegedűversenyt. Bernard Shaw így ír a koncertről: „Ysaye mult heti hangversenye az évad legnagyobb szenzációja volt. Az az elhatározása, hogy mutatóványokat, melyek más hegedűsök számára lehetetlenek, olyan mutatóványokkal müljön felül, amelyek a maga számára is azok, és óriási magabiztossága valósággal feldulta és szétrombolta Beethoven hegedűversenyét... Ki tud Beethovenre, vagy akár a muzsikájára gondolni, mialatt Ysaye titán módjára hangsúlyozza önmagát, könyökével félretaszítja a karmestert és elhomályosítja azt a kis, maroknyi zenekart, melyet egy St. James's Hall-i hangversenyre elegendőnek vél és Beethoven éppen csak hogy ki nem küldi az ajtón?!”

Joachim nem azzal keltett elismerést, hogy hibátlan virtuozitással tolmácsolta a Hegedűversenyt, hanem azzal, hogy Beethoven játszott, művészi alázattal és hűséggel, az alkotó gondolatainak szellemében. S most, 80 esztendővel Joachim említett koncertja után mi is hasonló igénnyel közeledtünk Leonyid Kogan tolmácsolásához. S várakozásunkat még csak fokozta, hogy néhány esztendővel ezelőtt Yehudi Menuhin és David Ojsztrah felejthetetlen előadásában is hallottuk a versenyművet. Kogan azonban mellettük is tudott újat, beethovenit nyújtani, különösen a lassú tétel poétikusan szép megszólaltatásával. Itt-ott kissé eltért a hagyományos tempóvételektől, ilyenkor azonban a mester romantika felé mutató művészetét érezette, s mint a bevezetőben rámutattunk, ez a megoldás is helyénvaló, mert beethoveni és mert — művészi.

(SUGÁR: HÖSI ÉNEK, ORFF: CARMINA BURANA A M. Á. V. SZIMFONIKUSOKKAL.) Sugár Rezső, Kodály Zoltán tanítványa, egyike legkitűnőbb fiatal zeneszerzőinknek. Sok sikeres alkotása (Barokk szonatina, Divertimento, Zenekari szimfónia stb.) mellett azonban igazán elismert és értékelt művész csak a Hunyadi-ról írott Hősi ének után lett. (Ezt az alkotást először Erkel, majd Kossuth-díjjal tüntették ki.) Ebben az oratóriumban teljesen magáévá tette Bartók és Kodály eredményeit, ő is elsősorban a népi dallamanyagból építi fel harmóniáját, emellett azonban nem idegen tőle a barokk iskola sem; akárcsak Händel, ő is kettős funkcióban szerepelteti a kórust.

1950 óta két nagyszabású kompozíció is foglalja magába Hunyadi alakjával (a másik Tamás Alajos: Nándorfehérvár 1456. c. szerzeménye) s ez nagyon öröndetes jelenség. Hiszen Hunyadi János századokon át jelképezte a keresztény nemzetköziség gondolatát s ma, az új feladatok korában is sokat tanulhatunk önfeláldozó hősiességéből és hazaszeretetéből. Sugár oratóriumának éppen az az egyik legnagyobb értéke, hogy a nándorfehérvári hős alakját a ma számára is tudatosítja: „Még bennünk él nagy emléked... Hős lelked köztünk él és méltó tettekkel hódol néked az ország...” — éneklí a krónikás az oratórium befejező részében. A múlt és jelen érdemeinek ez a zenei összehangolása nagyon értékes kezdeményezés.

A Hősi ének legnagyobb ereje bensőséges lírája és epikus megjelenítő készsége. Különösen a nándorfehérvári ütközet drámai víziója rázza meg a hallgatót, de nagyon szép a gyászinduló és a végső szoprán-ária is. Sugár ezzel a művével azt is igazolta, hogy Bartók és Kodály útja korántsem befejezett, vagy kimerített alkotásmód, hanem további szép és értékes kezdeményezések kiindulópontja lehet.

A Hunyadi mélységének és eszmei tartalmasságának szinte kiáltó ellentéte Carl Orff szerzeménye, a szünet után felhangzó Carmina Burana. Nálunk Orffnak csak ez az alkotása szerepel állandóan műsoron, sok helyen azonban szcenikus változatban egy estén előadják a trilógia másik két darabját is, a Carmina Catullit és a Triumfo di Afroditét. Már a címek is elárulják, hogy Orff muzsikája az eróikához kapcsolódik. Míg azonban a Carmina Buranában izléses mértéktartással és szellemességgel valósítja meg a szerelmi érzés zenei ábrázolását, másik két alkotásában már súrolja a jó izlés határát, a Triumfo zárókórusa pedig egyenesen elképesztő.

A Carmina Burana viszont, ha nem is eredeti, de minden ízében mesteri mű. Meglátszik, hogy alkotója Kaminskinék, az újklasszikus iskola egyik legnevesebb képviselőjének volt a tanítványa s hogy maga is a zeneszerzés tanára. A darab jól felépített, tömör hangzásához hozzájárul, hogy Orff feldolgozta az ónémet népi dallamhagyományt is, sőt a gregorián felelevenítésétől sem idegenkedett. A sokféle elemet azonban — s ez a Carmina igazi hatóereje — teljesen összhangba hozta a Benediktbeuronben talált kódex verseinek pajzán humorával. Mert ezek a versek nem erkölcsletlenek! Inkább a középkor emberének önmagára eszmélését idézik: a teremtett világ szépségeinek felismerését és értékelését. Ugyanebben a korban ötvöződött szép egységbe (gondoljunk némelyik Mária-himnuszra) a természetfölötti és a természetes világ szemléleti módja. „A vallást csupán a fölvilágosodás késői kora emelte az ész hideg szférájába. A középkor Istene az egész embert kívánta, az egész lelket, legforróbb lágolásaival, legintimebb álmaival együtt” — mondja Babits Mihály Amor Sanctusának bevezetésében. S ennek a kitarulkozásnak, magas izzású világérzésnek kétfajta megnyilvánulása lehetett. Egyik a himnuszok magasztos szárnyalásában, a másik a vagás versek világi témáiban. Ezeket a hol humoros, hol pajzán verseket sok esetben ugyanaz a szerzetes írta, aki egy másik kódexben valamelyik szentről írt magasztaló sorokat. Akkoriban természetesen volt az ilyesmi, s nekünk sincs okunk megbotránkoszni rajta.

A Carmina kiélezett ritmusa és váratlan tempóváltásai nehéz feladatot jelentenek az előadók számára. Forray Miklós, a Budapesti Kórus és a MÁV. Szimfonikus Zenekar azonban játszva megbirkózott e nehézségekkel, tolmácsolásuk maradandó élményt jelentett számunkra. Külön is szeretnők kiemelni a zenekar fúvósárgáját, közöttük is a nagyszerű trombitásokat. A kiemlésták közül Réti József és Melis György a szokott magasszínvonalú produkciót nyújtotta. (Rónay László)

NDK-KÖNYVKIÁLLÍTÁS. Keletnémet-könyvkiállítás nyílt meg a Magyar Kereskedelmi Kamara budapesti bemutató termében. A kiállítás jóval többet nyújtott a címénél, mert könyvekben kívül zenei kiadványok, művészi reprodukciók, levelezőlapok, játékkártyák, bélyegek és bélyegalbumok, térképek és hanglemezek is bemutatásra kerültek. A kiállítás törzsanyagát mindenestre a mintegy 2000 szobbnél-szebb kiállítású és a kultúra teljességét felölöl rendkívül változatos tartalmú könyv alkotja, melyeknek külső megjelenését az összes többi nyomdai kiadvánnyal egyetemben a német nyomdaipar közismert hagyományos fejlettsége és ízlése jellemzi.

A kiállítás pazar gazdagsága mentse egyoldalúságunkat, hogy főként a magyar vonatkozású darabokra figyeltünk fel. Valahogyan úgy van az ember az ilyen vendég-kiállításokkal, mint mikor külföldön bolyongván véletlenül hazai hang üti meg a fülünket. Ilyen hazai hangot képviselnek a kiállítás hangversenyében: *Fogarasi Béla* Logikája, *Petőfi* versei, *Veres Péter*, *Móricz Zsigmond* regényei, *Rédei* Algebrája, s a zenetudományi művek között *Szendrei* „Dirigierkunde”-ja. *Petőfi* kétszer is szerepel: antológiásan a „Lesebücher für unsere Zeit” című sorozatban, s a színpompás gyermekkönyvek között, ahol örömmel fedeztük fel a „*Held János*”-t *Martin Remach* fordításában, *Kos János* illusztrációival. Hadd idézzük a kedves költemény első versszakát német fordításban:

*Gnadenlos vom Himmel brennt die Sonne-Glut
nieder auf den Schäfer, der im Grase ruht.*

Sonne, strahl gelinder, meinst es heut zu gut!

ohnehin wie fiebernd braust des Burschen Blut.

Ime, a magyar alexandrinok a németben nibelungenes lejtést kapnak, de így talán jobban lopják be magukat az idegen fülbe.

Nincs ilyen közvetítő módszerre szükség a zeneművek és a képzőművészeti alkotások terén. *Liszt* zongoraművei (a lipcsei Peters ízléses kiadásában) már nem szorulnak ilyen nyelvi közvetítésre, s „akiknek fülei vannak a hallásra”, a gazdag lemeztárból igaz lelki gyönyörűséggel élvezhetnek olyan magas szintű művészi zenei alkotásokat, mint aminők: *Bach* Weihnachts-oratóriuma, és H-moll miséje, *Brahms* Deutsches Requiemje, *Händel* Messiása. Persze, mint magyarok, nem tagadhatjuk meg „*Imre Káimán*” Csárdásfürst-in-jét sem.

Közvetlenül a szemhez- (és szívhez) szólók a drezdai képtár világhírű remekeinek művészi reprodukciói, mint *Tizian* Adógaras-a, *Raffaello* Sixtusi Madonnája...

A bélyegalbumok sorában örömmel találkoztunk a vaskos magyar albummal, és megnyugvással tapasztaltuk, hogy a kitűnő kivitelű térképeken — eltérően a régi német gyakorlatától — a hazai földrajzi nevek magyar alakjukban szerepelnek.

Csak sajátos szempontú ízelítőt tudtunk nyújtani a fentiekben a kelet-német könyvkiállítás minőségi és mennyiségi gazdagságából, de talán ennyi is elég annak érzékeltetésére, hogy ez a kiállítás — mind tartalmában, mind megjelenési formájában — milyen komoly kulturális értéket reprezentált.

(Kunszery Gyula)

FEKETE ISTVÁNT, a József Attila díjjal kitüntetett író szerelné köszöneti ebben a pár sorban az olvasó.

Nem kell őt külön bemutatni a Vigília olvasóközönségének, de írói munkásságát, életművét felmérni is korai volna még. Ez különben sem az olvasó dolga, aki Fekete István minden újonnan megjelenő könyvét azzal a reménységgel szorítja a szívéhez elolvasás után, hogy folytatása következék.

Még csak arra sem érdemesek ezek a kusza sorok, hogy ünnepi megemlékezésül valami portré-félét karcoljanak fel róla. Sok ezer olvasójának sem lehetek tolmácsa, mégis úgy gondolom: van egy közös vonása azoknak az érzelmeknek, melyekkel az olvasók közössége részt kér az író ünnepléséből. Az, hogy az őt ért kitüntetésben az olvasó megbecsülése is megnyilatkozik a mai magyar irodalompolitika részéről.

Egy vallomással tudnám ezt legjobban meghitelesíteni, amit — ime — nem is mulasztok el.

Készítő szónak előre bocsátom, hogy ez a személyes vallomás semmiképpen sem szeretne írói értékelés, vagy másokkal való összemérés lenni. Csupán egy olvasó élménye az.

Az utóbbi években a magyar könyvkiadás jónehány olyan remekkel ajándékozta meg olvasóközönségünket, amelyekről egy életre szóló élményt őrizhet ki-ki a szívében. Ezek között van Hemingway Az öreg halász és a tenger című Nobel-díjas műve, J. Nagibin Téli tölgy című írása és Fekete István Lutra című regénye.

Azért emelem ki a magam könyvélményei közül ezeket, mert nehezen tudnám eldönteni, melyik ragadott meg jobban. Mégpedig azzal, hogy az emberi

létet a maga összetettségében — az emberinek és emberfelettiének, a természetnek és természetfelettiének, benső világunk küzdelmeinek és a félelmetes elemek elleni nagy nekifeszülésnek egységében — mutatták meg.

Hemingway Santiagója, Nagibin Szavuskinja és Fekete Lutrája ugyanazt mondta el nekem, folytonosan túlmutatva a leírt eseményeken, felragadva egy-egy parányi mozzanatot a mindennapok történetéből és feltárva az emberi lélek betölthetetlen szomjúságát a lét szépségei után. Ugyanakkor el nem hallgatva — Hemingway és Fekete írásában — az ember mindenkori ragadozó ösztöneit sem, amikor a zsákmány zsákmányává leszünk s a szerzés mohó vágya végülis kifoszt bennünket. De jól érzékeltette azt is, hogy milyen értelmetlen lenne a mi emberi létünk és küzdelmünk, ha a küzdőtér minduntalan meg nem telnék létfeletti árammal: hittel, szeretettel, a humánus és emberi együvértartozás nagy érzéseivel.

Ezek a művek még abban is rokonok, hogy íróik annyi optimizmussal, az élő beszédnek, mélyhúrú lírának oly édes zengésével beszélnek el mondanivalójukat — olyan egyszerűséggel és tisztasággal — ami csak a legmarcadóbb elbészélő irodalomnak, a mesének tulajdona.

Nekünk pedig a jó olvasmány, a szép könyv irodalmi élményén belül is van mit megköszönnünk Fekete Istvánnak ebből az ünnepi alkalomból, anélkül, hogy magunknak foglalnánk le, vagy kisajátítanánk őt a magunk világ-nézete számára.

Azt, hogy az írásaiban oly gyakorta ráérezhet az ember azokra a végső valóságokra és misztériumokra, melyek a hívő ember számára az élet értelmét, hitét, az elmúláson túl mutató reménységet jelentik.

Pedig ő nem is beszél ezekről. Csak arról ír, hogy az álmából felébresztett őszi szél végigszalad a folyóparton s ha talál még egy sárga levelet a vén jegenyén, letépi azt is. A levél elindul lefelé, viszi a tél reszkető póstáját. A nyárfa ágai már nem törődnek a leféllal, csak arra gondolnak, mi lesz a gyökerekkel, ha marokra fogja őket a fagy. Csak a fészek pislog még vaksin a libegő levél után. Hová megy az oktalán?... De azt már a fészek sem látja, hogy a földet ért levél megpuhul a dörben, esőben s alatta megbúvik, menedéket talál egy didergő bogár. (Magyar Ferencc)

JEGYZETLAPOK. (A hiúság lélektanához.) Talán nincs is makacsabb leleplezője a hiúságnak La Rochefoucauld-nál. Lapozzuk föl maximáit: lépten-nyomon erről van szó. Vigyázzunk, nehogy beleessünk az *amour-propre* kelep-céjébe! Állandóan résen kell lennünk, hiszen „a hiúság a legnagyobb hízeglő”. A hiúság elveszi józan ítélőképességünket, hamis illúzióba ringat önmagunk felől; azt teszi a legkedvesebbé a szemünkben, aki a legügyesebben hízeleg nekünk, és így tovább. És: „Bármennyi fölfedezést tettünk is a hiúság birodalmában, még mindig bőven maradt ismeretlen földje.”

Nos: egy kisded adat erről az ismeretlen földről. 1665. január elején megindul a *Journal des Savants* című folyóirat. Az első számok egyikében cikk jelenik meg egy érdekes újdonságról, La Rochefoucauld *Maximáiról*. A névtelen írás szerzője Madame de Sablé, La Rochefoucauld barátja, akinek szalonjában a maximák „megszülettek”.

A cikk eredeti kézírata szerencsés véletlen folytán fennmaradt. Az írózó ebben nemcsak magasztalta a *Maximákat*, hanem bizonyos fönntartásokat, kritikai megjegyzéseket is hangoztatott. Ezek azonban a megjelent cikkből mind hiányoznak; csak a dícséret maradt meg.

„La Rochefoucauld — írja Georges Mongrédién, akinek a tizenhetedik század irodalmi életéről szóló kitűnő könyvében ezt az adatot olvasom — a magasztalásokat bennhagyta, a kritikákat viszont kihúzta. Ime a hiúság kis vétke annál az írónál, aki a legbehatóbban beszélt a hiúságról.”

Van erről egy jó magyar közmondás is: a szemről, a szálkáról meg a gerendáról. Be lehetne venni a *Maximák* kötetébe, leghátra, a poszthumuszok meg a kihagyottak után. Olyan igaz és tömör, hogy akár La Rochefoucauld is írhatta volna. (r. gy.)

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Jóbarát. Budapest. — Hogyan lehet visszavezetni valakit Istenhez, aki nagy csapás: hozzátartozója halála miatt veszítette el hitét? Mi a kötelessége ilyenkor egy igazi jóbarátnak? — A segítségnek imádsággal kell elindulnia. Erről ön bizonyára nem feledkezett meg, de nem árt, ha egy dologra felhívjuk a figyelmét etekintetben is. Legyen az az imádság elmélyült, elmélkedő jellegű. Mintegy azt mondanók: tárgyalja meg ön Istennel, vajon mi értelme volt barátja életében az Ő látogatásának. Nem olyan egyszerű dolog ez: Isten bölcsesége végtelen, s a mi értelmünk véges. De ha imádságos lélekkel végigelemzünk egy-egy eseményt, apró fények gyulladnak ki felőle értelmünkben, mint a messzi csillagok, amelyek szerint a sötétben eltévedt vándor valamelyest el tud igazodni. Különösen fontos, hogy megtárgyalja imádságaiban barátja természetét, jellemét, főképpen pedig annak Istentről, a gondviselésről, a földi élet céljáról és rendeltetéséről kialakult felfogását. Mert a vigasztalást csak ezek alapján kezdheti meg. Lehet, hogy barátja azért csalódott Istenben, mert Istentről vallott fogalmai rendkívül kezdetlegesek voltak, mert Isten eddig nem volt számára más, mint az Ezeregyjé palackba zárható szelleme, akinek az a feladata, hogy óvja, kiszolgálja az embert. Lehet, hogy a büszkeség, gőg lázong a kereszt ellen, mely a vállára szakadt. Lehet, hogy a másik szeretete töltötte be annyira a lelkét, hogy most, mikor azt elvesztette, semmiben nem tudja megtalálni az értelmet, a szépet, a jót. Úgy kell tekintenie barátját, mint ahogy az orvos, vagy az ápoló nézi a beteget. A nagy keresztény erény, az irgalmasság lelki cselekedeteinek egyik legszebbike: a szomorúak vigasztalása nem jámborkodó szavak együgyű halmaz, hanem gyógyítás. Ne vitatkozzék vele, ne zudítson nyakába egyszerre minden érvet, főként ne akarja azt, hogy barátja az összetört régi Isten-képét próbálja újból összeszedni és egybeilleszteni. Ahhoz segítse hozzá, hogy a tisztultabb, magasabbrendű Isten-fogalomhoz jusson el, a bajoktól óvó totemtől a mindenható Istenhez, a végtelen nagy Istenhez, a mindenség Urához, akinek a terveiben egyképpen benne van az élet és a halál, akivel szemben neveléses a gőg és a lázongás, aki kegyetlennek látszik, amíg ellene szegülünk a keresztnek, amíg csak valakihez vagy valamihez tapadunk szeretetünkkel, de a szenvedésekben is boldogsággal halmoz el, ha igyekszünk elfogadni — sirva is — a keserűségek kelyhét, melyet felénk nyújt. Egyébként szeretnének megnyugtanni önt, hogy a keserű kifakadások, amiket szenvedő emberektől hallani, nem jelentik okvetlenül, hogy azok végleg elfordultak Istentől. Átmeneti állapot, régi fejlődési szakasz vége és új kezdete az ilyen csalódás, kiábrándulás. Ha ön imádkozik és okosan segít, talán most indul el barátja az igazibb, mélyebb Isten-hit felé.

F. P. A jobb latort Dismas néven szokták emlegetni. Ez a név nincs megemlítve a Szentírásban. Név nélkül a római martirológium március 25-én emlékezik meg róla, a görög egyház március 23-án. Az egyház ősidők óta a tökéletes bánat szép és biztató példájaképpen tiszteli az egész világon.

Gy. N. Pécs. — Mit kezdjen a rózsafüzérrel a nyugtalan szellemű, élénk képzeletű ember, aki minduntalan elszórakozik e kedvelt imádság alatt, mert száraznak, unalmasnak érzi azt? — A rózsafüzér kedveltségének titka éppen abban rejlik, hogy mindenfajta lelki alkatnak, a legkülönbébb embertípusnak is megfelel, tud szellemi táplálékot nyújtani. Megfelel a legegyszerűbb jámborságnak is, amely nem tud nagy gondolatokkal és lángoló érzelmekkel kedveskedni Istennek, hanem csak az imádság mennyiségével. De megfelel a lobogó képzeletnek, a legmagasabbrendű szellemiségnek is. Sőt, éppen az ilyen lelkekben bontakozik ki igazán „rózsafüzérré”. Mi a szentolvasó? Jézus és Mária életének „titkaira”, azaz tanulságaira való gondolás, azokról való elmélkedés tíz-tíz üdvözlégynyi időt számítva a szentséges életük egy-egy titkára. A szentolvasó tehát az evangélium lehető legrövidebb és legkönnyebben megjegyezhető összefoglalása „tartalomjegyzéke”. A megtestesülés örömdetes, a megváltás fájdalmas és a mennyi lét dicsőséges eseményeinek, szépségeinek

koszorúja. A rózsafüzért elmélkedve mondani annyit jelent, mint az evangélium eseményei és igazságai felett elgondolkozni, azokat egyre jobban megközelíteni. Képzletben elkísérni Jézust és Máriát földi útjaikon és mennyei dicsőségükben. Megkísérelni átérezni, amit a Boldogságos Szűz érzett Názáretben, Betlehemben, a keresztiúton és a Kálvárián, a feltámadás hajnalán, Fia mennybemenetelekor és midőn az újból eljött érte, hogy felvigye mennyei dicsőségébe. De ugyanígy elképzelhetjük az Isten-ember Krisztust is földi szenvedésében és mennyei dicsőségében. Minél élénkebb a képzeletünk, annál mélyebben hatolhatunk az evangélium titkaiba a rózsafüzér imádkozása által, annál több gondolat és érzelem támad bennünk az imádság nyomán. Annaira így van ez, hogy mi megfordítjuk a kérdésben felvetett gondolatot: a rózsafüzért éppen az élénk képzeletű, nyugtalan szellemű emberek tudják legigazibban, legszebben mondani. Ha valaki amiatt panaszkodik, hogy a rózsafüzért unalmasnak érzi, éppen azt árulja el, hogy képzelete nem erős, vagy hogy az csak egy bizonyos irányban működik. Legtöbb embernél az a baj, hogy nem ura a képzeletének, hanem szolgálja, ellenállás nélkül engedelmeskedik játékaiknak. Rengeteg bajnak, sikertelenségnek, bűnnek, szellemi és erkölcsi tespedésnek oka a zabolátlan képzelet. A rózsafüzér a képzelet gyógyításának egyik leghatásosabb eszköze. Nem elnyomja és unalommal gyöttri azt, hanem megszabadítja zabolátlanúságától, céltalan játékaiktól, úgy, hogy a képzelet szellemünk nyúga és kolonca helyett lelkünk szárnyává lesz.

R. R. — Igen, P. Lippert jezsuita atya volt és sajnos, már 1936-ban halt meg. Hogy írásait annyira frissnek és mainak érzi, az onnan van, hogy P. Lippert mindig a legmélyebb rétegekbe hatol le, amikor egy problémát boncolgat, odáig, ahol már sem idő, sem nemzet, sem faj, sem napi aktualitások nem változtatnak a tényeken és dolgokon, egy rétegbe, ahol „sub specie aeternitatis” rendeződnek el a gondolatok. Itt időtlenné lesz minden, ez az örökkévalóság előcsarnoka. Minthogy Lippert abszolút őszinteséggel néz szembe a felvetődő problémákkal, feltárja az olvasó előtt is a felmerülő nehézségeket, nem kendőz el semmit, és elmélkedéseiben csak azért jut el mindig megnyugtató befejezéshez, mert ő maga nem nyugszik meg gyötör keresésében, míg meg nem találja azt a megnyugtató, elfogadható választ, amelyet Isten az illető problémába burkolt, de amely rejtve marad, a felületes kérdező és a kisebb tehetségű vagy műveltségű olvasó előtt. Ezek számára keres és kutat P. Lippert, hogy aztán kézenfogva elvezesse őket az Úr Istenhez, aki azt mondja magáról: „Az én gondolataim nem a ti gondolataitok”. P. Lippert ebben segít meg bennünket: zavaros, emberi gondolatainkból eltalálni Isten felséges örök gondolatainak megsejtésére.

K. L. Miért volna abban lebecsülés? Van felfogás, amely egy jóformájú teácsészét művészi alkotásnak minősít és van, aki egy élethűen megfestett arcképet nem tart annak. Sok vita volt már arról, hogy mi tekintendő iparművészetnek és hol kezdődik a „művészet”. Talán közeljárunk az igazsághoz, ha iparművészetnek a használati tárgyak célszerű és formailag szép alakítását és díszítését értjük. Művészetnek pedig az olyan alkotást, amely valami eszmét, érzelmet, művészeti problémát bontakoztat ki, amelynek tehát nem célja, hanem értelme van. Sik Sándor Esztetikája — ezzel a kérdéssel foglalkozva ezt mondja: „Helyesebb volna iparművészet helyett alkalmazott művészetről beszélni... Nem lehet elvi különbséget tenni művészet és iparművészet között”. Művész az, aki a művet megteremtette, mesterember, aki gépiesen lemásolta. A művészvolton nem változtat, hogy korintusi oszlopfőre kerül-e egy virágfüzér, vagy régi matyó kötényre.